

Kytica 75 ruží

Prínos žien, mládeže a detí v boji proti extrémizmu, hrdinské vzory osobnej odvahy voči bezmocnosti a existenčnému ohrozeniu.

Príhovor predsedu SZPB.

Odkaz Povstania

Milí mladí priatelia!

Mnohokrát si uvedomujeme, že sme akísi citlivejší na dianie okolo nás, že nás hnevá ľudská ľahostajnosť.

Sú chvíle, keď sa človek ocitne v takom rozpoložení, že by najradšej na všetko zabudol a chcel mať pokoj. Pravda dovedy, kým si neuvedomí, že pokoj sú „stojaté vody“, vlastne začiatok konca. O takýto pokoj naši povstalci nikdy nemali záujem.

Dobre vieme, že mnohí ľudia za našu slobodu zaplatili tým najcennejším, čo mali – životom. Dnes ako svedok veľkej premeny v našom živote a aktívny spolutvorca novej, šťastnejšej budúcnosti sa hlboko klaniam všetkým obetiam.

Základom bolo Slovenské národné povstanie, ktoré nám umožnilo zaradiť sa medzi pokrokové národy Európy, dalo nám právo hľadiť smelo do očí každému človeku.

Hrdinský boj slovenského ľudu proti nacistickým okupantom vytvoril platformu pre všetkých, ktorí nenávideli Hitlerove zámery o svetovej nadvláde. A tak k organizátorským skupinám sa pridávali slovenskí a českí robotníci, roľníci, učitelia, demokraticky zmýšľajúci vojaci, francúzski zajatci, na základe československo-sovietskej zmluvy z 12. decembra 1943 vzdušnou cestou prišli sovietski partizáni, juhoslovanskí bojovníci za slobodu, bulharskí študenti, maďarskí a nemeckí antifašisti.

Táto mohutná základňa už vtedy naznačovala internacionálny význam SNP.

Mnohí z nich sa už domov nevrátili. Spia svoj večný sen v našej, slovenskej zemi a ja v ich mene znovu opakujem: „Nesmieme zabudnúť!“

Svet je stále rozdelený a my si musíme uvedomiť, že boj pokračuje. Naším hlavným argumentom v ňom je práca. Spievame o nej ako o matke pokroku, ale často nedoceňujeme jej význam pre naplnenie toho, čomu hovoríme „odkaz Povstania“.

Záleží naozaj len na nás, aby sme tento odkaz plnili a dali dobrý príklad generáciám, ktoré prídu po nás.

Ing. Pavol Sečkář, PhD.
predseda SZPB

Vážení priatelia,

Som rád, že ste využili informáciu od Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov, Komisie „KUŽAM“ pre prácu s učiteľmi, ženami a mládežou o pokračovaní virtuálnej aktivity pod názvom „Kytica 75 ruží- Prínos žien, mládeže a detí v boji proti extrémizmu, hrdinské vzory osobnej odvahy voči bezmocnosti a existenčnému ohrozeniu.“

My, dospelí, ktorí usmerňujeme týchto skvelých mladých ľudí, máme obrovskú zodpovednosť za to, aby slovenská spoločnosť najmä zásluhou všadeprítomných médií, rodičia nedostatkom času a možno nezáujmom, či únavou, škola nevhodnou voľbou spôsobu aj obsahu výchovy a vzdelávania, nepokazila tie krehké city a pocity, ktoré zazneli v prácach mladých autorov. Tie práce nás povzbudili k tomu, aby sme mali ochotu budovať zdravé sebavedomie slovenskej mládeže vo väzbe na našu bohatú históriu, skvelé osobnosti rokov 1939 až 1945. Je to krásny zámer: pomáhať mladým ľuďom, aby sa opreli o skúsenosti a múdrosť skutočných osobností Slovenska, na ktoré môžeme byť právom hrdí. V nich hľadáme príklady, ktoré sú hodné nasledovania. Človek má okrem pestovania lásky k predkom, k svojim najbližším, otcovi, mame a súrodencom, či starým rodičom, ešte jednu peknú povinnosť: a tou je vlastná ochota spoznávať svoju vlasť, vytvoriť si k nej vzťah dôverného kamarátstva. Slovensko je pre nás najkrajší dar na celý život, ktorý sme dostali.

Písomnou formou, až nečakane vo veľkom počte ste sa zapojili do našej „Virtuálnej aktivity“, žiakmi základných a stredných škôl, tiež Klubov mladých priateľov pri SZPB. Získané materiály, svoje či to už písomné postrehy z rozprávania svojich najbližších o krutosti druhej svetovej vojny, ale i extrémizmu páchaného na deťoch, ženách a vlastnú umeleckú tvorbu vyjadrenú vo forme svojich kresieb, ale i svojimi fotografiami, svoje fotografie aj fotografie z 2. svetovej vojny, z pracovných a koncentračných táborov, či už príbehy Vašich predkov, alebo bádanie v archívoch vašich miest a obcí o danej tematike nás nesmierne potešili a s radosťou sme ich zaradili do našej brožúry. Zmyslom virtuálnej aktivity „KYTICA 75 RUŽÍ Prínos žien, mládeže a detí v boji proti extrémizmu, hrdinské vzory osobnej odvahy voči bezmocnosti a existenčnému ohrozeniu“ bolo, aby mladí ľudia hodili vo vlasti kotvu, aby sa zamysleli nad históriou rokov 1939-1945, ale i ďalších rokov. Aby pochopili, že Slovensko je ich istota, najlepší a najkrajší prístav. Nemajte strach milovať ho, lebo láska je ten najväčší zázrak, ktorým bol človek obdarený.

Patrí Vám veľké poďakovanie za odvedenú prácu, želám vám veľa lásky, veľa osobných úspechov, krásny život v našej Slovenskej vlasti.

Ing. Norbert Lacko
Predseda KUŽAM pri SZPB

Z východu či západu

mesiac mlčí
nevie čo má povedať
a ľuďom je chladno
na duši?

striebro bolo vždy
zradou
no i múdrosť
sa ním chváli
zlatý vlas Vševeda
však pochybnosti
spáli

slnko skúma
človeka
z východu i západu
odkiaľ je krajší?

nenamýšľaj si
človeče
kto si ty a kto som ja
to rozdeľujú
len blázni

AUTOR

Ing. Pavol Sečkář, PhD.
Ing. Norbert Lacko
Alex Taňkoš
Dominika Hanáková
Maxim Gajdoš
Tomáš Letrich
Jozef Rinkovský
Ema Molnárová
Gabika Klobušická
Anna Zemiarová
Daniela Kulichová
Barbora Porvažníková,
Lilian Kádeková
Sírius Semanco
Caroli Scarlett Rodríguez
Laura Meszarošova
Ema Grešková
Bianka Pšenáková
Eva Onderišinová
Karin Csenteová
Jana Budzáková
Jáni Timotej
Jana Budzáková
Kevin Horváth
Chiara Jarošová
Jázmín Seifert
Ivana Hromadová
Lea Maříková
Alžbeta Lakyová
Lujza Pálffyová
Michal Prehoda
Lenka Filinová
Zoja Polláková

Michal Ďuriš/
Kristína Ďurišová

Mária Kovaříková
Nina Hlavatá
Martin Ekanič
Matúš Hegedúš
Peter Staroň
Nikol Sýkorová
Viktória Sýkorová
Nela Kucbelová
Nina Tóthová
Michal Očka
Martin Ekanič
Matúš Kriak
Sarah Vladárová
Simona Matečková
Tadeáš Melník
Alexandra Sajková
Matúš Kriak
Matúš Kriak
Natália Zongor
Nina Šimunciová
Ivana Pastoreková

DIELO

Prihovor, predseda SZPB
Vážení priatelia
Z východu či západu
Bojovníci za našu vlasť
Obete 2. sv. vojny
Spomienka na pradedu
Spomienky nevymiznú
Zapadajúca nádej
Červený kríž
Hrdina
Krutá história
Prvé kroky na slobode
Utrpenie
Taký obyčajný deň
Purpurové rany sveta
Iby Knill
Krutá vojna
Vojna z pohľadu V. Strmeňa
Rúca sa môj svet
Utrpenie za branou
Kam až dospela nenávisť
Prieskumník
Magda ...
Príbeh z jamy spod Kráľovej hole ...
Ženy v roku 1943
Prababkin príbeh
Protivzdušná obrana
Strašná vojna
Lúčenie
Za hranicami ľudskosti
Osvienčim
Myslite na nás, ako sme zomierali
Červenoarmejec

Spomienky na nášho-
-prastarého otca

Pravda o vojne
Vojna
Môj dedo
Zlý sen (1939–1945)
Na rozbitej hojdačke
Kyťica
Zbraň
Óda na mier
Srumman F4F Wildcat
Miesto hrôzy
Koňuš
Z rozprávania Jozefa Kaššai
Vojna
Po boji
Mieru zdar!
Vtáčik
Vrchný strážmajster Š. Barjak
Vrchný strážmajster M. Petráš
Vladimír Strmeň
Spomienky
Nádej

AUTOR

Radka Socháňová
Viktor Mečiar
Teo Firda
Sofia Varna

Natalie V. Horáková

Natália Loulová
Zuzana Hybská
Sáva Léda Lakatošová
Laura Balázsová
Emma Mačíková
Timea Bielená
Simona Pašková
Tadeáš Rohaľ
Patricia Britaňáková
Milan Grích
Janka Antalová

Vivien Takácsová
Oliver Magic
Emma Semešová
Viktória Mučaiová
Ladislava Moskurišinová
Natália Magejová

Natália Halásová /
Ivana Trnovská

Nadin Tóthová
Daniel Wimmer

Ondrej Hudák

Sandra Ferjaková
Ella Tringelová
Daniela Petrová
Karolína Rút Kožíšková
Eva Onderišinová
Sebastián Horvát
Laura Ovsányová
Ria Karaťová
Jakub Macko
Šimon Zinčák
Stella Strížová
Anna Šimonová
Erika Bakajsová
Diana Karnajová
Natália Hoodrová
Lenka Mlilčová
Zuzana Panocová
Ing. Pavol Sečkář, PhD.
Ďurišová Kristína
Marína Holubová

DIELO

Starká, porozprávaj mi...
Vylodenie v Normandii
Pradedko hrdinom
Spomienky mojej rodiny
na druhú SV

Rozprávanie starej mamy
- zážitky z druhej svetovej
vojny

Vojna
Tajomstvo domu
Dvojčatá z Osvienčimu
Následky
Dodnes živé spomienky...
Krvavé dejiny
Druhá svetová vojna
Vojna v 21. storočí?
Kam až dospela nenávisť:
Kam až dospela nenávisť:
Príbeh dvoch povstaleckých
vojakovy obdobia SNP

2. Svetová vojna: Prečo?
Zabudnutí hrdinovia
Zlé časy
Kvapky pravdy
Nech zavládne mier
Holubice mieru

Pamätník Rolanda
W. Morina

Ranený chlapec
Josif Stalin

Jeden za všetkých,
všetci za jedného

Boje
Vázeň
Šťastné zvitanie po vojne
Na to sa nedá pozerat
S bolesťou v srdci
Bratanky
Chceme mier
Za mier
Na pomoc Ukrajine
Vojna na Ukrajine
Spomienky
Keď trpia deti
Prečo
Tam kde končí život
Vytúžený mier
Zúfalstvo
Za bránami pekla
Nezabudneme
Vojak
Keď plače zem (obálka)

Kytica 75 ruží

Prínos žien, mládeže a detí v boji proti extrémizmu, hrdinské vzory osobnej odvahy voči bezmocnosti a existenčnému ohrozeniu.

AUTOR: Dominika Hanáková, ZŠ Mlynská, Senec

Bojovníci za našu vlasť

Je tomu už mnoho rokov,
ľudstvo urobilo zopár krokov.
No my zabúdať tak či onak nebudeme ,
tých ktorých nás ubránili,
uctievať si budeme.
Chlad, tma i bieda všade bola,
všetkých postihla veľká smola.
Na fronte osamelý vojak stál,
nemal už nikoho,
kto by sa oňho bál.
Srdce za vlasť ich položilo mnoho,
no nie každý sa vrátiť mohol.

Mať si deti brániť snažila,
blatom ,krvou sa len brodila.
Starých aj mladých sa veru pominulo,
no dieťa na škodu bolo keď sa narodilo.
Vychovávalo sa často bez rodičov,
nevedelo hovoriť, bolo len bez slov.
Telo za telom cestičku tvorili,
duše pozostalých vábili.
Ďakuj práve im za život,
slobodu krajine,
bojovali kvôli našej domovine.

AUTOR: Maxim Gajdoš, 6.A, ZŠ Mlynská, Senec

Obete 2.sv.vojny

Vojna to je zlá vec,
Preto to každému povedz.
Ľudia trpia ,hladujú
A úkryt hľadajú.

Môj prapradedo do vojny išiel,
A už sa nikdy nenašiel.
Trpela celá rodina,
O otca prišla moja prababina.

V Senci však máme pamätník
A ja som hrdý ako nik.
Jeho meno svieti tam,
Je to pamätník postavený obetiam.

Keď už pôjdeš okolo,
Pozri sa tam na meno.
Možno bol aj dôstojník
A jeho meno je Bachratý Dominik.

Spomienka na pradeda

Koncom septembra našu školu navštívil priamy účastník SNP pán Vladimír Strmeň. Vedel som, že Povstania sa zúčastnil aj môj pradedo. Nepoznal som ho. Zomrel skôr, ako som sa narodil. Potešilo ma, že budem mať možnosť počuť príbeh, určite podobný, akým prešiel môj pradedo. Príbeh, ktorý mi pradedo nemohol porozprávať. Pútavé rozprávanie partizána mi priblížilo osudy tých, ktorí mali odvahu a postavili sa proti zlu, akým bol fašizmus.

Môj pradedo Miloslav Letrich pochádzal z jedenástich detí. Narodil sa ako ôsme dieťa Jána Letricha a Márie Letrichovej. Žili v malebnej dedinke Blatnica pri Martine. Ako malý chlapec sa hrával na ulici s krdľom detí, ktoré hnali husi z miestneho potoka večer domov. Na ich ulici bývala aj jeho staršia kamarátka Maša Haľamová, čo v dospelosti písala poéziu a námety čerpala aj z prostredia slovenského vidieka.

Pradedo nemal ľahký život. Vyrastal ako sirota. Mama mu zomrela pri pôrode posledného súrodca, otca a jeho dvoch bratov zastrelili Nemci počas druhej svetovej vojny. Aj tieto udalosti v ňom vytvorili odpor voči fašizmu. Ako vojak prvej 1. česko-slovenskej armády sa dostal až k slovenskému odboju a ako 21-ročný sa pridal k partizánom. Ozbrojeného boja sa už plne pripravený zúčastnil aj môj pradedo. Povstanie sa rozohorelo v 30 okresoch stredo-slovenského regiónu. Povstania sa zúčastnili aj sovietski, rumunskí a ako spomínal aj francúzski partizáni. Dedo sa musel vysporiadať s drsnou prírodou slovenských hôr, hladom aj chorobami. Konkrétne on bojoval v oblasti Vrútok a Martina. Povstanie bolo potlačené 28. 10. 1944 nemeckou armádou. Povstalci sa stiahli do hôr a tam prešli na partizánsky spôsob boja a pokračovali v bojoch proti nacistom až do oslobodenia krajiny sovietskymi, rumunskými a československými vojskami na jar 1945. Až teraz si po besede uvedomujem, čo pre nás a našu slobodu musel pradedo aj s jeho spolubojovníkmi obetovať, za čo im musíme byť všetci vďační. Mier a sloboda nie je samozrejmosť, treba si tých, čo za ňu bojovali vážiť a ctíť. Pradedo bol ocenený rôznymi medailami a vyznamenaniami. Pradedovi a jeho spolubojovníkom patrí veľké ďakujem.

Spomienky nevymiznú...

Prerozprávam vám spomienky môjho dedka Michala Rinkovského, ktorému vojnové udalosti porozprával jeho otec Gabriel Rinkovský – ako sa žilo, a čo sa dialo v rodnej obci Litmanová počas druhej svetovej vojny.

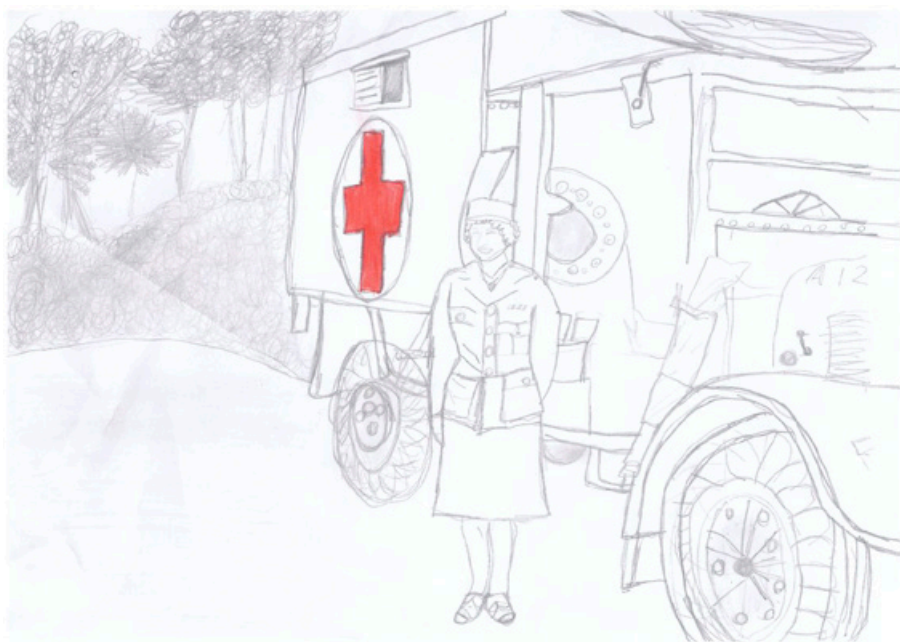
Počas vojny do dediny často prichádzali partizáni z Poľska cez kopec Rozdiel. Priamo v obci, v obecnej škole, bývali nemeckí vojaci. Partizáni často oslovovali obyvateľov obce, ktorí mali koňa. Chceli, aby im pomohli pri zabezpečovaní potravy pre partizánov. Oslovili aj môjho otca, ktorý vlastnil koňa. Jeho úlohou bolo ísť do Kamienky a priviesť prasa z fary. Bola zima, otec zapriahol koňa do saní a vybral sa do Kamienky. Prasa priviezol domov na dvor, kde ho zabili a v izbe v tajnosti pripravovali mäsové výrobky pre partizánov. Otec si všetko, čo uniesol, zbalil a cez kopce v zime a snehu kráčal až za poľské hranice. Tam na určenom mieste jedlo odovzdal vojakom - partizánom a vrátil sa domov. Takto obyvatelia obce často pomáhali partizánom.

Priamo v Litmanovej boje neprebíhali, ale vojsko prechádzalo cez susedné dediny ako Kamienka alebo Stráňany. Zopár výstrelov letelo aj smerom na Litmanovú, ale priamo dedinu nezasiahli. Dedina je umiestnená v doline a strely dopadli na protiľahlý kopec. Dodnes na tom kopci ostali diery. Ľudia, keď počuli strelbu, skrývali sa najčastejšie na *majdany a do pivníc. Kým došli k *majdanom tak pri každom svišťaní strely nad hlavou líhali na zem, aby sa chránili. Matka, ktorá niesla v rukách dieťa si nemohla ľahnúť na brucho, tak jej ostatní kričali, aby si zakryla oči pred žiarením z výbuchu. Rozprávalo sa, že dedinu strely nezasiahli preto, lebo boli zle navigované. Navigátor bol na kostolnej veži v Jarabine.

*majdany – chyžky (boli roztrúsené na lúkach a stráňach a stali sa dobrým úkrytom a útočiskom pre partizánov)

AUTOR: Ema Molnárová, 9.B, ZŠ Tajovského, Senec- Zapadajúca nádej

AUTOR: Gabika Klobušická, 6.A, ZŠ Kysucká, Senec - Červený kríž

Hrdina

Píše sa rok 1939, je 1.septembra a práve sa začal doteraz najväčší ozbrojený konflikt dejín ľudstva -2. svetová vojna. Práve v tento deň zaútočili ozbrojené sily nacistického Nemecka na Poľsko. Tento agresívny akt sily zo strany Nemcov vyvolal chaos a pomaly, ale isto začínajúci strach v srdciach ľudí, ktorí nevedeli, čo sa vlastne stalo a ešte horšie – nevedeli, čo bude ďalej a čo s nimi bude. Všetko to vyvrcholilo 3. septembra, kedy sa Spojené kráľovstvo, Francúzsko či iné domíniá sa postavili čelom k problému a vyhlásili Nemecku vojnu. Nastala mobilizácia a aj ľudia, ktorí v živote zbraň nedržali v ruke, museli ísť bojovať za právo na život, slobodu, svoj národ.

Milióny tragických osudov, smrť, hlad, chudoba, strach, tragédie a krutosť koncentračných táborov, to všetko priniesol násilný nacistický režim Adolfa Hitlera. Každý deň prichádzali o život tisíce, ba desaťtisíce ľudí. Ubehol rok, dva. Aj napriek tomu, že Adolf Hitler mal okolo seba veľké množstvo nadporučíkov, dôstojníkov či majorov, našiel sa niekto, kto už búrlivú situáciu neunášal, kto videl tragédiu a nezmyselnosť prebiehajúcej vojny. Gróf Claus Schenk von Stauffenberg - tak znelo meno muža, ktorý sa pokúsil o skoncovanie s vodcom a jeho krutým diktátorským režimom.

20. júla 1944 bol deň, ktorý mal zmeniť celú situáciu. Práve v tento deň, o 8. hodine ráno vyštartovalo z nemeckého mesta Rangsdorf lietadlo na palube s nemeckým dôstojníkom s modrou krvou grófom Clausom von Stauffenbergom a nadporučikom Haeftenom. Keď lietadlo pristalo blízko Hitlerovho krytu v Ratenburgu, dôstojník si pod zámienkou, že si potrebuje prezliecť košeľu, vypýtal od majora von Freyeda vlastnú ubikáciu. Dvere do nej mu boli otvorené a tu sa všetko začalo. Dôstojník von Stauffenberg a nadporučík Haeften začali skladať bombu, ktorá mala byť použitá na zlikvidovanie nemeckého nacistického diktátora Adolfa Hitlera. „Všetko pôjde podľa plánu.“ Aspoň to si mysleli dôstojník a nadporučík, keď vychádzali z ubikácie. Konferencia, ktorú Stauffenberg využil na pokus o atentát začala o 12:10 hodine. Aktovka, v ktorej bola bomba umiestnená položil Stauffenberg na stôl, okolo ktorého sa pohyboval Adolf Hitler, no i mnohí iní dôstojníci, ktorí boli taktiež terčom pre dôstojníka. Každá minúta bola pre dôstojníka utrpením, v hlave mu hrala jedna a tá istá myšlienka, či to vyjde, alebo či jeho pokus o zlikvidovanie Hitlera vyjde nazmar. Prešlo desať minút od začiatku konferencie a Stauffenberg týmto krokom definitívne odštartoval plán. Pod zámienkou, že si potrebuje vybaviť dôležitý telefonát opustil budovu, nasadol do auta, v ktorom sedel aj nadporučík von Haeften a spoločne odišli preč. Tu však nastal zlom, ktorý Stauffenberg nečakal ani v najhoršom sne. Jeden z dôstojníkov zložil aktovku, v ktorej sa aktivovaná bomba nachádzala pod veľký drevený stôl, čím radikálne zničil ničivú silu bomby. Aktovka mu údajne na stole zavadzala. O 12:42 hodine bomba, ktorá mala zabiť Adolfa Hitlera vybuchla. Pre jej umiestnenie pod stolom ani jedného z účastníkov konferencie nezabila, Hitlera iba ľahko zranila. Večer v ten deň sa k Stauffenbergovi dostala správa že Hitler atentát prežil. Nasledujúci deň boli dôstojník Stauffenberg a jeho ďalší spojenci popravení. Pokus o zmenu histórie dôstojníkovi nevyšiel, no do histórie sa zapísal ako hrdina, ktorý nabral odvahu a postavil sa vodcovi nacistického Nemecka v snahe ukončiť vojnové tragédie. Jeho hrdinské rozhodnutie ho však stálo život.

Zničenia zla, o ktoré sa pokúsil gróf von Stauffenberg, sa nepodarilo. Atentát bol

neúspešný a Hitler ešte ďalšie roky pokračoval v nivočení ľudstva... Bol však signálom toho, že aj zlo možno zvrátiť, že aj v hrči nenávisti a zla sa nájde rozum a odvaha na návrat k dobru.

Dnes, v dobe keď je svet vystavený hrozbe možného globálneho konfliktu sa natska možno otázka...Narodil sa Staufenberg 21.storocia?

Ešte raz si ale pripomeňme toho nemeckého hrdinu. Jeho meno znie: gróf Claus Schenk von Stauffenberg.

AUTOR: Daniela Kulichová, 8. B, ZŠ SNP, Sučany

Krutá história

Druhá svetová vojna sa začala 1. septembra 1939, keď nemecké vojská vpadli do Poľska. Táto ničivá a miestami aj vyhladzovacia vojna zasiahla do životov niekoľkých generácií a milióny obyvateľov si jej následky niesli po celý zvyšok života. O život v nej prišlo niekoľko miliónov ľudí. Priniesla aj veľké materiálne škody a nielen mestá, ale i celé krajiny museli po jej konci začať všetko budovať nanovo. Následky vojny neobišli ani Slovensko, naši obyvatelia si na vlastnej koži zažili všetky hrôzy vojny.

Slovensko vyzeralo ako spálená a rozbitá krajina. Boli zničené mosty, železničné trate, tunely. Dediny boli vypálené, obyvateľstvo zmasakrované. Bombardovaním boli zničené mestá, tisíce ľudí nemali strechy nad hlavou. Nemilosrdné boje zmenili Slovensko na krajinu plnú ruín. Viaceré polia, na ktorých by sa za normálnych okolností mohlo zasiať obilie, boli zamínované. Bolo nedostatok áut, strojov, lokomotív, vozňov...

Obyvatelia Slovenska museli doslova začínať na zelenej lúke, nehovoriac o tom, že každá rodina stratila vo vojne niekoho blízkeho. Synovia, bratia či manželia sa vrátili domov s následkami. Bežný človek, ktorý sa dovtedy nikdy s takouto pohromou nestretol, žil v neistote a strachu.

Situácia sa začala upokojovať až po skončení bojov.

Históriu už nezmeníme, ale poučiť sa z nej môžeme všetci. Preto je dôležité zachovávať pamiatky, pamätníky a pamätné miesta, aby ďalšie generácie spomínali na najčernejšiu časť našich dejín a nedopustili, aby sa to niekedy mohlo opakovať.

Prvé kroky na slobode

„Mňááám, tie slivky sú fakt bomba!“ rozplývala som sa pod starým stromom.

„Bomba? Veru nejedna tu spadla počas vojny,“ chytila ma za slovo babka Anka a prerušila moje hlasné mľaskanie.

„Babi, ty si fakt zažila vojnu?“ chytila som ju za ruku a prechádzali sme záhradou pri našom letnom dome. Vlastne už iba toho, čo z neho zostalo.

„Bola som ešte veľmi malé dievčatko, mnoho viem len z rozprávania mojej rodiny. Ale ten strach, výbuchy, nepokoj... na to sa zabudnúť nedá.“

„Aha, pivnica je stále tu. Môžeš v nej pochovať svoje zlé spomienky.“

„Veru, tam som sa učila chodiť.“

„Čože? V pivnici? Žartuješ!?“ neverila som.

Nežartovala. Na chvíľu stíchla, oči sa jej zaleskli a nemo hľadela pred seba.

„Ach, moja, keby si len vedela...“ potľapkala ma po ruke a začala rozprávať.

„Neplač, veď to bolo už dávno,“ zotrela som veľkú slzu stekajúcu po hľbokej vráske.

„Keď som sa narodila, Slovensko bolo vo vojne už tretí rok. Naši bojovali na východnom fronte. Do dediny prišli nemeckí vojaci a všetko sa zmenilo. Naš dom viac nebol naším domovom. Cudzinci sa rozvaľovali v našich posteliach, jedli z našich tanierov, sedeli na našich stoličkách.“ Pohládzala pohľadom vlhké zvyšky múrov.

„... ako v rozprávke o Snehulienke,“ pokúšala som sa ju rozosmiať, ale po lícach jej stále tiekli slané potôčiky.

„Nebola to rozprávka. Museli sme sa presťahovať do pivnice za stodolou. Krčili sme sa tam aj so susedmi, ktorých tiež vyhnali z vlastného domu a nemali kam ísť. V jednom kúte bolo jedlo a voda, okolo chladných stien na doskách koberce, vrecia so senom a na nich periny. Kobercami sme poprikrývali zemiaky a zeleninu, lebo aj na tie sa lakomili. Pomreli by sme od hladu. Neútulnú pivnicu osvetľovala len úbohá sviečka.“

„Čo ste tam robili celý deň?“ nechápala som.

„Nekonečné dni a noci sa pomaly vliekli. Rozprávali sme sa, modlili, mamka mi pletla sveter, začínalo už primrzať, ocko stružlikal dreveného koníka. Prosíkala som, aby ma hojdal na kolenách. Hijo, heta, na koničku. Práve mi minul rôčik a moje nôžky už chceli chodiť, no v nízkej úzkej

pivnici sa nemali kam rozbehnúť. Pomaly som sa púšťala na cestu od mamky k otcovi, potácala som sa medzi vrecami, zakaždým ma zachytili niečie ruky, až som skončila opäť pri maminej sukni. Vonku v záhrade bolo toľko miesta na behanie a ja som hľvela pod zemou,“ spomínala.

„Dedina stíchla, polia neobrobené, bolo treba zasiať oziminy. Vyjsť von však bolo nebezpečné. Muži vychádzali len v noci. Nakŕmiť dobytok. Môj otec bol odvážny muž, srdce ho bolelo pri pohľade na tú biedu. Raz sa tajne odvážil na pole, no keď tam zbadal zatúlanú raketu a kopu mŕtvol, vrátil sa ešte nešťastnejší ako tam išiel.“

„Chudák pradedko,“ lamentovala som tiež.

„Spoza kopcov bolo počuť dunenie kanónov. Kdesi v diaľke vybuchovali bomby, uši nám trhali plačlivé rakety. Triasli sme sa od zimy aj strachu. Deti stále rumázgali. Pri každej rane sme podskočili od faku. Len pod maminou sukňou bolo bezpečne a teplo. Schúlení, s hlavou medzi kolenami, držali sme sa za ruky. Zapchávali sme si uši, aby sme nepočuli to besnenie. Zvuky vojny boli neznesiteľné.“

„Prečo ste nič neurobili? Nepridali sa k partizánom? Učili sme sa o nich na dejepise.“

„V neďalekej dedine to skúsili, fašisti im potom vypálili celú dedinu a deti zhoreli v domoch! Viac sa nik neodvážil,“ skryla si tvár do dlaní a pridržala si trasúce líca, „čakali sme, kedy sa už skončí to peklo.“

„Ešte dlho ste museli trpieť?“

„Nemci pomaly ustupovali a osloboditelia Červenej armády prichádzali. Jedného dňa sa na dvore strhol krik a hurhaj. Krava bučala, sviňa kvičala, sliedky kotkodákali. Zvieracie zvuky sa miešali s ľudskými. Náhle ktosi otvoril poklop do pivnice, zreval, namieril zbraň a my sme poslušne nastúpili pri dome. Neodvážili sme sa dýchať. Vojaci vyťahovali jalovicu z maštale. Môj otec sa tam hneď rozbehol, zatarasil východ, no hneď ho zastavil ďalší so zbraňou. Stuhli sme od strachu. Mama zadržala srdcervúci výkrik, ktorý sa jej dral z hrude.“

„Tak túto ti nedám! Veď tu pokapeme! Na! Ber si!“ prehrabával sa náhlivo vo vrecku a po chvíli čosi vytiahol. Svoj vzácny poklad. Hodinky svojho otca. S bolesťou ich podával zlosynovi a zlomený klesol k zemi. Zrazu z domu vybehol dôstojník. Dostal správu, že sa blížia Rusi. Situácia sa veľmi rýchlo zmenila. Všetci naskákali do áut a už ich nebolo. Utiekli. Nechali nás stáť na dvore vyjavených, vystrašených, potupených. Po mesiacoch krčenia sa v pivnici sme sa konečne narovnali. A ja? Vykročila som. Spočiatku nesmelo, o chvíľu celkom sama bez pomoci, kráčala som. Jedna nôžka, druhá nôžka. Cup – cup. Zapotácala som sa. Bác. Na zemi sa čosi blyšťalo. Hodinky. Museli im v tej rýchlosti vypadnúť. Zodvihla som ich do svojich malých rúčok a niesla ubolenému otcovi. Rozbehla som sa k nemu, v ústrety novému začiatku. Zodvihol ma vysoko k oblohe a skríkol: „Slobodaaaaa!!!!“ Zatočil sa so mnou celý svet.“

„To bol ale smutný príbeh,“ vzdychla som. Babka sa pomaly preberala zo zlého sna, pretrela si zarosené oči a pozrela na jasné nebo.

„Nebol to len príbeh, taká bola vojna,“ otočila sa ku mne, trasúcimi rukami mi urobila krížik na rozpálenom čele. „Bodaj si to nikdy nezažila!“ zašepkala a spustila mi do dlaní drevený ruženec.

AUTOR: Lilian Kádeková, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Utrpenie

Taký obyčajný deň

Je apríl a ja mám z toho radosť. Dni sú už dlhšie. Preto aj cez týždeň stíham ísť vonku. Dnes je utorok, taký obyčajný deň. V škole panovala pohoda. V žiackej knižke mi pribudli dve jednotky. Aj obed bol dnes na výbornú. Nepoznám nikoho, komu by nechutili špagety. Školskú tašku mám už na zajtra zbalenú. Stihol som aj hodinu klavíra. Páčia sa mi tie hodiny. Je to pre mňa druh oddychu. Ešte lepší oddych ma čaká o chvíľu. Obúval som kolieskové korčule, keď mi zazvonil telefón.

„Mami, vyberieš mi skejtbord?“ – volám na mamu, cez celý byt.

„Načo ti je, veď si práve obúvaš korčule.“ – otázkou mi odpovedá mama.

„Nie je pre mňa. Martin má u seba Ukrajincov. Je tam Jurij, išiel by na skejtbord.“

„Tak dobre. Budete dávať všetci pozor. Nenaháňať sa po ulici. Ísť len po chodníku, keď je prázdný. A dávať pozor na deti.“ – Mamine dobré rady nemali konca.

O chvíľu mi podávala skejtbord a plecniak. Pre istotu som ho skontroloval. Miesto jedného perníka som uvidel dva.

„To je pre Jurija.“ – usmiala sa mama.

Jurij je o rok mladší chlapec ako ja. Ničím sa nelíši od ostatných chalanov. A predsa. Nerozpráva slovensky. Nám to nevaďí. Rozumieme si aj tak. Ukrajinský a slovenský jazyk majú mnoho spoločného. Býva spolu s mamou a sestrou už druhý týždeň u Martina.

Ich byt v Charkove zničili vojaci. Len tak. Lebo sa rozhodli. Rozhodli sa viesť nezmyselnú vojnu. Rusko – najväčší štát na svete sa cítil ohrozený. Kým a čím? To dodnes nikto nikomu nevyvetlil. Nezmyselné zabíjanie nevinných ľudí, starých babičiek a deduškov, detí, žien. Zabíjanie vojakov. Ničenie celých miest, škôl, nemocníc. Tisícky rozdelených rodín. Dokonca neušetrili ani najväčšie lietadlo na svete. Čím im to lietadlo ublížilo? Oni tomu zabíjaniu a ničeniu hovoria „špeciálna operácia“. Čo je na tom špeciálne? Môžu si to nazvať ako chcú – je to vojna. Keď pošlú vojakov do inej krajiny zabíjať ľudí, je to vojna. Neexistuje ospravedlnenie na bezdôvodné zabíjanie ľudí, ničenie celej krajiny a celého národa. Nech to má akékoľvek pomenovanie.

Jurij spolu s mamou a sestrou prežili niekoľko dní zabarikádovaní v pivnici pod bytom. Jeho otec a starší brat sú na fronte. Bojujú za svoju vlasť. Starý otec je dobrovoľník. Pomáha na Ukrajine so zásobovaním civilného obyvateľstva. Po bombardovaní v meste ostala spúšť. V zdevastovanom meste neostal kameň na kameni. Niekedy sme také zábery videli vo filmoch z 2. svetovej vojny z minulého storočia. Od 24. februára 2022, v 21. storočí také zábery vidíme v televízii od našich susedov, z Ukrajiny. Jurij videl zničené mesto na vlastné oči. Po niekoľkých dňoch prežitých v pivnici sa rozhodli, že z mesta odídu. Vyše tisíc kilometrov a mnoho dní trvalo, kým sa dostali z Charkova na naše hranice. Ďalších dvadsať hodín čakali v rade, kým ju prekročili. U nás sú v bezpečí. Nebo je pokojné. Sirény nehučia. Nepočuť výbuchy bômb, nálety lietadiel, výkriky ranených. Ulice nie sú posiate mŕtvymi.

„Máme dve hodiny, kým sa zotmie.“ – kričal cez ulicu Martin.

Nebol sám. Okrem Jurija „šprintovali“ na skejtbordoch ďalší dvaja kamaráti. Podal som Jurijovi svoj skejtbord. Srdečne a úprimne sa poďakoval. Neváhal ani na chvíľu. Sídliisko „bolo naše.“ Krása obyčajného dňa je práve vďaka takým chvíľam a možnostiam. Naháňať sa bezstarostne po celom sídlisku. Pretekali sme sa jedna radosť. Nikto z nás si nenechal ujsť príležitosť predviesť sa pred usmiatym publikom. Občas s výkrikmi a poznámkami, že lietame ako blázni. Len som dúfal,

že ma mama neuvídí z okna, ako sa preháňame po uliciach. Samozrejme aj po cestách.

Na školskom ihrisku sme zastali. Pousádzali sme sa na obrubník a na rad prišli plecniaky. Jurij s vďakou prijal odo mňa perník. Jazykový problém medzi nami nebol. Komentovali sme celý náš „výstup“ po sídlisku aj s poznámkami o „obecenstve“. Najmä o tom s dlhými vlasmi. Martin ide oči nechať na Valike. A veru, jej sa to páči. Usmieva sa naňho ako slniečko. Vďaka tomu dnes Martin skoro spadol. Obrátil za ňou hlavu, a len tak-tak ostal na nohách. Bol by to tvrdý pád v tej rýchlosti. Doberali sme si ho, keď Jurijovi zazvonil telefón.

Uvedomil som si, ako rýchlo zbledol. Sekundy, kedy sa pozrel na displej, ťukol do telefónu a prevzal hovor ho vrátili do jeho reality. Všetci sme stíchli. Ako vo filme. Videli sme Jurija. Po lícach mu stekali slzy. Filmová scéna? Nie! Žiaľ, realita 21. storočia. Správa od našich susedov. Mama mu práve oznámila, že jeho starého otca zastrelili. Vozil zásoby pre ľudí, ktorí ostali v krytoch. Nebol ozbrojený. Nikoho neohrozoval. Napriek tomu ho zabili. Len tak. Lebo sa rozhodli. Rozhodli sa zničiť celý jeden národ.

Taký obyčajný deň. Obyčajný? Nie. Pre Jurija je to deň, kedy prijal strašnú správu o zbytočnej násilnej smrti svojho starého otca. Tisíc kilometrov od svojho domova. Pre mňa je to deň, kedy som si ešte viac uvedomil reálnu blízkosť vojny. Je prítomná všade. Aj u nás, na Slovensku.

Zábavu na korčuliach a skejtbordoch vystriedala hlasná debata o vojne na Ukrajine. O nezmyselnosti vojny a jej reálnych každodenných dôsledkoch. Jurij nám bez prikrášlenia opísal všetku hrôzu, čo videl, počul a zažil, kým prišiel na Slovensko. Odpovedal na naše zvedavé otázky. Zhodli sme sa, že ľudstvo je nepoučiteľné.

Debatu som ukončil konštatovaním, že my sme tí šťastní ľudia. Žijeme v mieri. Čaro obyčajného dňa získalo pre mňa novú hodnotu. Pomaly sa stmieva. Je čas ísť domov.

AUTOR: Caroli Scarlett Rodriguez, 9.B, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo

Purpurové rany sveta

Vyprahnutý atrament na mierových zmluvách,
mizne sťa kropaj v živelných vodách.
Šaľba kvapkajúca do ucháfov ľudí,
duše a telá ukrutne väzní.
Svet prelieva krvavé slzy,
v srdciach čerň jatrivý pustoší sny.
Hlasy protivníkov zavrátili naveky,
nemohúce bytosti ako zámok na truhlici zavreli.
Smrtonosné výstrely čuť aj v Tatrách,
kvíliace matky sa rozplývajú v smútočných hmlách.
Voslep ľud kráča navzdor paľbám,
spravodlivosť pred sebeckosťou na dno kalnej rieky padá.
Nezlepiteľné kusy trosiek sveta,
z výkrikov o pomoc bola počuť bôľna ozvena.
Otrocky na dostrel slúžiť s utrpením,
národy sa vposled ocitli na správnej strane dejín.

Iby Knill

Chcem vám predstaviť Iby Knillovú, ktorá vyhrala titul najkrajšia Bratislavčanka a prežila hrôzy Osvienčimu vďaka tomu, že jej na záspätie nevytetovali číslo. Narodila sa v Košiciach v roku 1923, vyrastala v Bratislave a potom žila v Anglicku. Svoj ťažký a smutný príbeh vyrozprávala až po šesťdesiatich rokoch v knihe: Žena bez čísla. Je to dojímavý príbeh o židovke, ktorú poslali do koncentračného tábora, kde prežila hrôzu mučnia, väznenia iba pre svoj židovský pôvod a preto, že nelegálne prekročila maďarské hranice. Pracovala ako sestrička a riskovala svoj život za slabých a bezmocných, snažila sa ich uchrániť pred plynovou komorou. Zomrela vo veku 98 rokov. V ten istý deň, ako sa pred 77 rokmi dostala na slobodu.

Krutá vojna

Krutá vojna Vojna,
to je krv a zmätok,
zlý a krutý smrti prorok.

Dve svetové si už ľudia prežili,
keď sa vojaci navzájom zabilí.
Nevinní a vzdelaní ľudia nazývaní Židia —
tým nacisti slobodu vzali,
len bolesť a trápenie dali.
V koncentračných táborech uväznení boli,
plní strachu, bolesti,
spomienka vždy zabolí...

Možno, že sa pýtate :

„Ako je to možné ?“

No Adolf Hitler rozkázal,
že len niekto žiť môže.

Rana za ranou sa strieda,
všade je len samá bieda.

Už nepočuť žiaden smiech,
dobro vystrieda! hriech.

V noci človek hlavu skloní,
slzu za slzou roní.

Bože, prosím, vráť zas lásku nám,
nech ešte nie je koniec našim nádejam.

Po tej veľkej krutosti majme všetci na srdci:
Nehádaj sa a ži v mieri,
zlo na lásku sa tak zmení.

Vojna z pohľadu Vladimíra Strmeňa

Bývalý vojak Vladimír Strmeň nás navštívil na našej škole. Privítali sme ho s veľkou radosťou. Keď sme sa opýtali na jeho životný príbeh, zvažnel. „Narodil som sa v Starých Horách v osade Richtárová. Vládla tam veľká chudoba, ktorej sa nevyhla ani moja rodina.“ Keď mal 3 roky, zomrel mu otec. Mama sa ho snažila užiť, najlepšie ako vedela. Keď mal 7 rokov dostal sa do detského domova. „Nešlo o ľahké rozhodnutie, ale mama ma chcela chrániť.“ Vrátil sa o desiatky rokov späť v čase.

V domove ho naučili poriadku a samostatnosti. Práve tam aj prvýkrát „pričuchol“ k hudbe. Práve vďaka hudbe sa potom jeho život stal lepším a začal sa uberať ďalším smerom. Vo svojich 14-tich rokoch nastúpil na vojenskú školu k armádnej kapele v Banskej Bystrici. Každý dostal taký nástroj, aký bol potrebný. Vladimír dostal trúbku. Po vypuknutí SNP musel školu prerušiť. „Vznik SNP bol oznámený poplachom, všetci sme museli opustiť priestory kasárni, kde nám bolo pred kasárňami oznámené, že vzniklo Povstanie.“ Tak ich prepustili domov a po skončení vojny sa mali vrátiť. V rodičovskom dome našiel partizánsky štáb, ktorý ho zverbovali slovami: „Načo ti je trúba, tu máš flintu, treba bojovať!“ Tak sa pridol k partizánom, kde začal ako spojka. Boje boli veľmi tvrdé, ťažké a nemilosrdné. „Ráno sme nevedeli, či sa dožijeme večera, a večer sme nevedeli, či sa dožijeme rána.“ Pozorne sme ho počúvali a pokračoval. „Strieľali do všetkého, čo sa hýbalo, aj náš rodičovský dom spálili.“ Po prechode na partizánsky spôsob boja, ho pripojili k armáde generála Ludvíka Svobodu.

Po skončení II. svetovej vojny sa oženil s Máriou, s ktorou mal 2 deti. Porozprával nám, že má svoj denný režim. Presne podľa hodín plánované práce. Má s vnúčatami a pravnúčatami množstvo aktivít. V školách pravidelne beseduje a pre seniorov hrá na svojej harmonike. Nakoniec nám aj zahral na harmonike pesničky a veľmi sme mu ďakovali, že prišiel.

Rúca sa môj svet...

Rúca sa môj detský svet...

Pokoj? Zrazu ho niet.

Zakvitli kríže na poli,
vyrástli tam, kde neboli.

Nahradili fialky,
nahradili ľalie.

A život?

Pod nimi už nežije.

Deti sú opäť bez otcov,

mamky plačú za synmi,

kostoly tiché,

bez spevu,

v zvonici zvony nezvonía,

plačú,

hlasno rachotia.

Pohlo sa nebo nad nami,

zem kvíli pokrytá ranami,

anjeli zas robotu majú,

lietajú peklom šialenstva,

unavení, smutní,

nestíhajú.

Rúca sa môj svet...

Môj detský svet...

Kde žiť mám?

Iného niet,

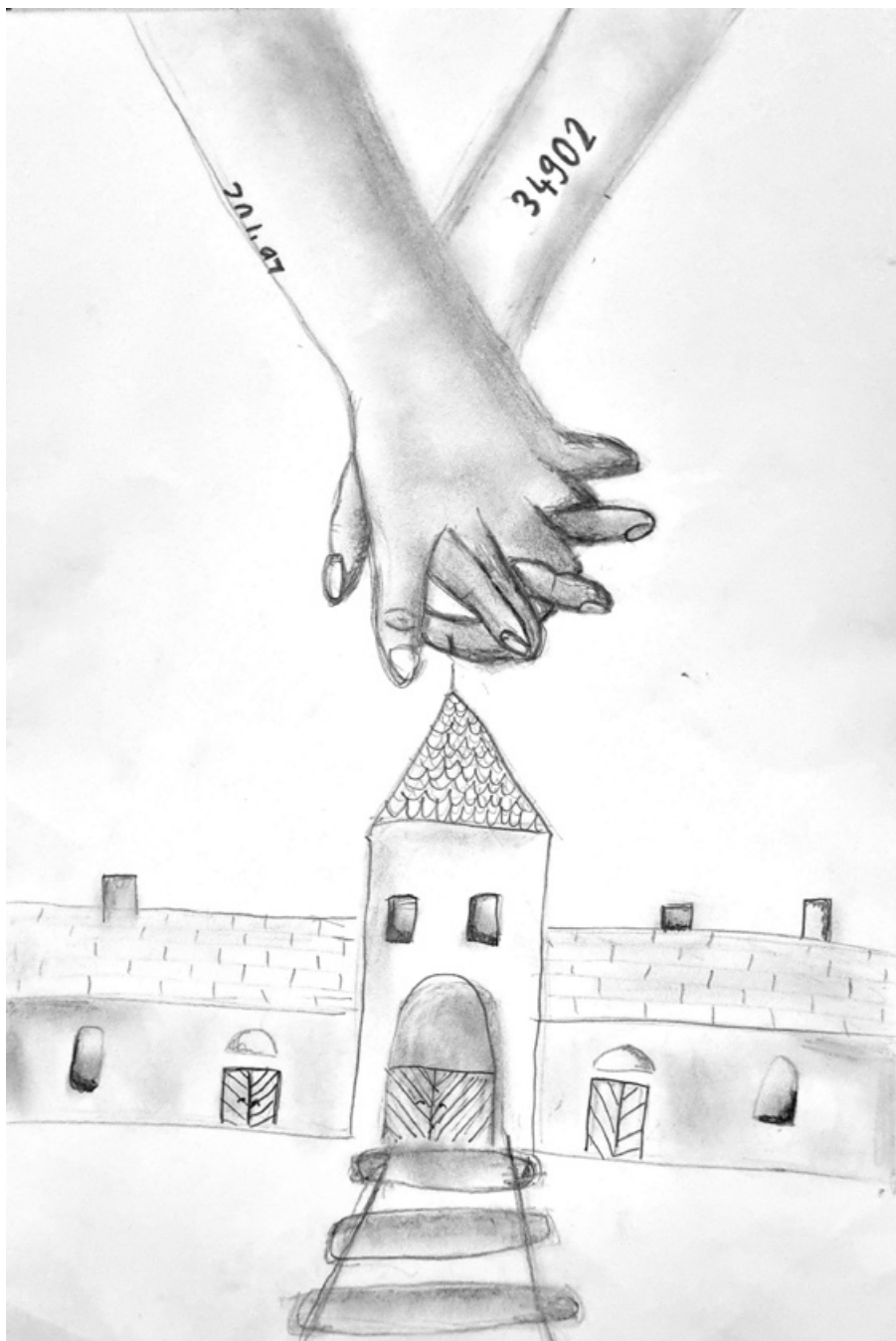
iný nepoznám.

Chcem snívať sny.

Chcem tancovať a spievať,

hrať sa a žiť.

Chcem šťastná byť.

AUTOR: Karin Csenteová, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo

Kam až dospela nenávisť

80 rokov od prvej vlny deportácií Židov z pohľadu dnešných mladých ľudí.
Venované spomienke na Lauru a Magdu ...

Moje meno je Jana Budzáková. Mám 17 rokov a študujem na SOŠ hotelovej v Hornom Smokovci. Učím sa krásnemu čašníkemu povolaniu a štúdium ma veľmi baví. Vo voľnom čase rada čítam knihy, trávim čas s priateľmi a rodinou, ktorá je veľká. Mám osem súrodencov. Ja som v poradí predposledná. Veľmi rada sa učím novým veciam.

Túto úvahu som napísala preto, lebo na danú tému sme mali s naším pánom učiteľom triednym prezentáciu a pani učiteľka nám dala spracovať tému aj na slovenskom jazyku. Keď som si ju prečítala, spočiatku som nevedela, o čom budem písať. V prezentácii však odznelo množstvo faktov, ale aj spomienok, videli sme niekoľko videí preživších, ktorí nám rozprávali, ako celé toto hrozné obdobie prežili, zrazu mi začalo hlavou prúdiť množstvo myšlienok, s ktorými by som sa s vami rada podelila.

I napriek tomu, že je táto téma smutná, pre mňa osobne je veľmi zaujímavá. Kam až vie dospieť ľudská nenávisť? Kladiem si túto otázku a zamýšľam sa, či to bolo cez vojnu naozaj také hrozné, ako nám to predstavujú rôzne filmy s vojnovou tematikou? Nuž, poďme nad tým spoločne pouvažovať.

Stačí, ak si človek len predstaví koncentračný tábor nazývaný Auschwitz a hneď mu prejde mráz po chrbte. Pri predstave, koľko ľudí tam muselo trpieť a koľko nevinných obetí tam zahynulo. Milióny ľudí netušilo, čo sa s nimi bude diať. Ich vnútro naplňal neopísateľný strach a panika, ktoré im neustále vírili hlavou s otázkou, čo s nimi bude.

Počas prezentácie, ktorá bola venovaná spomienke 80. výročia transportu mladých židovských dievčat z východného Slovenska z Popradu do Auschwitz, sme si pozreli aj krátky film o dievčati, dnes už takmer storočnej dámy, ktorá sa volá Laura Špániková. Pred nedávnom, žiaľ, zomrela. Aj Laura bola jednou z 999 dievčat, ktoré sa ocitli pred osemdesiatimi rokmi v tomto transporte plného života, snov a túžob. Čo ma na jej príbehu oslovilo?

Vtedy už takmer dvadsaťročná Laura pochádzala z ôsmich súrodencov a spomedzi nich bola najmladším výkvetom. Z jej rozprávania a spomienok sme sa dozvedeli, ako žila jej mnohopočetná rodina Ritterová v medzivojnovom období Československej republiky. Veľmi bolestné boli jej spomienky, keď sa musela hlásiť na žandárskej stanici v Stropkove, odkiaľ ich autom previezli na stanicu do Kysaku a následne vlakom do zberného tábora v Poprade. Pre ňu ako mladé dievča, ktoré má život pred sebou, túži si založiť rodinu, nastalo naozaj veľmi ťažké životné obdobie, na ktoré nemôže zabudnúť. Je strašné len počúvať, ako s dievčatami zaobchádzali. Kam až zašla ľudská nenávisť, že človek vôbec toto dopustil? Oklamali mladé dievčatá a povedali im, že idú za prácou, aby sa mali ich rodiny lepšie. V zbernom tábore v Poprade sa nezdržali dlho, no s dievčatami zaobchádzali naozaj veľmi zle. Gardisti ich tam stihli obrať ešte o všetky cenné veci, ktoré si dievčatá pribalili k batožine, ktorá mala mať maximálne päťdesiat kilogramov.

V koncentračnom tábore Auschwitz im ostrihali krásne vlasy a oholili ich do posledného chlpu. Až tu si uvedomili svoju úplnú nahotu a bezbrannosť. Dali im páskavé uniformy

po ruských zajatcoch, ktoré boli plné vši a neraz aj dier po guľkách, a tie za sebou zanechali zaschnuté škvryny od krvi. Neviem si ani predstaviť, ako strašne sa museli cítiť. Potupené a zneuctené prežívali bolesť a žiaľ, ktoré ešte aj dnes, pri spomienkach, rosia oči nie len tým, čo prežili, ale aj nám, ktorí tieto príbehy počúvame. Áno, až tam dospela ľudská nenávisť. Na nohách mali obuté dreváky, ktoré vôbec neboli pohodlné, pretože otláčili chodidlo až do krvi. A tak si ich Laura radšej vyzula a v zime a blate chodila naboso. Bola veľmi múdra, keď si aj čajom, ktorý väzenkine dostali, umývala tvár, aby nebola špinavá. Mnohé dievčatá sa zo zúfalstva hodili na ostnaté drôty, v ktorých prúdila elektrina. Chcela to urobiť aj ona, no kvôli svojej sesternici to neurobila, aby ju tam nenechala samú. Doma totiž rodičom slúbila, že sa o ňu postará, veď je predsa staršia. Pani Laura nevie vysvetliť, ako sa im tam podarilo prežiť, no výčitky svedomia ju trápia dodnes, ešte aj osemdesiat rokov po vojne. Prečo prežila práve ona? Spomenula však, že i napriek katastrofálnym životným podmienkam v tábore, kde bola smrť na dennom poriadku, mali dievčatá neustálu túžbu žiť.

Dátum 25. marec 1942, o ktorom som doteraz ani len netušila, sa navždy vryje do mojej mysle i srdca. Z Popradu odišlo 999 dievčat v mojom veku. Je hrozné, že z Laurinej rodiny prežila len ona a jej sesternica. Dievčatá museli v koncentračnom tábore veľmi ťažko pracovať, jedlo nedostávali takmer žiadne a po niekoľkých mesiacoch ostala z nich len košť a koža. Je naozaj smutné a hrozné, čo všetko tam museli zažiť a kam až dospela nenávisť človeka voči človeku. Z môjho pohľadu by som to ja zažiť nikdy nechcela. A kto vie, možno by som to ani neprežila.

V mojej úvahe by som ešte veľmi rada venovala spomienku popradskému dievčaťu, Magdaléne Höflichovej (*22. 7. 1922 Poprad – † 19. 9. 1942 Auschwitz), ktorá bola deportovaná z Popradu do Auschwitz hneď prvým transportom. Ona nám svoj príbeh už nerozpovie, no i napriek tomu sa mi podarilo čo to málo o nej zistiť, a je mi ctou vám o tom napísať. Ako si spomínajú na Magdalénu a jej rodinu dodnes žijúce pamätníčky Maja a Dudka?

„Rodina Höflichová mala v Poprade obchod s uhlím a drevom. Z celej rodiny prežil len Magdin brat Jožo, ktorý si po vojne zmenil priezvisko na Holan. Bol strojníkom inžinierom v Prahe. Jožova žena bola detskou lekárkou. Bola kolegyňou mojej sestry Zuzany a volala sa Lida. Ich fotografie, žiaľ, nemám, ale Jožo bol po vojne častokrát u nás. Učil ma matematiku a nemecký pravopis. Z jeho rodiny sa totiž po vojne domov nik nevrátil a ostal sám ako prst...“1

„Na Magdu si veľmi dobre spomínam, i keď ona bola odo mňa a Maji oveľa staršia. Bola to veľmi milá, pekná, štíhla a vysoká dievčina. Mala krásne čierne vlasy na rozdiel od jej brata Zolihu, ktorý ich mal skôr svetlohnedé. Mala oči trochu do šikma. Ešte dnes si ju viem veľmi živo predstaviť. Mňa vtedy ešte ako sedemročnú dievča, keď sme sa presťahovali z Podspádov do Popradu, brávali so sebou do Tatier na lyžovačku. V jej partii bol aj Tibi Stein, z ktorého sa stal po vojne lekár a pracoval v Tatrách. A z tej partie si pamätám ešte aj Tibiho Lakoša ...“2

Vďaka databáze Yad Vashem a archívnym dokumentom sa mi o nej podarilo zistiť vzácne informácie. Magda, ako ju volali, sa narodila v rodine Bernarda Höflicha (*1883 Dravce) a Jolany rod. Weitzenhoferovej (*1889 Mníšek nad Hnilcom). Vyrastala spolu s bratom Jozefom, ktorý bol od nej o rok starší, a o šesť rokov mladším bratom Zoltánom, ktorého volali Zoli. Jej rodina bývala pred druhou svetovou vojnou v Poprade na Kežmarskej ulici č. 10 spolu s rodinou Gutmanovcov. Aby otec rodinu uživil, venoval sa obchodu s drevom a uhlím. Podľa spomienok Popradčana Mikuláša Argalácsa sa na Kežmarskej ulici začiatkom 20. storočia začala vytvárať židovská štvrť. Popradská židovská komunita si založila Židovskú náboženskú obec, postavila synagógu a ľudovú školu. Býval na nej aj rabín Herman Prager a tiež rodina rabína Jozefa Adlera, ktorý bol zaťom pána Pragera a prevzal po ňom rabínsky úrad. Býval tam aj Ignác Kalla, ktorého volali Kalla báči. Mal krásnu bielu bradu, ktorú si úhladne pestoval. Bol rituálnym mäsiarom židovskej obce. Na otázku počas prezentácie, prečo ľudia nenávideli Židov, spolužiaci odpovedali, že kvôli bohatstvu a majetku. Vôbec to nie je pravda. Nie všetci Židia boli bohatí. Väčšina rodín,

1. *Spomína Maja, 20. 6. 2022, Kolín.* / 2. *Spomína Dudka, 21. 6. 2022, Poprad.*

ktoré bývali na Kežmarskej ulici, boli totiž chudobné a v domoch nemali ani vodu. No zato deti z nich sa v židovskej ľudovej škole veľmi dobre učili a po štyroch rokoch školy väčšina z nich odchádzala na ďalšie štúdiá do Štátneho československého reálneho gymnázia v Kežmarku. Bol medzi nimi aj Magdin brat Zoli

Magda mala určite krásne detstvo a možno zažila aj romantické dievčenské časy, ktoré prežívala spolu so svojou rodinou pod krásnymi Tatrami. Určite mala aj dobré kamarátky – rovesníčky, ktorých možno nebolo veľa, no boli tie najlepšie, ktorým sa mohla zdôveriť s tými najtajnejšími tajomstvami. V medzivojnovom období sa v trojjazyčnom Poprade žilo veľmi dobre a najmä tolerantne, avšak až do obdobia, kým nad zdravým rozumom nezačala víťaziť ľudská nenávisť spôsobená propagandou a postupným vydávaním rôznych nezmyselných protizhidských zákonov, akým bol napríklad aj Židovský kódex. Aj Magdinu rodinu postihol tragický osud ešte v prvej vlne deportácií. Jej otec v roku 1942, vtedy už ako jednatel Slovenskej poisťovne, síce podal žiadosť o pracovné povolenie, to však neprišlo.

Magda samotná, spolu s ďalšími päťdesiatimi deviatimi mladými dievčatami z mesta Poprad a príslušných častí, sa ocitla hneď v prvom transporte, v ktorom ju zaevidovali pod číslom 126. Z jej ročníka bolo v tomto transporte ešte ďalších päť dievčat – Ružena Feuermannová, Lenka Rottmannová, Klára Zatkovecká, Helena Tiebergerová a Edita Morgenbesserová. Tieto dievčatá by sa tohto roku boli dožili svojich stých narodenín, podobne ako pani Laura. Žiaľ, 18. septembra 1942 mladý život Magdy v koncentračnom tábore Auschwitz navždy vyhasol. Kto vie? Možno sa tam stretli aj s Laurou. Jej rodičov Bernarda a Jolanu, ako aj brata Zoliho, deportovali v rodinnom transporte, ktorý z Popradu odišiel v apríli 1942 do Auschwitz. Otec bol zavraždený 27. mája, Zoli 6. augusta a mama 25. augusta ešte v tom istom roku. Aký osud postretol jej brata Jozefa, či sa ukrýval alebo sa pridal k partizánom, sa nám zatiaľ nepodarilo zistiť. Zo spomienok Maji som sa však dozvedela, že Jožo vojnu i prenasledovanie prežil, a po vojne odišiel do Prahy, kde úspešne ukončil štúdium na vysokej škole ako strojný inžinier. Neskôr si urobil docentúru i doktorát. Ako docent Katedry riadiacej techniky na fakulte elektrotechniky si tam vybudoval pevné zázemie i dobré meno nie len sebe, svojej rodine, ale aj mestu Poprad, za čo mu patrí poďakovanie.

Na pamiatku Magdy som napísala jej meno s rokom narodenia na biely kamienok a spolu s básňou som ich bola zniesť k pamätnej tabuli, ktorá sa nachádza na popradskej vlakovej stanici. Je venovaná mladým dievčatám, ktoré chceli žiť, no len kvôli hlúpej ľudskej nenávisti, ktorá prerástla do nezmyselného zabíjania mnohých nevinných ľudí, nedostali tú šancu. Šancu, akú mám i ja, ty, my všetci. Pre mňa sa dievčatá stali bielymi kamienkami, ktoré zdobia mnohé židovské pamätníky a pomníky na Slovensku. Stali sa hviezdami a jednou z nich je aj moja Magda, ktorej vždy vyšlem pozdrav, keď sa zahľadím na nočnú oblohu.

Svet je len jeden. Nie je kam utiecť. Toto motto presne vystihuje, ako musia byť ľudia silní, či už v tomto prípade, čo sa týka celého obdobia holokaustu, alebo ťažkých skúšok v našom živote. Obdivujem ľudí, ktorí boli v koncentračných táboroch, prežili ich a vrátili sa späť. Z ich spomienok som si vzala poučenie, aby sme si vážili všetko, čo máme, no najmä zdravie a život, ktorý je tým najväčším a originálnym darom.

A čo by som odkázala dievčatám z prvého transportu, ktoré toto strašné obdobie zažili na vlastnej koži a je až neuveriteľné, že zvládli tri a pol roka pekla v Auschwitz a vrátili sa domov? Boli ste silné, bojovali ste tristošesťdesiatpäť dní v roku, dvadsaťštyri hodín denne, každú hodinu, ktorá má šesťdesiat minút a každú minútu, ktorá má šesťdesiat sekúnd, až do konca. Celý ten čas, každá jedna sekunda, bola naplnená strachom, námahou, potom, slzami a bolesťou. Skladám vám moju poctu a obdivujem vás.

A dievčatám, ktoré sa stali žiarivými hviezdami na nebi, posielam myšlienkou svoj každovečerný pozdrav pri pohľade na nočné nebesia s nádejou, že ste tam našli svoj večný pokoj v Gad Eden.

AUTOR: Jáni Timotej, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Prieskumník

Magda ...

Ľavá, pravá, pravá, ľavá,
hlas gardistov odcinkáva.
Prišli práve do Popradu,
Zobrať dievčiny do radu.

Vozňami ich prevážali,
Čo dobytok v nich zväžali.
Mysleli si, že na práce ich berú,
Netušili, čo ich čaká, veru.

Strach, bieda a panika
odohrávali sa v tých hodinách.

Ani sa poriadne neobzreli,
keď dorazili medzi veľké zveri.
Vojakov, čo príkazy im dávali
a ješť nič nedostávali.

Spomienka na Magdalénu Höflichovú na popradskej železničnej stanici po 80. rokoch

Ani by neverili,
čo ich čaká v tejto chvíli.
len krv, pot a ťažoba,
žiadna to už vydržať nemohla.
Na nohy obuté dreváky,
Čo im nohy zoderali.
Ostrihali ich dohola,
žiadna úcta, dôstojnosť, nebola.

Cennosti im taktiež vzali,
len uniformy pásikavé im dali.
Ľudia boli bezmocní,
robiť museli od rána do noci.
Ťažko im tam ozaj bolo,
No nikto nič nezmohol.

Auschwitz, to miesto šialené,
na ktoré spomínáme v dnešnej dobe.
Určite by sme toto zažiť nechceli,
ako človek na človeka
zbraňami mieri.

Kam to všetko dospelo,
Že vojak, zabil nevinného?
Nenávisť je hrozná vlastnosť,
a každý vie, že je to slabosť.
Preto buďme všetci za to,
by sa to už nikdy ver' nestalo!

Prezentácia venovaná spomienke na prvý transport ...

Príbeh z jamy spod Kráľovej hole ...

„Kto zachráni jeden ľudský život, zachráni celý vesmír ...“

Volám sa Kevin Horváth a som žiakom tretieho ročníka SOŠ hotelovej v Hornom Smokovci vo Vysokých Tatrách. Do tejto súťaže som sa zapojil preto, lebo ma zaujímajú tajomstvá a príbehy ľudí, ktorí prežili niečo tak nepredstaviteľné, o čom vám rozpoviem na nasledujúcich stranách. V mojom príbehu budeme spomínať na dvoch bratov, Pavla a Gejzu Spitzerových, ale aj na tých, ktorí v období druhej svetovej vojny ich rodinám nezištné pomáhali, a tak vystavili ohrozeniu i vlastné životy. O svoje pekné ale aj bolestné, no najmä autentické spomienky z obdobia pred druhou svetovou vojnou a počas nej, sa s nami podelili Michal – syn Gejzu a Marianna – dcéra Pavla. Možno to bude ťažké čítanie, no napriek tomu sa pohodlne usadte a spolu so mnou sa vydajte na napínavý výlet do histórie.

Príbeh Michala Spitzera (Miša) sa začína písať v roku 1933, keď sa narodil v Poprade rodičom Gejzovi (*1897 Dolné Dubové) a Cecílii rod. Paukerovej (*1902 Poprad). Doma vyrastal spolu so starším bratom Jurajom (Ďuri), ktorý bol od neho o šesť rokov starší.

Aj Gejzov brat Pavel (*1899 Drahovce) si spolu s manželkou Jankou rod. Scheiberovou (*1904 Lovašovce) založil v Poprade krásnu rodinu. Im sa pre zmenu narodili dve dievčatá, Zuzana (*1926 Nitra), ktorú volali Žuža a Marianna (*1930 Nitra), ktorú volali Maja.

Rodinná história týchto dvoch bratov sa však v Poprade začína písať ešte skôr a to v roku 1918, kedy ich otec Albert Spitzer (*1867- + 1936 Poprad) spolu so svojou manželkou Fany rod. Bakovou (*1869- +1942 Poprad) prichádzajú do tohto podtatranského mestečka, aby tu našli nový domov s novým začiatkom potom, čo dedinku Drahovce po prvej svetovej vojne vyrabovali miestni obyvatelia. Krčma starého otca síce za obeť nepadla, keďže Gejza mal medzi rabovačmi nejakého kamaráta, napriek tomu sa znechutený rozhodol odtiaľ odísť.

Na nižnom konci Zimnej ulice v Poprade si v podnájme u spišského Nemca Fleischera otvorili obchod pod názvom Albert Spitzer a synovia. Začínali skromne a prakticky od nuly. Firma si však postupne pod vedením Pavla a Gejzu vybudovala dobré meno, získala mnohé kontakty a stála klientelu nielen v meste, ale aj v blízkom okolí, v sieti tatranských hotelov a tiež za hranicami popradského okresu. Strýko Pavol dal v roku 1936 v bočnej ulici, ktorá sa volala Železničná a smerovala od hlavného námestia, postaviť dvojpodlažný dom s plochou strechou, ktorý na tú dobu vyzeral veľmi moderne a všetci ho obdivovali. Architektom bol Ing. Artúr Singer a stavbu realizovala popradská firma Šašínska. V dolných priestoroch sa nachádzal obchod. Na prvom poschodí býval strýko Pavol s rodinou, na druhom Gejza so svojou rodinou.

Michalove spomienky na trojjazyčný predvojnový Poprad, v ktorom pôvod alebo náboženstvo nezohrávali za jeho detstva žiadnu rolu, sú veľmi pekné. Do okruhu priateľov Juraja a Michala patrili chlapi z rodín Lichtenstein, Luczy, Friesz, Erdély a Maurer. Otec ich kamaráta, Ján Friesz, ktorého volali Jančí báči, bol ich veľkým vzorom. To on ich naučil milovať Tatry. V lete ich vodieval na turistiku a v zime chodievali lyžovať, a to nielen pred vojnou, ale ešte aj dlho po nej. Keďže boli pravými Spišiakmi, bolo jedno či sa zhovárajú nemecky, maďarsky, slovensky alebo dokonca spišským nárečím. Michal si v tých rokoch, keď si užíval detstvo plnými dúškami,

vôbec neuviedomoval svoj židovský pôvod. Nikto sa mu nevysmieval, nik mu nenadával, jeho mama sa kamarátila s popradskými Nemkami, s ktorými bezstarostne popíjala kávu a spoločne preberali kultúrno-spoločenský život.

Obchod v tej dobe už predával kvalitný koloniál a rady doň zavítali všetky popradské paničky, ktoré si vychutnávali vôňu čerstvého čajového masla či chuť kvalitnej švajčiarskej čokolády. Dala sa tam kúpiť aj čerstvá pražská šunka, ktorú vyrábala másiar, pán Krejza v Kežmarku. V roku 1934 do obchodu pribudol Vojtech Kolenka, ktorého zaobstaral strýko Pavel z Prešova, pretože potreboval spoľahlivého tovariša, na ktorého by sa mohli obaja bratia spoľahnúť. Béla, ako ho všetci volali, bol veľmi pracovitý a veselý človek, ktorý mal jedinečnú povahu a svojský humor. Každý, kto ho spoznal, si ho hneď obľúbil. Okrem toho hneď každej žene padol do oka, no napriek tomu sa nikdy neoženil. Ako sám s úsmevom hovorieval: „Pre jednu predsa neopustíš všetky ...!“ Zamiloval si Tatry. Jeho veľké, dobrácke srdce otvorené pre všetkých ľudí bez rozdielu ukázalo svoju pravú tvár neskôr, keď zúrila vojna. Béla od samého začiatku zapadol do rodiny bratov Spitzerových a stal sa jej neoddeliteľnou súčasťou.

Strýko Pavel bol veľmi predvídavým človekom a koncom tridsiatych rokov začal tušiť, že sa schyľuje k druhej svetovej vojne. Vedel, že situácia nebude dobrá ani pre jeho a bratovu rodinu, a preto podnikol veľmi dôležité rozhodnutia. Tým prvým bolo, že sa ešte pred vznikom 1. Slovenskej republiky (1939 – 1945) obe rodiny dali pokrstiť. V roku 1939 krst vykonala grécko-katolícky pán farár Peter Dudinský v obci Hodermark (dnes Ihlany). Strýko Pavel sa s ním veľmi dobre poznal, pretože chodieval k nemu do obchodu. Druhým dôležitým rozhodnutím bolo, že v priebehu roku 1939 bratia Spitzerovci dali celý obchod prepísať na Bélu Kolenku, ktorý sa na základe získania živnostenskej koncesie stal ich zamestnávateľom.

Vďaka známostiam a pomoci Bélu Kolenku sa pre rodinu oboch bratov podarilo vybaviť aj veľmi dôležitý papier, ktorým bola hospodárska výnimka, a to cez biskupa Pavla Petra Gojdiča. Keď tento pôsobil ešte ako kňaz, Béla mu ako malý chlapec miništroval pri ranných svätých liturgiách. Tak sa strýko Pavel jedného dňa, keď už bola vojna, vybral za pánom biskupom do Prešova s prosbou o pomoc. Pán biskup ich veľmi milo prijal, ich prosbu vypočul a poprosil strýka Pavla, aby sám napísal žiadosť na písacom stroji, keďže pozná všetky náležité podrobnosti. Biskup Gojdič ich žiadosť posunul ďalej prezidentovi Tisovi a to cez svojho kňaza pána Krličku, ktorý Tisa poznal ešte zo svojich štúdií v seminári. Pán biskup Gojdič svoju odvahu dokázal aj v deň, keď v Prešove príslušníci Hlinkovej gardy práve lapali Židov. Náместník akurát prechádzal strýko Pavel s biskupom Gojdičom, ktorý ani na okamih nezaváhal, strýka pevne chopil pod pazuchu a previedol ho cez ulicu do bezpečia. Áno, aj takýto človek bol biskup Gojdič. Pre druhého človeka dokázal riskovať vlastný život, aby zachránil celý svet.

Keď v Poprade začali arizovať, teda verejne rozkrádať židovské firmy a obchody, arizátor pridelený pre obchod bratov Spitzerových obišiel naprázdno, keďže majiteľom bol v tom čase už Béla Kolenka. Obchod mal aj počas vojny dobrý obrad, pretože Béla nezavrel kasu, čo bolo nesmierne dôležité pre prežitie. Bratia Spitzerovci figurovali v obchode ako dôležití hospodárski ľudia, keďže obchodu rozumeli, mali dlhoročné skúsenosti, znalosti a teraz už aj hospodársku výnimku. V súpise Židov mesta Poprad z roku 1941 je Gejza uvedený ako úradník a Pavel ako člen a obchodník firmy Béla Kolanka, majiteľa živnostenského listu. Mnohí popradskí arizátori boli podlí ľudia. Keď získali židovský podnik, ešte v ten deň išli nahlásiť celú rodinu, aby ju vzali do najbližšieho transportu. To bol aj prípad bezdetných manželov Armína a Borisky Braunových, ktorí mali na námestí obchod so železiarstvom.

S obdobím vojny sú spojené žiaľ, aj smutné spomienky. Keď sa Železničná ulica cez vojnu premenovala na Hitlerovu, všetky židovské rodiny sa museli odtiaľ vystaňovať. Tak odišli aj bratia Spitzerovci. Podobne to bolo s rodinami z hlavného námestia, ktoré sa premenovali na Hlinkovu ulicu. Gejza s rodinou sa presťahoval do nájomného bytu pána Labaja. Rodiny

Pavla sa ujal šľachetný a odvážny človek, ktorým bol popradský podnikateľ a architekt Ing. Ladislav Hits. Marianna na neho dodnes spomína s veľkou láskou tak, ako aj na biskupa Gojdiča: „Pán Hits bol veľmi slušný človek. Za vojny zamestnával mnohých židovských architektov v tých najhorších časoch. Tiež prenajímal byty Židom, aby ich nemusel prenajímať nacistom, ktorých nemal vôbec v obľube. Bol ojedinělým prípadom v Poprade, keď nie na Slovensku. Zato si ho aj ľudia veľmi vážili. Bývali sme u neho až do konca vojny, lebo na Hitlerovej ulici sme bývať už nesmeli. Byt prenajal aj lekárnikovi, ktorý sa volal Otto Wolf.“ Životný osud statočného pána Hitsa skončil žiaľ, tragicky, keď v období povstania, ešte začiatkom roku 1944, padol pod rukami nemeckého gestapa. Dlhो ho trýznili a nakoniec nad Spišskou Teplicou zavraždili. Aj vďaka jeho pomoci sa však podarilo zachrániť trochu sveta.

Na vojnovú spomienku zo školských čias spomína aj Michal. On ako chlapec na rozdiel od svojho brata Juraja už do židovskej ľudovej školy v Poprade nechodil. Dokonca sa nepamätá ani na to, žeby jeho rodina dodržiavala židovské tradície. Naopak, pobožne vôbec nežili a Michal bol odmalička vychovávaný v kresťanskom duchu. Ako chlapec navštevoval rímsko-katolícku ľudovú školu v Poprade, kde vyučovali rehoľné sestry, ktoré boli ku všetkým deťom veľmi milé. Michal si však živo spomína na túto udalosť: „Bolo to už za slovenského štátu. Jedného dňa zaklopal na dvere nejaký iniciatívny občan, ktorý sa prišiel sťažovať, že ešte Židia chodia do školy! Sestrička však vyšla von a chvíľu sa s tým človekom zhovárala. Keď sa vrátila do triedy, povedala, že ja a môj spolužiak Redaj máme ísť domov. Nevedeli sme síce prečo, no ťažkú hlavu sme si z toho nerobili.“ Keď sa dozvedel Michalov otec, čo sa stalo, vybavil celú záležitosť na okresnom úrade a na druhý deň boli chlapci opäť v škole. Michalova rodina mala totiž hospodársku výnimku. Fero Redaj síce nebol Židom, ale jeho mama žila s pánom Gröschlerom, ktorý mal v Poprade čerpaciu benzínovú stanicu. Strýko Pavel a Michalov otec to však vybavili, aby mohol chodiť ďalej do školy.

Koncom augusta 1944 vypuklo Slovenské národné povstanie. Prestali platiť všetky výnimky týkajúce sa krstu a hospodárskej dôležitosti. V tom čase mali rodiny oboch bratov už zmenené priezvisko na Lukáč, čo zabezpečil strýko Pavel. O tom, že z Popradu musia odísť a niekde sa ukryť, rozhodol tiež strýko. Jeho rodičia Albert a Fany Spitzerovci už nežili. Béla Kolenka zabezpečil ukrytie rodičov Pavlovej manželky Karola a Malvínu Scheiberových. Umiestnil ich vo Švábovciach, v dome svojej netere Ety Gläserovej, neskôr v sanatóriu v Kvetnici pri Poprade spolu s manželmi Samuelom a Gizelou Erdélyovými, kde sa o nich staral až do oslobodenia koncom januára 1945.

Pri ukrývaní sa bratov Lukáčových opäť zohrala dôležitú úlohu predvídavosť strýka Pavla, ktorý sa staral o celú rodinu. Rozhodol, že z Popradu musia tiež bezpodmienečne odísť, keďže im hrozilo nebezpečenstvo deportácie. Zabezpečil, aby mal každý celé pevné topánky, teplé oblečenie, ruksak a veľký stan. Bratia Lukáčovci s manželkami odišli z Popradu najprv do Vikartovského mlynu do rodiny Karola Kováča, s ktorého rodinou sa veľmi priatelili, lebo Karolove dve slobodné sestry pracovali u Spitzerových ako kuchárky. Deti Pavla a Gejzu už boli v mlyne počas leta a trávil tu s ostatnými deťmi rodiny Kováčovej krásne prázdniny.

Keďže však Nemci v smere od Kežmarku rýchlo postupovali, museli odísť. Útočisko našli v horárňach v katastri obce Liptovská Teplička. Rodina strýka Pavla vo Veľkom Brunove a rodina Michala na Rovenkach. Boli od seba vzdialené asi štvrt hodiny peši. Prečkali tam určitý čas, po ktorom odišli do Pohorelej, tiež do prenajatého bytu v mlyne. Béla Kolenka ich tu zásobil dôležitými vecami. Od Červenej skaly však postupovali Nemci a bolo počuť strelbu kanónov. Tak si najali gazdu, ktorý by ich zaviezol smerom na Banskú Bystricu, kde bolo povstalecké územie. V Helpe ich však jeden partizán vrátil späť, čo im zachránilo život, ináč by skončili v Kremničke alebo vo Vápenke. Vrátili sa späť cez Pohorelú, kde si do ruksakov vzali najnutnejšie veci a odišli do horární, kde ostali ukrytí na povalách v sene do konca decembra 1944. Gejza za

falošnou stenou a Pavel na malej povale za dverami, ktoré zamaskoval starým vrecom. Nikomu sa už neukazovali. O ich návrate nič netušili už ani ľudia v Liptovskej Tepličke. O Gejzovej rodine vedel len horár Zúbek a o Pavlovej horár Sotoňák.

Nemci však sliedili lesmi a hľadali partizánov. Všetky horárne sa rozhodli vypáliť. Najprv vypálili horárne v Ždiarskej doline. Tam sa ukrývali z Popradu Weissovci, ale aj Michalova stará mama Lina Paukerová, ktorú nakoniec vzali a surovo ju zastrelil v Spišskej Teplici popradský Nemec Szútor, syn mäsiara. Ostať v horárňach bolo veľmi nebezpečné. Aj horárka Sotoňáková v strachu o svojho manžela Jozefa veľmi naliehala, aby odtiaľ odišiel.

Tak poprosili pána Baherníka, ktorý pracoval v lese s drevom, aby im pomohol vyniesť vrece zemiakov a iné potrebné veci na prežitie. Obe rodiny v strachu o holý život sa pobrali hlboko do lesa, smerom pod Kráľovu hoľu. Deti Zuzana, Marianna, Juraj a Michal vzali každú jednu tehlu, aby Mariannina mama a Michalov otec Gejza mali na čom variť. Keď dorazili na miesto, pán Baherník im pomohol začať kopať jamu pre osem ľudí, hlbokú asi dvadsať centimetrov. Vystlali ju čečninami a vojenskými dekami a nad jamu rozprestrel veľký stan. Ešte šťastie, že v tú zimu roku 1945 napadlo veľa snehu, ktorý zakryl všetky stopy.

Na čas ukrývania sa pod stanom, kde strávili celý mesiac štyria dospelí a štyri deti, spomína Marianna so slzami v očiach: „*Boli sme ako sardinky natlačení. Spali sme po dvoch pod jednou dekou. Museli sme sa súčasne obracať. Ležali sme celý deň i celú noc. So sestrou sme sa aj pobili. Každá sme chceli spať s mamou. Ako to zvládali Ďuri a Mišo? Tiež bojovali. Ale po čase sme boli všetci zoslabnutí a vysilení od zimy a hladu. Topánky sme mali pod telom, pod krížami, aby nám nezamrzli. A mali sme neustály strach. Baherník mal krpce. Nepočuli sme ho, keď prichádzal, aby nám na voze pod hnojom doniesol ukrytý chlieb, pretože sa tiež bál, aby ho nezastrelili zato, že pomáha partizánom. Ja som za každým razom skoro omdlela od strachu, keď sa zjavil pred našim stanom. Otec ma však upokojoval, aby som sa nebála, lebo keby to boli Nemci, tí by už zďaleka strieľali.*“

Na posledné dni v úkryte pod stanom spomína Marianna takto: „*V lese pod stanom sme boli celý január. 28. januára 1945 prišli do Popradu Rusi. Pán Baherník nám to prišiel ešte v ten deň povedať, ale veľmi na nás naliehal, aby sme sa ešte nevracali, aby nás náhodou nechytili. Boli sme však hladní, uzinení, neumytí. 30. januára sme teda zišli šesť kilometrov dole do doliny. Tam sme už stretli Dežka Adamuva, synovca Bélu Kolenku a chlapca od Kováčových z Vikartovského mlynu. 31. januára 1945 môj otec najal sane s koňmi, a tak sme sa po našom ukrývaní sa v lese, vrátili do Popradu. Moja mama v ten deň mala práve narodeniny (41 rokov). Po našom návrate domov, upiekla orechovú tortu, neviem už presne ktorý deň, ale Mišo na tú tortu dodnes spomína.*“

Návrat domov do Popradu bol neopísateľný. O to viac, keď v Kvetnici našli Marianiných starých rodičov, Karola a Malvínu Scheiberových, živých a zdravých. Bola s nimi aj Gizela Erdélyová, stará mama Mariky Erdélyovej, ktorá bola Zuzaninou kamarátkou. Jej manžel Samuel Erdély zomrel ešte pred príchodom frontu.

Život po vojne pokračoval ďalej. Béla Kolenka ostal vedúcim obchodu a stal sa z neho spoločník bratov Lukáčových. Obchod v roku 1948 vtedajší režim znárodnil bez vyplatenia jednej koruny. Béla však ostal vedúcim predajne s názvom Zdroj aj za socializmu. Mnohí Popradčania na neho, voňavé rožky a vôňu kakaa šíriacu sa predajňou spomínajú ešte dodnes. Rodiny bratov Lukáčových sa svojimi svedectvami postarali o to, aby Béluška začiatkom roku 2009 získal najvyššie izraelské ocenenie, „*Spravodlivý medzi národmi*“.

Mnohé židovské rodiny po vojne emigrovali do zahraničia. Na otázku, prečo tak neurobil aj Michal, odpovedal jednoducho: „*Ja som Spišiak. Mal som trojjazyčných kamarátov Popradčanov, otcových známych, svojich známych. Chodievali sme spolu do Tatier na turistiku, lyžovať. Nemal som dôvod odísť. Mal som aj dobrých kolegov, ktorých narátam síce na prstoch*

jednej ruky. Ale boli. Takže som nemal dôvod odísť. Môj domov je pod Tatrami, ktoré milujem a mám tu svoju rodinu...“

Čo dodať na záver tohto príbehu? Vzal som si z neho veľké ponaučenie. Nezáleží totiž na pohlaví, veku, národnosti či farbe pleti. Sme iba ľudia, ktorí robia chyby a na to nesmieme zabúdať. V mojom osobnom živote sa snažím riadiť heslom, že vo všetkého si treba zobrať ponaučenie. Neraz aj z toho zlého. Všetkých nás by som chcel povzbudiť k tomu, aby sme boli ochotní kedykoľvek a každému pomôcť. Nevieme totiž, kedy budeme potrebovať pomoc my – vy alebo aj ja. Preto buďme k sebe láskaví, zhovievaví a tolerantní. To je cesta, ktorá vedie aj k mottu tejto súťaže – zachrániť jeden ľudský život znamená, zachrániť celý svet. Príbeh uja Miša sa ma týka bytostne aj preto, že som rómsky chlapec a zo strany iných ľudí neraz vnímam voči Rómom nezmyselné predsudky a posmešky. Ohľadom mojej osoby som zatiaľ takúto zlú skúsenosť ešte nemal. Príbeh uja Miša mi však dodáva odvalu, aby som svoj život žil i naďalej počestne a bol pre všetkých príkladom, že nezáleží na pôvode, náboženstve ani rase.

AUTOR: Chiara Jarošová, ZŠ Kysucká, Senec - Ženy v roku 1943

Prababkin príbeh

Prababkin príbeh
Veľké výbuchy počuť všade,
nikto nevie čo sa deje.
Bol veľký hluk, ozvali sa sirény,
z neba začali padať bomby.
Ľudia vo veľkom šoku,
chceli odpoveď na jednu otázku.
Čo sa deje? Niet pomoci k odpovedi.
Vystrašene mama, Betka a súrodenci,
do úkrytu utekali.
Jej otec domov kráčaľ,
a veľmi sa bál.
Jeho rodina bola preňho všetko,
vzácnejšie než zlato.
Železničnú stanicu zničili bomby,
už niet cesty vlakom do školy.
Celá budova zrútená,
už len pešo do Komárna.

Strašná vojna

Dejiny sa ľahko zabúdajú, a preto by sme si ich mali pripomínať. Hlavne teraz, keď sa odohráva krvavá vojna na Ukrajine.

Druhá svetová vojna sa začala 1. 9. 1939. Bolo to veľmi podobné ako teraz. Nemecko napadlo Poľsko. Anglicko a Francúzsko odhovárali Nemecko, aby nepokračovali vo vojne. Ale Nemci neposlúchli. Do druhej svetovej vojny sa pomaly zapojila celá stredná Európa a aj sever Afriky. Naši prastarí rodičia v tejto vojne bojovali. Mladí muži opúšťali svoje manželky s deťmi, ktoré museli zostať v strachu doma samy. V ťažkých dobách mamičkám pomáhali ich mamy. Bola to ťažká doba poznačená hladom a strachom. Tisíce ľudí povraždili v koncentračných táboroch. Trpeli ženy, deti, muži... Všetci...

Mali by sme sa z toho zla, z dvoch svetových vojen poučiť a nemali by sme dopustiť, aby sa to opakovalo.

AUTOR: Alžbeta Lakyová, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Lúčenie

Za hranicami ľudskosti

Vymyslené príbehy sú krásne, majú v sebe isté čaro, no tým skutočným sa nikdy celkom nevyrovnejú. Jeden z týchto príbehov vám porozprávam aj ja. Spoločne sa presunieme do obdobia, kedy sa Slovensko snažilo zlepšiť svoju budúcnosť. Povieť vám príbeh z čias SNP, ktorý prežila moja prastará mama v obci Podhradie.

V dedine vtedy bývalo kolo pätnásť nemeckých vojakov. Delili sa spolu o jeden príbytok neďaleko domu mojej prastarej mamy. V jedno augustové popoludnie roku 1944 sa pred obecnú školu mali dostaviť všetci ľudia. Nemeckí vojaci v tej dobe v dedine kontrolovali, či sa niekde nenachádzajú partizáni alebo či im niekto nepomáha. Pred školu sa dostavilo asi štyridsať ľudí a pre pár z nich sa toto ráno stalo osudným. Zistilo sa, že štyria ľudia, otec so synom a dvaja ďalší, napomáhajú partizánom. Nosili im jedlo, chlieb a slaninu. Nemeckí vojaci sa rozhodli, že za poskytnutú pomoc budú pykať. Zastreli ich...

V tú noc sa dedinou ozývalo bubeníkovo hlásenie, že sa blíži Povstanie. Nemci sa zľakli a utiekli, no nik o ich úteku nevedel. Rusi obsadili dedinu a začali Nemcov hľadať. Ľudia sa zľakli a utiekli do doliny. Moja prastará mama tam spolu s trojtýždňovým bábätkom prečkala dva týždne.

Každoročne v jeseni sa chodí uctiť pamiatka padlých občanov Podhradia.

Tento skutočný príbeh uzavriem slovami rímskeho filozofa Senecu: „Nešťastie je príležitosťou na preukázanie statočnosti...“

AUTOR: Michal Prehoda, 9. B, ZŠ Tajovského, Senec

Myslíte na nás, ako sme zomierali..

Francizska Mann..Žena, ktorá sa ani na sklonku svojho mladého života nevzdala a svojou odvahou nám všetkým dokázala, že aj v posledných okamžikoch života sa musí bojovať a s hrdosťou opustiť tento svet...

Píše sa rok 1943. Je po Stalingrade, historici hovoria o veľkom frontovom obrate.. Mne to nič moc nehovorí. Vojna i naďalej besnie, do zeme sa stále vsakuje krv ľudí a ich popol sa rozprašuje po poliach... Čo bude zajtra, o hodinu, minútu, teraz? Chcem žiť, dýchať, smiať sa, plakať šťastím, bežať, milovať a kričať „Ja predsa žijem !“.. Teraz tu však stojím a čakám. Odvšadiaľ na mňa kričia: „Vyzliecť, topánky si zviažte dohromady a zapamätajte si číslo vešiaka!“ A ja viem, že narého úsvitu sa nedočkám, už nikdy nevstanem. Odopierajú mi žiť.

Narodila som sa 4.2.1917 a zomrela 23.10. 1943.. Od malička som chcela byť tanečnicou, venovala som tomu celý svoj voľný čas. Mama si zo mňa vždy uťahovala, keď som stála pred zrkadlom a skúšala svoje tanečné kreácie. Často som si predstavovala ako v nádherných smotanových saténových šatách vyjdem pred ľudí a moderátor oznámi divákovi: „Dovoľte, aby som Vám predstavil mladú nádejnú tanečnicu Francizsku Mann!“ Podarilo sa mi prihlásiť do tanečnej školy Ireny Prusickej a som hrdá na svoje 4.miesto v medzinárodnej tanečnej súťaži v Bruseli z celkových 125 účastníkov.

Snívala som, že raz uvidím svet a svet uvidí mňa. Aspoň na okamžik..

V septembri 1939 sme hrdo bojovali, ale tá nemecká a ruská pliaga nás zdrtila. Netrvalo dlho a ja som sa vďaka svojej „nečistej“ krvi, ako sa to teraz všade hlása, objavila v ghetto. Svet sa pre mňa zmenšil na 2,6 km2.. Slovo „ľudskosť“ stratilo svoj význam. Myslím si, že sa stalo v našom jazyku úplne zbytočným. Ľudia otupeli voči všetkému. To, že vedľa mňa umieralo dieťa, starec, strýko.. nič už neznamenal. S akou ľahkosťou sme šlapali na mravce, takisto ľahko sa nám teraz prekračovali mŕtvolky. Ich tváre nám splynuli v jednu.

19.4.1943 nastal vo Varšavskom ghetto náš Deň D. Povstali sme a vydržali sme do mája.. Po tom nastalo Danteho peklo...jeho opísanie je zbytočné..mysleli by ste si, že preháňam. Neuveríte, ak nezažijete. Chýrili sa zvesti o vysídlení ghetta. Nemci začali vyhlasovať, že v Hoteli Polski môžeme získať zahraničné víza do Švajčiarska a Južnej Ameriky ako výmena za nemeckých vojnových zajatcov. Ľahko sa Vám teraz zo mňa uťahuje, že som tomu verila.. Je azda hriešne chcieť dúfať a snívať? Všetky svoje úspory som vložila do nádeje.. Na tretí deň ma čakal transport. Namiesto juhu, smeroval na sever..

Vedľa mňa sedí asi 80-ročná stará žena, bezmocne sa rukami opiera o lavičku, napína svoje ochabnuté svaly, ale nemá toľko síl, aby sa postavila. Už nedokáže. Jeden z tých ukričianých chlapov k nej podíde a hovorí jej, aby sa rýchlo vyzliekala, inak ju ten vojak zbije.. Žena mu rozumie, zo všetkých síl sa ešte raz pokúša vstať. Nedá sa a jej sivé oči vlnú..Vie, že príde trest, veď žila predsa rok v ghetto, a zvykla si. Nech príde, čo prísť má. Ten muž, ktorý je celkom zdatný (takých som vo Varšavskom ghetto málokedy stretla), už na ňu viac neziapal.. Klakol si a začal jej vyzúvať topánky a sťahovať pančuchy... Opatrne, moc sa neponáhľal. Dúfal, že získa trochu času.. Žena oddane na neho hľadela. Pohľadila ho po hlave a vyriekla: „Ďakujem, vo Vás som našla človeka.“

Nemci začínajú byť nervózni. Vyzliekanie dlho trvá. Prvý som si zvliekla pletený sveter.

Bol to dar od mojej starej mamy. Poskladala som ho a zavesila som ho na vešiak č. 187. Pod ním som mala červenú košeľu.. Odrazu z pravej strany ku mne prišiel Nemec. Jeho pohľad rýchlo sklzol do mojich prs. S výkrikom „Vyzleč sa!“ sa ma nevedel nabažiť. Bez slova som sa zohla a začala som si vyzúvať topánky. Keď som si vyzúvala poslednú..Niečo sa vo mne vzbúrilo. Ten hnev, nenávisť, posledný okamžik dôstojnosti, ktorý som ešte mala, mi dal silu, aby som.. Zdvihla som sa a bleskovo som hodila topánku do jeho tváre. Nečakal to. Okamžite si zakryl rukami tvár, aby sa chránil a v tom šoku som mu vytrhla zbraň z púzdra.. Nerozmysľala som..moje myšlienky sa sústredili len na fakt, že mám zbraň. Strelila som na neho, ale minula som.. Obďaleč stál ďalší Nemec, ktorý v tom bleskovom okamžiku lapal po zbrani, ale ja som bola rýchlejšia a dostal to do brucha. Zvíjal sa od bolesti a kľučal. Otočila som zbraň na ďalšieho a trafila som ho do nohy. V miestnosti nastal nepredstaviteľný zmätok. Chlapi, ktorí na nás kričali, aby sme sa vyzliekali, ostali meravo stáť. Ostatné ženy sa zhkli do kúta a kričali, chránili telami plačúce nahé deti. Moja strelba v nich však zobudila posledný záchvev odporu a s holými rukami, mnohé obnažené, sa pustili do Nemcov. Ako zvieratá sa na nich vrhli, mlátili ich a škriabali tak, že z nich trhali čo mohli. Tí zbabelo utiekli z miestnosti. Neviem, čo to do mňa vošlo..nikdy predtým som nikoho nezabila. Cítila som úľavu a dokonca som sa aj trochu usmiala.. Boli to minúty.. Po tom si už nič nepamätám. Len to, ako som padala dole a pred očami sa mi objavila balerína tancujúca v oblakoch.

Josef Schillinger zomrel behom cesty do nemocnice. Nasledujúci deň SS-mani strieľali ľubovoľne do ľudí v tábore. Zomrelo 13 ľudí a mnoho bolo zranených.

AUTOR: Zoja Polláková, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Červenoarmejec

Spomienky na nášho prastarého otca

Náš prastarý otec bojoval v 2. svetovej vojne. My sme ho nepoznali.

„Môj dedko bol tiež partizán. Bojoval vo vojne.“ Náš ocko nám ho takto predstavil a často ho takto predstavoval svojim kamarátom, pretože v tých časoch, keď bol malý chlapec, v období socializmu, byť bývalým partizánom čosi znamenalo. Keď nám o ňom rozprával, nedozvedeli sme sa veľa. Bol príslušníkom 2. Česko-slovenskej paradesantnej brigády. Ján Popadič, náš pradedko, pochádzajúci z Hrabušíc, dediny pri Slovenskom raji sa narodil 22. mája 1922. Po vojne sa oženil a usídlil v Komjaticiach, dedine na západnom Slovensku. Náš ocko, v období socializmu, bol malý chlapec, a možno sa budete diviť, ale nepamätá si, že by mu rozprával nejaké bojové príbehy. Spomína si iba na knihu, ktorú mu s hrdosťou ukazoval, ktorá bola napísaná o 2. Česko-slovenskej paradesantnej brigáde, ktorej príslušníkom bol náš pradedko. Mal veľa vyznamenaní, bojoval na Dukle, v horách a bol dvakrát zranený. Na pravom pleci a do boku. Nepriateľskú guľku mal v tele celý život. Keď nášmu ockovi o tom rozprával, myslím, že sa vôbec necítil byť hrdina. Bola vojna, musel narukovať a musel bojovať. Ako vojak prežil rôzne útrapy na fronte a počas povstania v horách. Necítil sa byť hrdina. Prežil vojnu, boje a zranenia. Bol rád, že sa mohol tešiť zo života v mieri, že sa mohol oženiť a mať rodinu. On sa necítil byť hrdina len preto, že bojoval vo vojne. Robil iba to, čo musel. Musel bojovať. Bojovať proti zlobe ľudí, ktorí si o sebe mysleli, že sú viac ako ostatní. Bojovať proti tým, ktorí sa označovali ako nadradená rasa. Bojovať proti tým, ktorí si privlastnili právo rozhodovať o živote a smrti, šťastí či nešťastí iných ľudí.

Obrazovú prílohu sme zozbierali po rodine pradedkových detí. Niektorých medailí sa pradedko vzdal v roku 1968 po obsadení Československa sovietskymi vojskami. Medzi medailami, ktoré sme objavili, bol aj text spomienok na vojnu pripravený pre žiakov základnej školy v 80. rokoch. V texte písal všeobecne o 2. svetovej vojne i konkrétne o svojej účasti vo vojne, o pôsobení a pohybe 2. Čsl. paradesantnej brigády.

Náš pradedko zomrel 16.11.1990 v Komjaticiach, kde je aj pochovaný spolu s manželkou Júliou. Ocko nám vravel, že rozhovory s ním sa mu už takmer vytratili z pamäti, takže nám o ňom nevedel veľa povedať, ale keď sme boli s ockom hľadať pradedkove vyznamenania, tak sme sa o ňom dozvedeli oveľa viac. Náš ocko však nikdy nezabudne na dojem, ktorý v ňom pradedko vyvolával pri spoločných stretnutiach.

„Úctu a rešpekt.“

Hjmení a příjmení: Popad, Jan

Hodnost a hraný poměr: čestř

Čs. vojenská jednotka v SSSR: 1. Armáda 1001

Dne: 1. února 1945

Foto: [ ]
 Rasitko: [ ]
 Číslo: 1089

Čes. (Podpis vstřtele): Jan Popad
 (Vlastnoručně podpis): Jan Popad
 Místo podpisu vstřtele: Popad Jan

Ministerstvo národní obrany
 Č. 11 oddíl

LEGITIMACE
 VOJ. F O P A B I Ů Jan
 6566 just oprávněn nosit
 Čs. VOJ. PAMĚTNÍ MEDAILI
 S číslem 12202 SSSR
 Čs. Medaili

1. únor 1945

1940

Průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 22. 6. 1940

Hyžďovka: Palanibor 692

Číslo odbočky od: 2. února 1945

Palanibor
J. Zimky

číslo: 6102

průjím číslo vstřtele: 6102

od: 10. 8. 1945

průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 22. 6. 1940

I	II	III
V	VI	VII
IX	X	XI
XII		

1089

Průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 26. února 1945

Průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 26. února 1945

Průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 26. února 1945

Průkaz osobní identity: Jan Popad
 narozen: 12. 6. 1912
 místo narození: Čechy
 povolání: 192
 příslušnost: 192
 datum vydání: 26. února 1945

Pravda o vojne

V boji len kruto a bolestivo je možné byť,
niet úniku, len bojovať a seba strážiť.
Namiesto dažďa bomby a lietadlá padajú,
v meste miesto mieru, ľudia po sebe strieľajú.
Búrlivé mraky každého omráčajú,

a vojaci možno posledné rozlúčenie mávajú.
Spravodlivosť vo svete chýba,
len zlo a nešťastie na zemi býva.
Jediná nádej ďaleko na konci cesty čaká,
cesta k nej však nie je ľahká.

Úbohí, nevinní ľudia, ktorí s celou vojnou nič spoločné mať nechcú,
len smútočne pozerajú a každým dňom viac a viac plakať chcú.
Niektorí bezbranní, iní bez strechy nad hlavou a bez jedinej omrvinky jedla,
ťažký život žiť a bojovať za národ náš musia.

Ako keby nekonečná nenávisť konečne skončila,
bohužiaľ toho, ale po sebe veľa zničila.
Ľudia sa s mierom radujú,
ale zároveň na zosnulých spomínajú.

Vojna zapísaná na papieroch možno skončila,
ale napätie a nenávisť ešte stále zo zeme neodišla.
Nevzdávajme sa, dúfajme v to najlepšie,
a bojujme proti nespravodlivosti, čo najsmelšie.

Vojna

Dvadsať rokov ticho bolo,
zo dňa na deň stal sa zvrat.
Podpísanie zmluvy nepomohlo,
aby zabíjal brata brat.

Veľké tanky, lode bili,
matka s dcérou v kryte žili.
Báli sa o život vlastný,
hlavu zakrývajúc, vzlyk hlasný.

Vojaci okolo, ťažko ozbrojení,
na rozkaz zabíjať mali.
Zaujať postoj museli bojovný,
chlapci malí do vojny bežali.

Na zemi mnoho mŕtvych tiel,
vojaci padali jeden za druhým.
Vojne zabrániť iba chcel
Boh s ľuďom nevinným.

Napokon, keď bolo po všetkom,
ľudia sa von rozutekali.
Konečne sa stretli s tatkom
a radostne ho objali.

Môj dedo

Ján Semivan bol môj dedo, myslím si, že mal zaujímavý a bohatý život, preto som sa rozhodol o ňom napísať. Pretože bojoval za nás, aby sme my nemuseli.

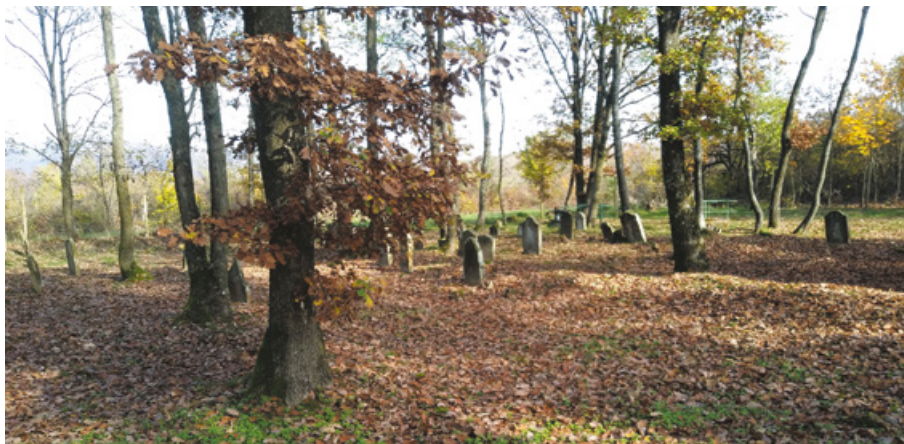
Narodil sa 30. augusta 1917 v dedine Koňuš juhovýchodne od pohoria Vihorlat v okrese Sobrance. Je to pekná dedina obklopená lesmi. Narodil sa ako druhý najstarší syn v chudobnej rodine. Bolo ich osem súrodencov, z toho sedem bratov a jedna sestra. Do školy nastúpil roku 1923. Bola to štátna ľudová škola, ktorá bola po prvej svetovej vojne zničená a preto sa vyučovalo v súkromnom dome a učilo sa po maďarsky. Vládla bieda, jeho rodina žila skromne a súrodenci mali jedny spoločné topánky, ktoré sa ušli vždy tomu, kto bol najšikovnejší. Tak chodil do školy v zime s obviazanými handrami na nohách a každý si so sebou vzal poleno dreva na kúrenie. Učilo sa len cez zimu, cez leto deti robili na poli a pásli dobytok.

V čase vypuknutia druhej svetovej vojny z dediny zobrali 30 chlapov. Aj môj dedo bol povolaný na front. Narukoval do Maďarska a s maďarskou armádou išiel na územie Sovietskeho zväzu. Tam sa dostal do zajatia a dlhých šesť mesiacov strávil v lágri. Potom, čo vznikol 1 česko-slovenský armádny zbor, v máji 1944 a o štyri mesiace Slovenské národné povstanie, prešiel Ján Semivan spolu s inými vojakmi k uvedenému zboru a zúčastnil sa bojov o Sokolovo. Následne sa dostal na slovenské územie, na Duklu, kde bol ranený do kolena a prevezený na operáciu do nemocnice. Tam sa dočkal aj veľkého dňa, v čo ani nedúfal a neveril, kedy sa rozozvučali zvony a každý kričal od radosti, že sa skončila vojna. Zažil to, čo by nemal zažiť nikto, lebo to boli skutočne ťažké roky v hlbokých horách, kde naokolo hvízdali guľky, ktoré niekoho zranili alebo rovno zabili.

Spomínal si, ako smädný a hladný jedol chrobáky a na vyhrabával zo zeme korenky, či premoknutý a premrznutý už ani neveril, že prežije. Ale nemal na výber, musel ísť ďalej a vtedy ho držala a silu mu dávala viera v Boha, modlil sa a prosil o prežitie. A keď to dokázal, prežiť, povedal si, že na Veľký piatok ani na Štedrý deň, nebude celý deň jesť ani piť, až na večeru. A to aj prísne a poctivo dodržiaval. Spomínal si tiež, ako raz museli prejsť cez veľkú hlbokú rieku. Nielen, že voda bola hlboká a studená, no nikto nevedel plávať. Vtedy sa všetci pochytili za ruky, urobili tak reťaz a modliac sa spolu prešli na druhý breh.

V novembri 1946 sa oženil so ženou z Koňuša. Jej rodičia im kúpili malý domček s dvoma izbami, ktorý si postupne opravovali. Bola to veľká núdza, o jedlo, o šaty a obuv, ktoré sa dali kúpiť len na pridelené lístky. Tak sa dedo rozhodol, že pôjde pracovať do Čiech. Nastúpil na prácu pri ťažbe dreva. So svojou ženou mal štyri deti, a jedno z nich je moja mama, ktorá mi príbeh o ňom objasnila a motivovala ma ho posunúť k Vám, do Bojovníka a Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. Do uvedeného zväzu aj sám vstúpil, veľmi sa tešil na členské schôdze, že sa stretne a pohovára s kamarátmi, z druhmi z vojny. Bol odmenený viacerými medailami, vyznamenaniami, odznakmi. Všetky si veľmi vážil a najväčšiu hodnotu mala zrejme tá, ktorú mal priamo od vtedajšieho prezidenta a predtým aj generála československého armádneho zboru, Ludvíka Svobodu. So Zväzom chodil aj na spoločné zájazdy po republike aj za hranicami.

Bol to dobrý človek, ktorý si vážil ľudí, miloval rodinu, deti aj vnúčatá. Škoda, že som ho osobne nepoznal, lebo som mal len jeden rok, keď zomrel. Je pre mňa hrdinom.

Zlý sen (1939 – 1945)

V prvý septembrový deň
rozplynul sa mnohým sen.
Sen o pokojnom živote,
v láske, mieri, ochote!
Prišla vojna hrozivá,
pre ľudí veľmi mučivá.
Všade tanky, vojaci,
z ľudí sú len chudáci.
Vojaci sú mladí, neskúsení,
a v bojoch usmrtení.
Ľudia márne snažia sa,
pred bojmi ujsť a ukryť sa.
Trápi ich hlad, bolesť, nespravodlivosť,
v zlomených srdciach bezmocnosť.
Matky iba dúfajú,
že sa so synmi ešte zvitajú.
Jeden človek chorej mysle,
toto kruté zlo vymyslel.
Jeho meno Hitler bolo,
bolesť a strach vzbudzovalo.
Bez zľutovania a milosti,
posielal ľudí do večnosti.
Trvalo to celé roky,
toto zlo, bolesť, muky.
Ale svet sa spojil, povstal,
vytúžený koniec vojny nastal.
Hitler vtedy pochopil,
že je koniec jeho síl.
Porážku svoju neustál,
a život si sám vzal.

Na rozbitej hojdačke

Košatý strom v poli,
pod ním sedí chlapec v zbroji.
Domov by sa veľmi vrátiť chcel,
ale veci nenaberú vždy ten správny smer.

Myšlienky mu v hlave temné blúdia,
akí krutí dokážu byť ľudia.
Zavrie oči aspoň na kratučkú chvíľu,
aby z detských spomienok nabral silu.

Jemný vánok veje lístie do tváre,
karty sú už aj tak dávno rozdane.
Priateľ vietor zavedie ho do ríše snov,
keď ešte malým dieťaťom bol.

„Pred naším domom bola červená hojdačka,
ale v búrke spadla.

Vždy som na nej sedával
a otca vyčkával.

Ak hojdačku opraví,
tak mne sa opäť uľaví.

No otec nikdy neprišiel
a ja som na ňu zhodil peň.

Ale aj tak je to šťastná spomienka,
pretože mi osud niečo dodal do vienka.

Vôľu prežiť tento deň,
lebo domov vrátiť sa chcem.

Sedel by som teraz radšej na zlomenej hojdačke než tu.
Nemôžem z hlavy dostať tú predtuchu zlú...“

„Vstávaj! Rýchlo, otvor oči!
Nepriateľ sa vôkol teba točí.

Potichu sa lesom plazia,
trnistú si cestu razia.

Zbadali ťa, vstávaj už,
nech nestihnú stlačiť spúšť!

Ako mravcov je ich veľa,
dôjde chlapec do svojho cieľa?

Ak sa mu ujst' podarí,
rozoženie aj vo svojej mysli zlé chmáry.

Skry smrtku s kosou do vačku,
veď predsa musíš opraviť tú hojdačku!

V skutočnosti táto vojna nemala ozajstného víťaza,
ani tie ďalšie, ktoré ešte prídu.

Tak nerozumiem, prečo ľudia do nich idú.

Kytica

Po druhej svetovej vojne pôvodné koncentračné tábory navštevovali šudia, ktorí chceli priniesť kvety zosnulým obetiam na masívne hroby.

Vtedajšia sprievodkyňa jedného takéhoto zájazdu si v autobuse všimla asi dvadsaťročného chlapca, ktorý držal veľkú kyticu kvetov. Zarazilo ju to, pretože bol v autobuse jediný v tomto veku. Zvyšok tvorili starší ľudia, pamätníci vojny či príbuzní, ktorí prišli o svojich blízkych a stále za nimi smútili.

Keď prišli k pamätníku, všetci dávali kvety na miesto pamiatky obetiam židovského pôvodu, jediný chlapec dal kyticu ku hrobu nacistov. Všetci naňho nadávali a krivo pozerali počas cesty späť. Sprievodkyni to však nedalo a spýtala sa, prečo tak spravil. Chlapec povedal, že jeho mama je Židovka a bola v koncentračnom tábore na rade na usmrtenie plynom. Nemci si ju všimli a zneužili. Keď mala ísť späť do radu, všimli si, že je tehotná. Pustili ju, aby vychovala svoje dieťa. Tým dieťaťom bol chlapec s kyticou. Chlapec nakoniec dodal: „Moja matka mi povedala, že pokiaľ nepoďakujem svojmu otcovi za život, nie som správny človek. To, čo si ona vytrpela, to zlo jej dalo niečo, čo má v živote najradšej. Mňa.“

Príbeh sa naozaj stal a dostala som sa k nemu cez moju starkú. Sprievodkyňa bola jej kamarátka.

AUTOR: Viktória Sýkorová, ZŠ Nám. Konkolyho - Thegő č.2, Hurbanovo - Zbraň

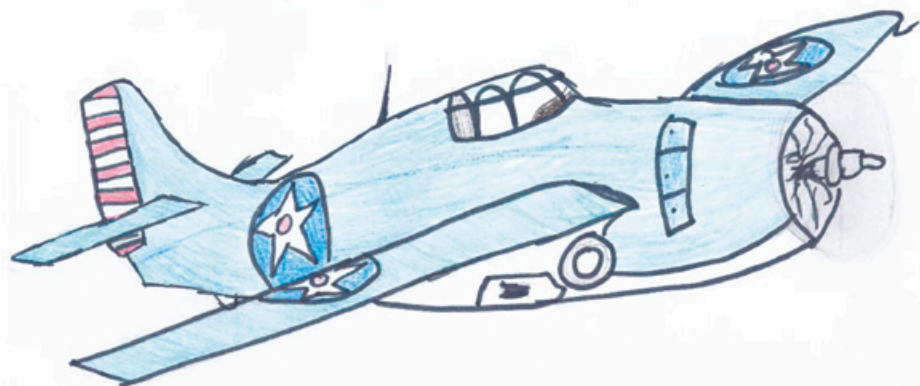
Óda na mier

Ó, krajina moja milá,
vojna ťa pláštom zahalila.
Rok 1939 sa píše,
nože, schovajte sa všetci do skrýše.

Bomby z lietadiel padajú
a nevinní ľudia sa schovávajú.
Ó, krajina celá plače,
vojsko nám po pôde skáče.

Ó, padli sme do chudoby,
už nemáme ani kúsok pôdy.
Všade v zákopoch mŕtvolý,
nie je čas kopať hroby.

Všetci si hned' priali,
aby strely ustali.
Vojna škody priniesla
a veľa obetí si odniesla.

Srumman F4F Wildcat

Miesto hrôzy

Auschwitz, miesto hrôzy,
kde ma pohľad na budovy mrazí.

Mnohí tu trpeli,
za svoj pôvod a rasu pykali.

Ľudia sa po domoch skrývali,
aby ich nacisti nevzali.
Strach a hlad panoval,
ale každý s odvahou vzdoroval.

Niektorí po príchode
našli miesto v komore.
Nikto nevedel, do čoho ide,
nejeden si myslel, že pracovať pôjde.

Vojna, to je veľká zloba,
zo života peklo zmotá.
Nech každý ostane normálny,
aby žiadne konflikt nenastal fatálny.

Auschwitz, miesto bolesti,
kde sa mi chlad vrýva do kostí.
Dnes je to len spomienka temná,
toto sa už opakovať nemá.

Koňuš

Po Viedenskej arbitráži bol Koňuš pohraničnou obcou. Bola doň 9.marca 1939 pridelená päť členná finančná stráž. Po vpáde Maďarov do dediny 23. marca 1939 boli odvelení členovia finančnej stráže. Vyučovanie v slovenskej škole bolo prerušené, pretože učitelia odmietli zložiť sľub poslušnosti Maďarsku, stali sa nespoľahlivými a nemohli ďalej v školstve pôsobiť. Napriek tomu od 3.mája 1939 znela v miestnej škole popri maďarčine aj slovenčina. Napriek tomu, že učili v škole po maďarsky, s deťmi komunikovali prevažne po slovensky.

Po vzniku druhej svetovej vojny narukovalo z obce 30 mužov, ktorí bojovali predovšetkým na východnom fronte, zvyšní muži pracovali počas vojny v lese pri dedine. Počas pogromu na Židov maďarskí žandári odviekli z obce asi 130 Izraelitov. Pred koncentračným táborom sa zachránil iba Šimon Jakubovič. Po skončení vojny sa z koncentračných táborov vrátilo dvadsať Židov. Spomienkou na nich zostal v obci ich cintorín.

Pred blížiacou sa líniou frontu odviekli maďarskí žandári v roku 1944 z Koňuša 33 mužov na kopanie zákopov v Zakarpatskej oblasti dnešnej Ukrajiny. Vyťažené drevo z koňušských lesov sa v rokoch 1940-44 vyvážalo do Maďarska. V auguste a septembri 1944 prenikol do obce oddiel SS v čiernych uniformách a zriadil si veliteľstvo v miestnej škole. Tesne pred príchodom frontu v októbri 1944 nemeckí vojaci odviekli z obce všetok dobytok, ako aj ovos a kukuricu. Obyvateľstvo pred nimi utekalo od 10.októbra až do konca novembra 1944 do lesov, kde prežilo až do prechodu frontu.

V dňoch 24.-28.októbra 1944 bolo v Koňuši asi dvetisíc ustupujúcich maďarských vojakov a niekoľko Nemcov so štrnástimi rozmiestnenými delami.

V septembri až októbri 1944 pôsobila v lesoch nad Koňušom menšia partizánska skupina, ktorá spôsobila Nemcom vážne straty. Troch maďarských vojakov zabil 27.októbra v obci delostrelecký granát. V noci z 27. na 28. októbra 1944 nepriateľskí vojaci ustúpili a od Vojnatiny smerom na Hurku prišla Červená armáda. Do obce prenikla bez vážnejšieho odporu nepriateľa. Spomínaných dvetisíc nepriateľských vojakov sa v časti Lugoš vzdalo do jej zajatia.

Po vstupe Červenej armády bolo v okolí Koňuša rozmiestnených niekoľko raketometov. Nemci ustúpili do Horne a Sobraniec, kde línia frontu zostala až do 24.novembra 1944. počas prechodu frontu padlo v Koňuši šestnásť príslušníkov Červenej armády, ktorých pochovali na gréckokatolíckom cintoríne.

Koňušania našli po návrate z lesov väčšinu obydľí zničených a vyrabovaných. Striedali sa radosť aj smútok. Po piatich obetiach vojny zostali v obci štyri vdovy a sedem sirôt.

Na predjarí roku 1946 sa uskutočnila exhumácia narýchlo pochovaných padlých vojakov Červenej armády a ich prevoz na cintorín do Michaloviec.

Pred žatvou roku 1945 boli stanovené nové hranice medzi ČSR a Sovietskym zväzom. Situácia bola zrejme dosť neprehľadná, lebo počas dvoch týždňov boli v Koňuši a Choňkovciach umiestnení sovietski pohraničníci. Po zistení, že obe obce sa nachádzajú na československom území, ich opustili.

Citované informácie pochádzajú z vydanej brožúry k 590.výročiu prvej písomnej zmienky roku 2004. Niektoré vety boli mnou upravené čisto z gramatického hľadiska.

Z rozprávania Jozefa Kaššai

Tento tragický príbeh sa odohral 5. decembra 1944 so smutným koncom. V tento deň nemeckí esesáci zastrelili za Skalicou (pohorie v okrese Revúca) 21 ročného Daniela Kaššai. Príbeh vyrozprával brat zastreleného Daniela Jozef Kaššai, dnes čulý osemdesiatnik. Vtedy mal 7 rokov a bol mladší od brata Daniela o 14 rokov.

Slovenské národné povstania bolo krvavo potlačené do hôr. Vojaci slovenskej armády, ktorí sa postavili proti nemeckým okupantom spolu so všetkými účastníkmi odboja, partizánmi i sovietskymi poradcami – veliteľmi museli prejsť na partizánsky spôsob boja. 35 000 nemeckých vojakov a vlasovcov sa všemožne snažilo zlikvidovať SNP. Aj v slovenskom Rudohorí sa organizovalo partizánske hnutie. Od východu sa nezadržateľne blížila Červená armáda.

Vrch Kohút. Pod Kohútom dedinky Muránska Zdychava a Revúčka. Obsadené Nemcami. Nemci vedeli, že sa tu nachádzajú partizáni. Na Muránskej Zdychave mali Nemci svoj štáb, na Vyšnej Zdychave v záhrade Kaššai. Vtedy bol komisárom Ondrej Rusnák – gardista, ktorý mal väčšie právomoci ako richtár.

Z druhej strany Kohúta – na Javorinke smerom na Čiernu Lehotu sídlil partizánsky štáb. Preto Nemci vykonávali vyčistovacie akcie. Na 5. decembra 1944 pripravili Nemci jednu takúto akciu za účelom zlikvidovať partizánov na Kohúte a okolí.

Mladý Dano už dlhšiu dobu pobýval u starých rodičov pri stodole. Pomáhal im pri každodenných prácach, pri kŕmení dobytka, rôznych opravách a podobne. Občas zašiel dole do dediny k rodičom a súrodencom. Tak to bolo aj 4. decembra 1944 popoludní. Podvečer sa chcel vrátiť ku stodole, ale v decembri je už skoro tma tak ho rodičia prehovorili, aby prespal doma a pôjde ráno. Bolo vyhlásené stanné právo a Nemci hliadkovali po dedine a okolí takže bolo nebezpečné sa pohybovať večer a v noci vonku. Tak sa Dano rozhodol, že prenocuje doma.

O tom, že Dano je doma vedel aj jeho starého otca brat Jozef Kaššai u ktorého mali Nemci svoj štáb. Práve on im povedal „že tento mladý chlapec by mohol ísť s nimi“. A tak ráno o 3. hodine 5. decembra 1944 sa na dverách u Kaššaiovcov ozval buchtot. To Nemci prišli pre Dana. Vzali ho so sebou na štáb. Vonku bola zima tak mu dali celtu, aby ho trochu zohrial.

Je ráno 5. decembra 1944. Začína plánovaná akcia. Nemci postupujú od Muránskej Zdychavy smerom na Skalicu. Vedú ich dvaja mládenci z Muránskej Zdychavy Daniel Kaššai a Daniel Sekerák.

Za Skalicou na Čiernej lehotskej strane sa Nemci rozdelili na dve skupiny, takže rozdelili aj mládencov. Bola veľká zima a fúkal pravý severák, preto aj viditeľnosť bola slabá a Nemci sa v teréne veľmi zle orientovali. Keď sa obe skupiny priblížili k sebe „na dohľad“ Sekerák zbadal muža zabaleného v maskovacej celte ukrytého za stromom a povedal Nemcom svojej skupiny „aha partizán“. Nemec neváhal a dávkou zo samopalu Kaššai zastrelil. Dostal dávkou od ňoh až po ramená. Jeho posledné slová boli „Jaj Bože môj – mama moja“. Až po tom uvideli koho vlastne zastrelili kamaráta Daniela Kaššai.

Po tom sa strhla prestrelka medzi Nemcami a partizánmi.

Po viac ako 20 rokov keď Jozef Kaššai pracoval pri výstavbe závodu SMZ Lubeník, kde stretol bývalého partizána zo Sírka (žiaľ meno si už nepamätá), ktorý v inkriminovaný čas bol na mieste, kde sa tento príbeh odohral. Partizáni očakávali Nemcov a on bol v korune stromu a na vlastné oči videl ako Daniela zastrelili.

Pochovaný je na cintoríne v Muránskej Zdychave, kde sú v troch hroboch pochovaní aj traja partizáni, ktorých mená ani národnosť sa nepodarilo zistiť.

Vojna

Počujem zbrane búchať,
deti začnú behať.
Ony nechcú vojnu, chcú mier,
tak sa s tým, ľud, zmier.

Prečo stále navzájom bojovať
a o životy nevinných sa strachovať?
Keď všetci chcú žiť a nie zomrieť,
niektorí to však chcú poprieť.

Chce sa ľudstvo samé zahubiť?
Alebo nádej na život opustiť?
Každý myslí len sám na seba,
málo ľudí pôjde do neba.

Nemecko kapitulovalo, je skoro po vojne,
nad svetom pohrebné ticho je.
Už atómové bomby v lietadle pripravené sú
a milióny ľudí zabitých sú.

Ale prečo?

Mieru zdar!

Odpradáva dlhé veky,
robili si ľudia prieky.
Už keď žili v jaskyni,
o jedlo sa pobili.

Neskôr tí, čo v zámkoch žili,
chudobných si zotročili.
Keď bohatstva v kraji niet,
ovládnuť chcú celý svet.

Hlavy múdre, pozor na ne!
Vymysleli hrozné zbrane.
Vzduchom sviští hlasná strela,
už chystajú pušky, delá...

Tichý, chladný, nočný vánok,
kradne biednym ľuďom spánok.
Túžia zase kľudne spať,
utekajú do neznáma.

Aj keď to ich srdce bolí,
zachrániť chcú život holý.
Každá vojna zlá je veru,
berie ľuďom nádej, vieru.

A tak v mene všetkých nás,
buďte dobrí, prosím vás.
Preto učme synov, dcéry,
aby žili kľudne, v mieri.

Vtáčik

Zistil jeden vtáčik malý,
že ho na vojnu vziať mali.
Rýchlo žene pusku dal
a do hory utekal.
Schoval sa do priekopy,
snáď ho niekto pochopí.
Kým sa stihol otočiť,
dali na neho vystreliť.
Leží vtáčik na zemi,

bez krídla, poranený.
Posledný výdych vtáčika,
už odletel do raja.
Vtáčik zmizol bez stopy,
nemal chodiť do priekopy.
Žena s deťmi plakali,
vtáčikovi hold vzdávali.
Už sa to nemusí stať,
mali by sme sa dobre mať.

Vrchný strážmajster Štefan Barjak

Vedelo sa hneď keď povstal slovenský národ do boja proti odvekému nepriateľovi, že berie na seba ťažké bremeno.

V tie časy boli fronty ešte na stá kilometrov od územia, kde vzbĺkla vatra odboja, Ba silné časti nepriateľského vojska boli aj v samotnom centre nášho územia. A predsa povstanie vypuklo mohutnou živelnou silou.

Boje sa začali na západe, na východe, postupne prišli nemecké vojská aj zo severu z Poľska. Najdlhšie bolo ticho na juhu, od Maďarska, hoci sa vedelo, že aj na juhu pozdĺž našich hraníc sa zhromažďujú silné časti nepriateľskej armády. Vedelo sa o tom, lebo verný strážcovia pohraničia, príslušníci pohraničných četníckych staníc striehli na každý presun nemeckých

vojsk. Správa o tom stíhala správu telefonicky, písomne i kuriérom a v každej sa ozývalo: napadnú nás od juhu.

A na to napadnutie, ktoré malo zasadiť slovenskému národnému povstaniu ranu od chrbta na to sa čakalo každý deň, každú hodinu. Ale čakali naň aj ostrážité oči našich hraničiarov-četníkov.

Strážmajster Štefan Barjak so strážmajstrom Michalom Petrášom obaja z pohraničnej stanice Rákoš, okr. Revúca odišli dňa 19.10. 1944 do služby smerom na hranicu. To sa už čakalo na rozhodnutie každú minútu. A ono prišlo! V ten deň začal na slovenské povstalecké územie generálny útok nemeckých vojsk od juhu.

V obci Turčok, bližšie hraníc, upozornili strm. Barjaka, že v okolí, v chotári obce je už nemecké vojsko.

Stržm. Barjakovi to nestačilo. Svedomitý, odvážny až do krajnosti, chcel a dozvedieť viac. Chcel získať správu spoľahlivú, istú, lebo takú prácu bol zvyknutý vykonávať vždy a takú chcel ukázať aj teraz.

Nemecké vojská sa vtedy hrnuli do Revúckej doliny už zo všetkých strán. Od Jelšavy na Revúcu hlavná sila, menšia jednotka odbočila cez kopec, prešla na Turčok a obkľúčila ho. Tam sa dostal do nemeckých rúk aj strážm. Bariak so strážmajstrom Petrášom.

Ešte v ten deň ich odviedli do Revúcej a zatvorili ako povstalcov.

A ako s povstalcami aj s nimi zachádzali. Najprv chceli od nich vedieť všetko o povstalcoch. Kto bol v povstaní, čo robil, kde je teraz? A všeličo iné, čo tyranom prišlo na um. Možné i nemožné. Toho nemožného bolo viac, - lebo sa musela nájsť príčina na trýznenie, bitie bezbranného – povstalca.

Štefan Bariak a Michal Petráš vedeli čo ich čaká. To besnenie trýzniteľov im ukázalo ich osud. A predsa nevyzradili nič. Z ich trýznených úst nevyšlo ani jedno meno, jedna jediná skutočnosť, ktorá by mohla poškodiť výdobytok povstania, uvrhnúť do nešťastia nevinného človeka.

Nezradili – vydržali. Statočne hrdinsky až do smrti.

Dňa 21. októbra 1944 o 11,00 hodine vyviedli ich na cintorín v Revúcej a guľkou do tyla vyhasili oba mladé, nádejné životy. Viac sa o nich nestarali.

Obyvatelia Revúcej pochovali oboch dňa 23. októbra 1944 tam kde boli usmrtení.

Na Hriňovú, kde sa Štefko Bariak narodil dňa 2. februára 1916, prišla táto krutá správa až o mesiac po jeho smrti. Dobrí rodičia stratili statočného syna, zbor NB (Národnej bezpečnosti) vzorného člena.

Za jeho zásluhy povýšilo ho Povereníctvo vnútra in memoriam na vrchného strážmajstra.

Bol vyznamenaný Čs. válečným krížom 1939 a Radom slovenského národného povstania I. triedy in memoriam.

Vrchný strážmajster Michal PETRÁŠ

Stržm. Michal Petráš bol rodák z Necpál, okr. Prievidza, kde sa narodil 18. októbra 1917. U žandárstva slúžil dva roky. I z toho mála, čo sám dostával podporoval svojho otca a mladšieho brata.

Doma a všade tam kde za svojom krátklej dvojročnej služby pôsobil čo i len krátky čas, zanechal povest' milého, usporiadaným, vzorným životom žijúceho mladíka, úprimného kamaráta a vzorného člena zboru.

A pre tieto jeho vlastnosti, pre hrdinské vzdorovanie krutosti nepriateľa, pre statočné správanie sa vtedy, keď už stál zoči-voči strašnej smrti, pre toto všetko ostane nám všetkým vzácnym, žiarivým príkladom a vzorom.

Za jeho zásluhy povýšilo ho Povereníctvo vnútra in memoriam na vrchného strážmajstra.

Bol vyznamenaný Čs. válečným krížom 1939 a Radom slovenského národného povstania I. triedy in memoriam.

Členovia ZO SZPB gen. Viesta si každoročne uctia ich pamiatku pri vojnových hroboch na Revúckom cintoríne, kde je zriadený symbolický hrob aj armádneho generála in memoriam Rudolfa Viesta.

Vladimír Strmeň

Dňa 20.9.2022 sme sa zúčastnili na besede Vladimíra Strmeňa. Vladimír Strmeň je jeden z posledných bojovníkov v SNP. Mal oblečené sako, na ktorom bolo množstvo vyznamenaní. Rozprával nám o svojich spomienkach z čias vojny. Vojna sa začala, keď bol školák. Učiteľia ich poslali domov a povedali im, že sa majú vrátiť, až keď sa vojna skončí. Po škole našiel v rodičovskom dome partizánsky štáb, ktorý ho povolal do boja. Absolvovali výcviky, kde sa učili, ako zaobchádzať so zbraňami či guľometmi. Bolo to preňho ťažké. No nakoniec sa všetko skončilo. Pán Vladimír Strmeň veľa času venuje hudbe, hráva na svojej harmonike, alebo sa venuje záhradke. Taktiež nám spomínal, že chodí hrať na rôzne akcie a je veľmi rád, že môže na nich byť. Na besede nám dokonca zahrál partizánsku hymnu a rôzne slovenské ľudové pesničky. Všetkým sa nám to veľmi páčilo. Na konci besedy sme mali možnosť pýtať sa rôzne otázky, ktoré nás zaujímali. Nebol mi celkom neznámy, keďže som už o ňom počula a dokonca som ho videla v televízii. Odfotili sme sa s ním a poďakovali mu zato, že nás navštívil.

Spomienky

Môj pradedo sa narodil v roku 1913 v obci na severe Slovenska v Riečnici. Je to neďaleko Novej a Starej Bystrice. Ja som ho síce už nemala možnosť stretnúť, keďže umrel v roku 1987, ale poznám ho z rozprávania mojej babky, ktorá ho často spomína a ktorá ho má doma na fotkách. Volala ho tata a zvykne nám spomínať, čo jej tata rozprával. Často spomína príhodu, ktorá sa odohrala asi koncom roka 1944, keď už boli Rusi v Riečnici, kde bol richtárom a vlastnil miestnu krčmu. Chodili k nemu raz Rusi o pár dní zas Nemci, ktorí sa vyzvedali, či nevidel Partizánov alebo Rusov. Pradedo bol veľmi rozumný, a preto Nemcom vždy ukázal opačný smer, než akým skutočne Partizáni či Rusi od neho odchádzali. Títo návštevníci boli počas vojny jeho každodenní hostia. Jedného dňa sa Rusi asi z nejakého dôvodu nahnevali a pradeda zajali a zavreli ho v pivnici pod krčmou. To či tam bol sám už neviem. Ale najdôležitejšie na tom bolo, že ako sa pri strážení Rusi striedali, raz ho strážil Rus, ktorý si ho pamätal ako krčmára a richtára. Asi mu bol pradedko sympatický, a preto ho tajne vyviedol von a vyslobodil. Tu vyhrala ľudskosť a dobré srdce, ktoré stálo nad rozumom a príkazom strážiť a nepustiť.

Hrôzu vojny možno nedokážem pochopiť a rovnako nedokážem pochopiť ani to, čo ľudia vo vojne zažívajú. Ale bolo mi ťažko, keď mi dedo hovoril ako náš prapapa, teda jeho otec narukoval na front do ďalekého Ruska. Už len to, že ho odviedli na front tak ďaleko, je pre mňa hrozné, ale ťažšie bolo počúvať, ako sa domov vrátil z tejto ďalekej cesty s dreveným zeleným kufrom až domov do Hurbanova. Túto cestu pradedo prekonal pešo spolu so skupinou kamarátov, ktorých spolu povolali. Z rozprávania dedka viem, že išli stále v zástupe jeden za druhým. Presúvali sa aj v zimných mesiacoch a sústavne sa podporovali, aby nikto z nich nezastavil. Boli totiž mrazy a ak by zastali, tak by zamrzli. Pradedo cestu úspešne zvládol a vysilený sa domov vrátil. Jeho kamarát také šťastie nemal. Nevládal už kráčať, tak zastal a počas cesty v tuhých mrazoch zahynul. Ako spomienku na túto cestu máme doma u dedka práve tú zelenú debnu, ktorá pradeda na tejto ceste sprevádzala.

AUTOR: Ivana Pastoreková, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Nádej

„Starká, porozprávaj mi...“

„Počkaj, pomaly choď na mňa s tými otázkami!“ smeje sa starká.

„Keď som mala osem rokov, narodila sa mi sestra. To bolo v štyridsiatom štvrtom. A práve vtedy sa u nás začala vojna. (starká vníma 2. svetovú vojnu ako obdobie od začiatku SNP až po oslobodenie Slovenska v roku 1945). To bol ale otecko ešte doma, až potom ho zajali...“

Ukazuje mi tri hárky papiera. Sú zažltnuté a veľmi tenké. V miestach, kde boli zložené sa objavujú diery. Sú však stále čitateľné.

Na jednom papieri, na ktorom je dátum 12. septembra 1945, je napísané, že na jeseň 1944 sa musel prastarký aj s celou rodinou evakuovať do obce Diviaky a neskôr do Zvolena. Tam sa prihlásil na základe povolávacieho rozkazu, ktorý vydala slovenská povstalecká generalita do vojenskej služby k povstaleckej armáde, ktorá v tom čase bola na území stredného Slovenska. Nemecká nacistická armáda chystala odvetu a povstalcov začala tlačiť do defenzívy. Prastarký bol priradený k pluku, kde konal opevňovacie ofenzívne práce. Potom dostal rozkaz na návrat domov. Toto je povedané jeho slovami:

„Pri návrate domov bol som dňa 28. októbra 1944 zajatý a odvedený Nemcami transportom do Nemecka a daný do tábora v Kaisersteinbruchu a odtiaľ preložený do Bad Orbu (jednalo sa o typ koncentračných táborov pre vojnových zajatcov, konkrétne Stalag IX-B Wegschlide/Bad Orb), kde nás dňa 2. apríla oslobodili spojenecké americké vojská a odtransportovali do Mannheimu, odkiaľ som bol potom prepustený dňa 23. júna 1945.“

Opýtala som sa starkej ďalšie otázky o živote jej otecka v tábore.

„Radšej som sa o to nezaujímala. Vieš, mne to vždy pripomenulo také zlé spomienky a nechcela som ho tým trápiť. No Palino, (môj ocino) raz, keď bol ešte malý, si na Vianoce sadol k nemu na kolená a opýtal sa ho: „Starký, starký, rozprávaj mi, ako bolo v koncentráku...“ Začal mu rozprávať a mne tiekli slzy. Vieš, keď bola vojna, každý sa skrýval a medzi ľuďmi bol strach. Korona mi tú dobu veľmi pripomenula... No teraz to už tak neprežívam. Už je to dávno.“

No ešte mi povedala, že prastarký milo spomínal na svojich spoluzajatcov, medzi ktorými boli hlavne Srbi a Rusi. Počas dňa ich využívali na rôzne práce. V Bad Orbe pracovali v okolitých lesoch. Prastarký so svojou skupinou pracoval na pile u bohatého sedliaka, ktorý bol k nim na vtedajšie pomery ústretový a párkrát im dokonca jeho manželka spestrila ich biedny jedálny lístok. V tábore totiž dostávali len jedno jedlo – večeru, na ktorú mali riedku, nechutenú polievku z burgynových listov. Občasným „bonusom“ v nej boli plávajúce zhnité zemiaky. Každý deň bol rovnaký, všetko sa cyklicky opakovalo do momentu, kedy spojenecké vojská začali vstupovať na územie Nemecka a porážali Nemcov na ich vlastnom území. Zajatci ostávali počas celých dní v tábore, kde prebiehali likvidačné akcie.

Našťastie bol Bad Orb bol oslobodený 2. apríla 1945 americkými vojakmi. Prastarký sa zo všetkých síl snažil dostať sa čo najrýchlejšie domov. Nebolo to však také jednoduché. Všetci boli podvyživení a ich fyzický stav bol veľmi zlý. Boli presunutí do Mannheimu, kde sa vyše dvoch mesiacov zotavovali. Keďže nemali žiadne osobné identifikačné dokumenty, okrem kovových plieškov s číslom, ktorými ich označili ešte v Bad Orbe, dostali malinkú identifikačnú kartičku. Stojí na nej: IDENTITY CARD FOR EX-PRISONER OF WAR (Identifikačná karta bývalého vojnového zajatca). Okrem lekárskej starostlivosti dostali aj oblečenie a nejaké peniaze.

Opýtala som sa teda starkej, ako žili, keď nebol prastarký doma, lebo mala mladšiu sestru a maminu.

Hovorí mi, že sa im žilo ťažko. No povedala mi, že v ich dome bývali nemeckí vojaci. Systém fungoval tak, že pre nemeckých vojakov bol vydelený jeden, zväčša najlepší dom v obci, v ktorých potom spávali. Na noc sa uložili do kuchyne a starká s jej sestrou a maminou museli spať na dlážke vo vedľajšej izbe.

„Kolkokrát mama v noci nespala a vravela mi: „Tak som sa bála, aby vám neublížili.“

Okupantská armáda sa vraj nespráva zdvorilo, no starká hovorí, že nemeckí vojaci predsa len boli ľudia, na čo sa v histórii často zabúda. Jedlo, ktoré bolo v tej dobe na prídelové lístky, im nikdy nevzali. Starká má na tú dobu dokonca aj milé, ba až úsmevné spomienky:

„Pamätám si, ale to len tak hmlisto, že som dostala od jedného toho Nemca takú malú čokoládku a to oni mali na prídel, aby vládali. A ešte si pamätám, že jeden z tých Nemcov si ma dokonca chcel zobrať domov, lebo že on deti nemá, tak mňa si vezme.“

Po čase museli Nemci opustiť Priekopu (mestská časť Martina), pretože ju obsadili sovietske jednotky. To sa stalo približne v rovnakom čase, keď prastarkého tábor oslobodila americká armáda. Udalosti pokračovali rýchlo. Vojna sa skončila. Postupne sa zajatí vracali domov. Iné rodiny dostávali listy o oznámení smrti svojich blízkych. Hatalovci neobdržali ani jedno, ani druhé. Nasledovali dlhé dva mesiace čakania.

„Vieš, a to potom bolo ešte tak, že všetci chlapi z Priekopy, čo boli v zajatí a prežili, tak už sa vrátili a nám hovorili, že otecko sa už nevráti, že isto by už bol býval prišiel, že keby bol živý, tak už by ho pustili... Ale my s mamou sme verili, že sa vráti. Každý deň som chodila vyzeráť otecka, či sa už nevrátil. A raz, to si pamätám akoby to bolo včera, som ráno išla do školy, a vidím, že pred bráničkou stojí akýsi cudzí muž. Utekala som to povedať mame do kuchyne, ona rýchlo vyšla von, a už mu chcela čosi povedať, keď on ju predbehol: „Zuzka!“ a vtedy mi až došlo, že to je otecko! Môj otecko! Bol taký vychudnutý, že som ho nespoznala...“

AUTOR: Viktor Mečiar, 6.A, ZŠ Kysucká, Senec - Vylodenie v Normandii

Pradedko hrdinom

Môj pradedko žil celkom normálny život až do jedného dňa. Ako každé ráno išiel na statok dojiť kravy a starať sa o sliepky a prasatá. No raz bolo všetko inak...

Prišiel na statok, odomkol bránu a pustil sa do roboty. Keď tak počítal kravy pred dojením, zistil, že mu jedna chýba. Strašne sa zľakol, pretože vedel, že od majiteľa to nebude žiadna pochvala. Rýchlo obehol celý statok, či ju nezbadá. Ale nikde ju nevidel. Myslel, si, že sa iba zatúlala niekde v okolí. Potom si ale všimol dieru v plote. Rýchlo pribehol a zistil, že plot je prederavený smerom do lesa. Trochu sa v lese porozhliadol a v diaľke zbadal čosi biele.

Neváhal ani sekundu a rozbehol sa tam. Po chvíľke si všimol, že je to naozaj krava, ktorú hľadal.

Už-už bol skoro pri nej, ale voľačo ho zabrzdilo. Počul veľmi divné zvuky. Ako keby sa strieľalo. Keďže bol veľmi zvedavý, čo sa to tam deje, išiel to preskúmať. Ukryl sa za skalú a pozoroval. Nechcel veriť vlastným očiam. Videl tam štyroch chlapov s puškami v rukách.

Oproti nim boli ďalší siedmi chlapi tiež so zbraňami a pálili hlava-nehlava. Ocitol sa uprostred boja. Po chvíli zistil, že tí štyria sú Slováci a tamtí siedmi sú Nemci. Prizeral sa, váhal, ale uvedomil si, že im musí pomôcť.

Keď sa teda odvážil, hoci celý bledý od strachu, rýchlo spoza skaly pribehol až k Slovákom. Najprv naňho mierili, lebo si mysleli že je to Nemec, ktorý ich prekvapil zozadu. Ale s rukami nad hlavou im odvetil, že je len sedliak, ktorý naháňal kravu. Omylom sa ocitol v prestrelke a chce im pomôcť. Dozvedel sa, že sú to slovenskí partizáni. Strčili mu do ruky zbraň a pradedko s nasadením svojho života začal bojovať spolu s nimi. Boje trvali dlho. Napokon spoločne vyhrali a spoločne s partizánmi sa vrátili na statok, kde si s úľavou oddýchli. Pradedova manželka im ošetrila a obviazala rany a potom spolu oslávili víťazstvo. Cestou domov dokonca našiel aj kravu a nakoniec všetko dobre dopadlo.

Keď prišli do nášho mesta československí a sovietski vojaci, pradedko sa pridral k nim a stal sa z neho vojak československej armády. Začal bojovať po ich boku a došiel s vojskom až do Prahy, kde 9. mája 1945 oslávil koniec druhej svetovej vojny. Potom sa vrátil domov do Humenného, kde ho čakala manželka, rodičia a jeho mladší súrodenci. Za hrdinstvo v boji dostal aj sovietsku zlatú medailu.

Spomienky mojej rodiny na 2. svetovú vojnu

Spomienky mojich blízkych na 2. svetovú vojnu z obdobia 1.9.1939 – 8.5.1945. v Nemecku sa k moci dostali nacisti na čele s Adolfom Hitlerom. Vyhlásili vojnu a postupovali cez Poľsko. Hitler nenávidel Židov a chcel vytvoriť rasovo čisté impérium. Bol to najväčší bojový konflikt, kde zomrelo až 60 miliónov ľudí. Na pomoc k nám prišiel vtedajší Sovietsky zväz. V tej dobe bola veľká chudoba, žilo sa skromne. Pradedkova rodina svietila petrolejovými lampami. Umývali sa v lavóri, vodu si priniesli zo studne, zohriali ju a všetci rad radom sa umyli v tej istej vode v plechovej vani. Jedli len to, čo si vypestovali v záhrade. Chovali dobytok a hydinu. V rodinách bolo viac detí. Šaty a topánky si ušili alebo kúpili pre najstaršie z detí. Do školy chodilo vždy len jedno dieťa z rodiny a denne sa striedali. Ak najmenšiemu boli veľké topánky, cez zimu ich vypchali uterákmi.

7. októbra 1944, keď Nemci začali letecky bombardovať železničnú stanicu v Nových Zámkoch, mojím prastarým rodičom v Nesvadoch dopadla na dom bomba. Moja teta spomínala, že jej mama rozprávala, ako sa u nich ukrývali nemeckí vojaci, ktorí napriek tomu, že boli naši nepriatelia, pekne poprosili o jedlo a neublížili im. Ale keď prišli sovietski vojaci, zastrelili im kravu a zobrali im mäso. Mladé dievčatá pred nimi museli ukryť na povale. Na vojnu boli povolaní všetci chlapi od 18-ich rokov. Pradedkova sestra Mária bola vtedy tehotná, keď jej manžela povolali na vojnu. Jej syn nikdy nepoznal svojho otca, lebo zomrel vo vojne. Po rokoch rodina pátrala, kde je pochovaný. Žiaľ jeho hrob nikdy nenašli. Údajne je niekde v Rusku. Prajem si, aby nikdy nikde nebola vojna a aby ľudia žili v mieri.

Rozprávanie starej mamy - zážitky z druhej svetovej vojny

Bol utorok večer a my sme mali prázdniny. Otec ma zobral na návštevu k prababke, ktorá nás ponúkla teplým čajom a čerstvým koláčom. Keď som ju poprosila, aby mi povedala niečo o druhej svetovej vojne, na chvíľu sa zamyslela, a potom mi začala rozprávať príbeh, ktorý mi vyrazil dych.

“Keď vypukla 2. svetová vojna, mala som sedem rokov a tešila som sa, že sa začne škola a ja budem mať veľa kamarátov. Čo je to vojna, som dovtedy vôbec netušila. Keď si však predstavím ten september v roku 1939, vybaví sa mi nemeckí vojaci, ktorí sa odrazu objavili v uliciach. Prišli na nákladných autách, džípoch a motorkách. Na niektorých autách viezli delá a guľomety. Na námestí, kde bol náš dom, si postavili obrovské sivozelené stany a poľné kuchyne. Pamätám sa, že vojaci mali pekné uniformy, helmy na hlavách sa im len tak blýskali. Niektorí mali na hlavách baretky- brigadíry a vysoké vyleštené čizmy. Otec mi povedal, že sú to vysokí dôstojníci a veliteľia. Nevieť, či som vtedy rozumela jeho slovám. Vojaci sa mi páčili, boli veselí, posedávali na autách a hlasno sa rozprávali. Neskôr postavili do stredu námestia obrovsky kotol, založili oheň a začali variť guláš. To bola vôňa. Tí najodvážnejší z nás si prisadli k vojakom, prezerali si pušky, revolyvery a kabíny áut. Bol medzi nimi aj môj brat. Neskôr mi rozprával, že vojakom pomáhal škrabať zemiaky, no naša mama mu to neverila. Veď mal len šesť rokov. Keď sa guláš dovaril, veliteľia dali povel, aby sa vojaci zoradili. Stáli poslušne v rade a kuchár každému naložil veľkou naberačkou guláš a odrezal kus chleba. Ponúkli aj nás. Bolo to najlepšie jedlo, aké som dovtedy jedla. Večer otec počúval správy a zrazu vstal s veľmi vážnou tvárou a povedal nám, že Hitler napadol Poľsko a že sa začala vojna. Mama ticho zašepkala: Chudáci Poliáci. Nevedela som, čo znamená slovo napadol a prečo mama ľutuje Poliakov. O pár dní Nemci opustili mesto, no v októbri sa vrátili a privedli so sebou aj poľských zajatcov. Zhromaždili ich na štadióne. Môj brat sa tam raz tajne vybral aj s kamarátmi a večer mi šepkal, čo videl. Vraj tam bolo veľa otrhaných, špinavých a zarastených chlapov, ktorí boli natlačení za ohradou. Nemci ich strážili s puškami v rukách. Neskôr nám otec povedal, že bola vyhlásená mobilizácia a že musí narukovať každý zdravý a mladý muž. Tešila som sa, že otec je starší a nemusí rukovať, lebo som začínala tušiť, že vojna je niečo zlé. A potom raz prišiel otec domov a povedal nám, že Hitler napadol Rusko. Otec bol učiteľ a tak nám všetko ukazoval na mape a pridával lekcie z dejepisu. Keď Nemci obsadili Ukrajinu, povedal, že tiahnu na Moskvu ako voľakedy Napoleon.

Pred vojnou nám mama občas kupovala banány a pomaranče a delila ich na tri kusy. Len na Mikuláša sme dostali celé ovocie. Mikuláš ovocie nedelil. Po vypuknutí vojny ovocie zmizlo z obchodov ako prvé. Mamu trápilo, že sa nedá kúpiť káva, čaj, kakao a vanilka, no nás trápilo to ovocie. Každý večer sme sa modili, aby sa vojna rýchlo skončila, a aby sme mali dosť jedla. Potravín bolo stále menej a my sme boli večne hladní.

Písal sa rok 1943 a vojna sa stále viac tlačila do nášho každodenného života. Mesto sa začalo obávať bombardovania. V každej škole a väčšej budove boli zriadené kryty a každý deň sme nacvičovali evakuáciu. V jednu noc sme zažili skutočný poplach Trval asi pol hodinu. Keď sirény prestali hučať, počuli sme nad mestom temné dunivé zvuky. Otec povedal, že sú to anglické bombardéry, ktoré letia do Ruska. Odvtedy bol poplach každú noc a ja som sa vždy rovnako bála. Raz mi otec povedal, že v noci zhadzovali do hôr parašutistov. Začala sa partizánska vojna. Otec sa jej bál, pretože sa do nej zapájali aj miestni a trest za vzburu proti Nemcom mohol byť krutý.

Posledná augustová nedeľa v roku 1944 bola nádherná. Celý deň svietilo slnko na nebi nebol ani obláčik. Poobede som išla s kamarátmi na plaváreň. Odrazu som počula krik dospelých, aby sme rýchlo bežali domov, že vypuklo povstanie. Počuli sme výstrely a krik, že partizáni obsadili mesto. Keď sme utekali cez most domov, odrazu sa pred nami objavil ozbrojený muž. Čakala som, že na nás vystrelí, alebo nás ovalí tým automatom, no on len zasýchal, aby sme utekali domov. Bol to partizán. V dverách nás už čakali rodičia- obaja prestrašení ako nikdy v živote.

Prvé dni povstania bolo mesto prázdne a obchody a školy zatvorené. Onedlho sme sa dozvedeli, že partizáni pochytili všetkých Nemcov aj s rodinami a odviekli ich do hôr. Nevieim, čo sa s nimi stalo, no ľudia si šepkali, že ich partizáni postrieľali. Keď padla Banská Bystrica, Nemci vytlačili partizánov do hôr. Šírili sa chýry, že Nemci robia razie a hľadajú ukrytých partizánov. A vraj všetkých strieľajú. Aj tých, čo ich ukryli. V meste panoval strach. Výbuchy sa ozývali nebezpečne blízko, mnohí utekali do hôr. Aj my sme utiekli. Boli sme v horách tri dni a tri noci. Na štvrtý deň sme stretli chlapca s bielou zástavou. Povedal nám, že Nemci obsadili mesto a vyzývajú ľudí, aby sa vrátili. Po dvoch hodinách sme vyšli z lesa. Zrazu sme videli dvoch vojakov, ktorí stáli pri malej kaplnke. Otec nám prikázal, aby sme zostali stáť, že pôjde za nimi sám. Vytiahol bielu vreckovku a s rukami nad hlavou pristúpil k vojakom. Mama sa začala modliť a my sme sa všetci pridali. Rukami som si zakryla tvár a čakala, kedy budem počuť výstrely. Zrazu mama zašepkala, že otec sa vracia. Keď k nám dorazil, povedal len tri slová: Môžeme sa vrátiť. Na jeho bledú tvár nikdy nezabudnem. Vrátili sme sa domov, vojna však ešte neskončila,“ zakončila moja prababička svoje rozprávanie.

Chvíľu som sedela bez pohnutia. Pripadala som si, ako keby sa práve skončil napínavý film o vojne. Až na to, že to nebol film. Bola to skutočnosť- vojna prerozprávaná očami dieťaťa. Takým, ako som dnes ja. Nikdy na jej zážitky nezabudnem.

AUTOR: Natália Loulová, ZŠ Jána Kupeckého, Pezínok - Vojna

Tajomstvo domu

Bývam v Rudlovej. Skoro každý deň chodím do školy okolo budovy, v ktorej je pizzeria Lobda, moji rodičia tam chodia na voľby. Mama mi povedala, že budovu Rudlovčania volajú Agitačné stredisko. Všimla som si pod strechou rok 1909. Fíha taká stará budova!

Išla som za mojim starkým, ktorý o tejto budove bude určite vedieť viac. Spýtala som sa, že čo je to za budovu, kto tam žil a či niečo o nej nevie. Mala som šťastie. Starký síce v tej dobe ešte nežil, ale zo spomienok jeho, mamy mojej prastarej mamy, mi začal rozprávať príbeh.

Kedysi tam žila rodina Ledererovcov, ktorí tam mali obchod so zmiešaným tovarom a predajňu s mäsom. Dom postavil Maximilián Lederer v roku 1909. Bola to židovská rodina a preto to nemali v tej dobe ľahké. So spomienok prastarej mamy to vraj boli veľmi milí a ochotní ľudia. Keď bol nedostatok potravín, dávali ľuďom aj na dlh. Počas druhej svetovej vojny, keď boli prenasledovaní Židia, nastali pre nich zlé časy. Rudlovčania chceli túto rodinu skryť pred Nemcami, samozrejme za to rodina musela aj zaplatiť. Lenže niektorí ľudia boli sebeckí a falošní, tak vzali len peniaze a rodinu udali. Pár Rudlovčanov sa ale spojilo a chceli zachrániť a schovať aspoň ich mladého syna, no on sa rozhodol svojich príbuzných neopustiť. Tým pádom on aj jeho rodičia išli na istú smrť. Celú rodinu v januári 1945 v Kremničke Nemci zavraždili a tak sa naplnil ich smutný osud.

Po vojne ich dom bol opustený a majetok rodiny odkúpila obec od pozostalých členov rodiny. Neskôr tam bola aj knižnica a čítareň. V rokoch 1947-1948 bola v budove umiestnená detská opatrovňa. Taktiež tam bola 3. trieda Základnej školy v Rudlovej. Do roku 1966, keď bola obec pričlenená k BB, sídlil v budove MNV.

V rokoch súčasných tam bola zriadená spoločenská miestnosť AS, knižnica. V dolnej časti je do dnešnej doby v prevádzke Muštáreň. Budova slúži aj ako volebný priestor. V súčasnej dobe sa tam konajú zasadnutia OR Rudlová, posedenia s dôchodcami, stretáva sa tam Klub čipôčka. V jeden časti, ako som už spomínala je Pizzeria Lobda.

Keď mi toto starký dorozprával, zamyslela som sa, čo všetko ten dom už zažil. Či už opatrovňu, knižnicu, školu.... ale hlavne domov rodiny Ledererovcov. Zaslúžil by si opraviť, aby sa nezabudlo na smutný osud rodiny.

Dvojčatá z Osvienčimu

„Lenže ja desaťročná dievča, som nad Mengelem zvíťazila, pretože som jeho experiment prežila. Teraz bolo mojou úlohou pomôcť sestre, aby sa uzdravila aj ona“.

Ešte sa svet nespamätal z hrôz 1. svetovej vojny a už tu bola druhá. V 1. svetovej vojne sa ľudia naučili ubližovať si strašnými spôsobmi. No v roku 1939 ešte netušili, čo ich čaká. Hrôzy sa odohrávali nielen na bojiiskách, ale aj v pracovných – koncentračných táborech.

„V našej malej rumunskej dedine sme žili v peknom dome na rozsiahlom statku. Vlastnili sme tisíc akrov pôdy, na ktorej sme pestovali pšenicu, kukuricu, fazuľu a zemiaky. Chovali sme kravy a ovce, vďaka ktorým sme mohli vyrábať syry a predávať mlieko.“ (Eva Mozes Korová). Ich chorľavá matka odmietala utiecť pred nacistami do Palestíny, pretože verila, že chýry o neľudskom zaobchádzaní so Židmi sú prehnané.

Ale ako sa mýlila.

„Prekročili sme hranicu nemeckého územia. V skutočnosti sme boli v Poľsku, lenže to ovládali Nemci. Všetky koncentračné tábory sa nachádzali v nemeckom Poľsku.“ (Eva Mozes Korová)

Po príchode do koncentračného tábora bola rodina ihneď rozdelená. Všetci okrem 10-ročných dvojčiek, oblečených do vínovo-červených šiat, boli poslaní do plynových komôr. A od tej chvíle sa začal boj o prežitie.

„Najdôležitejšie zo všetkého bolo zostať nažive. Vedeli sme, že žijeme len vďaka tým experimentom. Vďaka šťastnej náhode prírody. Pretože sme boli Mengeleho dvojčky.“ (Eva Mozes Korová)

Boli deportovaní do pracovného tábora v Maďarsku, no v skutočnosti boli v Poľsku, meste Osvienčim, ktoré ovládali Nemci.

Prečo práve ony? Doktor koncentračného tábora Mengele robil pokusy na ľuďoch. K jednému výskumu potreboval iba dvojčky. Vpichoval jednej z nich nebezpečné látky, choroby a sledoval ich priebeh. Keď sa choroba rozvinula, prestával im dávať aj to málo jedla čo mali, aby sa z toho nedostali. Keď jedna dvojčka umrela, usmrtil aj druhú, aby mohol porovnávať orgány chorej a zdravej dvojčky naraz.

Eva bola tiež „vyvolená“ doktorom Mengelem. Choroba ju pomaly, ale isto zabíjala. Už ju presunuli do ošetrovne, ktorú volali „údolie smrti“, kde sa podávanie jedla bralo ako plytvanie. Čakalo sa na smrť. No Miriam, aj napriek obrovskému strachu, jej tajne podávala kúsky chleba. Keď Eva trochu zosilnela, poučená od starších dievčat, dokázala oklamať aj sestričku pri meraní teploty ortuťovým teplomerom. Vďaka tomu sa po čase mohla vrátiť ako „zdravá“ späť k Miriam.

Mengele sa rozhodol vykonať pokus ešte raz. No tentoraz bola „vyvolená“ Miriam. „Lenže ja desaťročná dievča, som nad Mengelem zvíťazila, pretože som jeho experiment prežila. Teraz bolo mojou úlohou pomôcť sestre, aby sa uzdravila aj ona“.

Eva ako pomocná sila v kuchyni sa naučila kradnúť a pripraviť jedlo zo zemiakov, ktoré potajomky dávala aj Miriam.

Vďaka nebojácnosti oboch sestier, pomoci ostatných s podobným osudom, sa im podarilo prežiť až do príchodu oslobodzujúcich sovietskych vojsk. Vracajúc sa domov v očakávaní objatia sa so zvyškom rodiny, netušili, že prežili iba ony. Nakoniec ako 11-ročné ich prijala rodina žijúca v Palestíne.

Jednu vec som nepochopila, aj keď je pravda, že „Nenávisť plodí vojny, odpúšťanie mier“, ako mohla Eva napriek všetkému Mengelemu odpustiť.

AUTOR: Laura Balázsová, 9.D, ZŠ Tajovského Senec, Následky

Dodnes živé spomienky...

Volám sa Emmka a tento príbeh mi vyrozprávala moja prababka Helena Hlinková, narodená v roku 1937. Veľa veciam nechápala, keďže v čase, keď sa to udialo mala 7-8 rokov.

Vojna, tak ako si to ona pamätá, prišla do dediny na konci rokov 1944-1945. V sobotu večer sa pripravovali spať. Ich mama s otcom dávali na okná tkané koberce, aby nebolo vidno, že sa v dome svieta. V dedine sa už povrávalo, že idú partizáni. Otec chcel ešte nabrať vodu z potoka, no vodu už nedoniesol. Vrátili ich z cesty späť, aby tam už nešiel, keďže potok tiekol okolo kasárne, kde boli ubytovaní policajti-financi so svojimi rodinami. Bolo tam päť rodín. V dedine boli ľudia rozdelení. Policajti boli s Nemcami.

O polnoci mama umývala podlahu, otec sa vybral ešte raz po vodu a moja prababka sa zobudila na streľbu, triasla sa a kričala. Partizáni strieľali na kasáreň z kopca, pod ktorým stál kríž a stojí tam dodnes. Ráno o siedmej sa išlo s kravami na pašu. Pri kríži našli dedinčania zastreleného partizána, ktorý je pochovaný v dedine. Zastreľili ho policajti, ktorí boli s rodinami ukrytí v pivnici. Keď ich začali ostreľovať, opätovali streľbu. Jedného trafili a zgúľal sa ku krížu. Vtedy policajti zvýšili ostražitosť. Po čase sa však začali otáčať na stranu partizánov.

Blížil sa koniec vojny. Partizáni sa pohybovali po dedine. Sem-tam ukradli nejaký dobytok a nosili na poľské hranice, kde mali stanoviská, aby mali čo jesť. Hranice neboli tak ako dnes, to sa zmenilo až po vojne.

Po čase cez dedinu prechádzali Nemci a Maďari, prababka si pamätá, že mali biele uniformy, ubytovali sa v škole a dedinčania im nosili jedlo. Raz sa partizán prezliekol za gazdu a išiel do školy na výzvedy. Dedinčania ho však neprezradili.

Prababka si ešte pamätá, ako z dediny Veľký Lipník Nemci bombardovali partizánov nad dedinou na poľských hraniciach a do kopcov spadlo asi desať gúľ z kanóna. Niektore črepy spadli aj do dediny a zničili niekoľko domov. Ľudia utekali do pivníc schovať sa. Ich mama utekala s perinou nad hlavou, aby sa uchránili pred črepinami. Rodiny sedeli ukryté v pivniciach na zemiakoch, mali mlieko a mama stihla upiecť aj chlieb. Do rána nespali iba sa modlili. Niektorí chlapi sa ukrývali, aby ich nezobrali Nemci alebo partizáni.

Ráno sa zbalili, že utečú do lesa, a v tom sa dozvedeli, že vojna skončila.

Krvavé dejiny

Rok 1939 je vojny začiatok,
nešťastie a smrť má svoj sviatok.
Na zem milióny ľudí padajú,
ich duše márne svoj pokoj hľadajú.

Veľké bitky sa šíria po svete
a každá rodina bude mať obeť.
Zatiaľ čo sa iní skrývali,
vojaci na bojiskách kruto padali.

Hlad a bieda ľudí dusí,
väčšina o život prosí.

Svet sa borí v bezmoci,
veria však ešte Slováci...

Avšak netreba sa radovať predčasne,
vojna len tak sama nezhasne.
Vtedy Hitler veľa ľudí popravil,
a potom sám seba v apríli zastrelil.

Krvavé dejiny týmto skončili
a horšie zatiaľ nenastali.
Nemecko bol náš veľký súper,
prosím, nechajme tomuto svetu mier.

Druhá svetová vojna

Rok 1939 nastal
a kľudný život zastal.
Veľké bitky sa začali,
všetci ľudia plakali.

Veľa ľudí v boji zomrelo,
ale Hitlerovi to nevadilo.
Lietadlá, pištole či tanky
do bitky šli otcovia i mamky.

A keď Hitler more ľudí popravil,
sám seba v apríli zastrelil.
Po šiestich rokoch boja,
nastala ďalšia mierová zmluva.

Všetci sa radujú, že už je koniec,
všade je smútok zo starých fotiek.
Dnes chodíme sviečku zapáliť,
aby sme sa mohli vojakom zavďačiť.

Vojna v 21. storočí?

Slovo vojna. Čo to vlastne znamená? Pre niekoho je to len obyčajné slovo, no pre niekoho je to nástroj získania moci nad inou krajinou. V súčasnej dobe je to zvlášť aktuálna téma.

Je to neuveriteľné, ale je to fakt. Vojna v 21. storočí a každý nad tým neveriacky krúti hlavou, no je to fakt skutočnosť. Mám na mysli konflikt medzi Ruskom a Ukrajinou. Nielen, že je to aktuálna téma, ale bytostne sa nás to dotýka tým viac, že sa to deje v blízkosti našich hraníc. Vojnou trpia hlavne obyčajní ľudia, ženy a deti opúšťajú svoje domovy, muži musia opustiť svoje rodiny a ísť bojovať za svoju vlasť. Nevedia, či sa so svojimi blízkymi ešte uvidia. Ľudia žijú v strachu, prichádzajú o všetko, čo si vo svojom živote vybudovali a nadobudli a odchádzajú niekam do neznáma s hrstkou nevyhnutných vecí. Často si kladú otázky, čo s nimi bude?! Aká ich čaká budúcnosť. Keď sa pozerám na správy z oblastí bojov a viem, ako tie mestá vyzerali pred vojnou, je to na zaplakanie. Toľko kultúrnych pamiatok, nemocníc, škôl, podnikov, domov, obchodov, parkov, ulíc.... Kladiem si otázku, kedy sa toto všetko znova vybuduje? Ale toto všetko je aj tak zanedbateľné v porovnaní so stratou nevinných ľudských životov. Keď sme na hodinách dejepisu spomínali vojnu, spájali sme si ju väčšinou len s minulosťou. Aj keď sú nám známe viaceré konflikty medzi krajinami, aj vojny napr. medzi Iránom a Irakom, útoky na Afganistan.... Sledovali sme to, no nejako sme si to tak neuvedomovali, lebo to bolo ďaleko od nás. Nikto si to ani nevedel predstaviť, aby nás v 21. storočí zasiahla ničivá vojna. No stalo sa, a je to horúcou témou dnešných dní. Práve v týchto situáciách sa poznávajú dobré susedské vzťahy. Naše Slovensko, aj keď sme malá krajina, podávame svojim susedom pomocnú ruku v ich ťažkej situácii. Stávame sa nielen tranzitnou krajinou, ale aj útočiskom pre mnohých migrantov, ktorí nemajú kam ísť. Nájdu sa aj nespokojní ľudia, ktorí im pomoc doslova závidia. Nechceli by sa ocitnúť v ich koži. K tomu naozaj niet čo dodať. Každá vojna, či už tá súčasná, alebo tie, ktoré sa nás bytostne netýkali a poznáme ich hrôzy už len z učebníc, rozprávania tých, čo ich prežili, ovplyvňuje životy ľudí negatívne. Pozeral som už viacero filmov s vojnovou tematikou, sledoval som ich s napätím a musím povedať, že vo mne vyvolávali strach a hrôzu. Zverstva fašizmu, biedu, strach a utrpenie. Nikdy by som nechcel zažiť na vlastnej koži toto utrpenie, ktoré prežívali ľudia vo vojnách.

Keď sa človek skutočne nad tým všetkým zamyslí, uvedomí si, že dnešný svet nepotrebuje rozpory a vojny, ale porozumenie a lásku, ktorá sa v poslednom čase z nášho života akosi vytráca. Všetky konflikty a nezhody by sa mali riešiť bez násillia a hnevu a hlavne so vzájomným rešpektom a toleranciou. Aby už nikdy nikto na svete nemusel zažívať strach a hrôzy vojny.

Kam až dospela nenávisť:

80 rokov od prvej vlny deportácií Židov z pohľadu dnešných mladých ľudí Vyhrali sme, lebo sme prežili ...

Moje meno je Patrícia Britaňáková, mám 18 rokov a navštevujem tretí ročník na SOŠ hotelovej v Hornom Smokovci vo Vysokých Tatrách. Písaniu sa venujem takmer päť rokov. Keď prišla ponuka zapojiť sa do siedmeho ročníka študentskej súťaže Susedia, na ktorých sme nezabudli, veľmi som sa potešila, pretože do tohto projektu som zapojená už od prvého ročníka. O to viac, keď sme si aj my, študenti tento rok niekoľkými prezentáciami, filmami ale aj stretnutiami s prežívšimi veľmi intenzívne pripomenuli smutné osemdesiate výročie prvého transportu mladých dievčín v mojom veku, ktoré odišli z Popradu do Auschwitz.

Ako by som odpovedala na otázku, kam až dospela nenávisť? Hovorí sa, že od lásky je iba malý krôčik k nenávisti. Úprimne. Koľko ľudí sa nad tým vážne zamyslelo? Ja o tom vlastne premýšľam neustále. Nenávisť a láska sú ako dve sestry. Obe sú vášnivé, intenzívne, prichádzajú možno nečakane a nečakane aj vyhasnú. Je možné, že nenávisť plodí zlobu, vojny a vraždenie? Koniec koncov, výsledkom každej nenávisti je aj tak len bolesť a utrpenie. V jej dôsledku človek zatvrdne, izoluje sa, je ustráchaný, neraz naplnený pocitom úzkosti, nevidí do budúcnosti a nakoniec stráca slobodu aj vo svojom vlastnom živote. Ešte aj dnes sú však ľudia, ktorí na život nezanevrelí i napriek tomu, že si prešli peklom. Rozprávaním spomienok prežívších opäť ožívajú príbehy ľudí. Tých, ktorí zahynuli, ktorí prežili, ale aj tých, ktorí ochotne pomáhali a to aj za cenu obety vlastného života. Osudy mnohých upadli do zabudnutia aj z nášho regiónu. Ich dušu však i po osemdesiatich rokoch otvára tajný kľúč. Sú to ich spomienky, ktoré sa stávajú našimi.

Kam až dospela nenávisť? Na túto otázku by som rada odpovedala príbehom, ktorý bol skutočným životom hrdinky v rokoch 1939-1945. Bol to život, ktorý my už pevne dúfame, nikdy nezažijeme. Spomienkami si však môžeme pripomenúť možno neznámych hrdinov a bojovníkov, ktorí svojou odvahou písali nasledujúci príbeh. Ak ho pri čítaní precítite tak ako ja pri jeho písaní, určite prežijete ich strach, myšlienky a boj o holý život. Oživením ich príbehu tak spoločne vytvoríme pamätník, aby sme nikdy nezabudli, čím si museli v období hroznej vojny prejsť a kam až dospela nenávisť človeka voči človeku.

Príbeh, ktorý vám v tejto chvíli rozpoviem, bude o krásnej žene Marike Erdélyovej a jej rodine. Marikin starý otec Samuel, pôvodným menom Eckstein, sa narodil v roku 1855 v slovenskom mestečku Martin. Bol to veľmi múdry, bezúhonný a rozvážny človek. Po úspešnom absolvovaní štúdií v Mníchove získal prácu hlavného inžiniera maďarských železníc. Ako Marikina rodina prišla k menu Erdély? Obyvatelia Uhorska židovského pôvodu mohli mať priezviská až od konca 18. storočia a to vďaka osvietenskému panovníkovi Jozefovi II., rakúskemu cisárovi, ktorý bol veľmi tolerantný a liberálny. Z vďaky k nemu si Židia začali vyberať nemecky znejúce mená ako napríklad Schwartz, Weiss, Braun, Stern, Goldhammer, Guttmann, Unterberger, Rosenfeld, Immerblum alebo Lichtenstein. Starý otec však žil v období, keď bola v Rakúsko-Uhorsku veľká maďarizácia, a tak bol pod nátlakom donútený pomadařčiť si svoje krásne priezvisko, ktoré pôvodne v preklade znamená „uholný kameň“. Meno Eckstein má aj vzácny biblický význam podľa mesiášskeho Žalmu 118, 22: „Kameň, čo stavitelia zavrhlí, stal sa kameňom uholným...“. Tak sa začala písať nová etapa rozvetvenej rodiny teraz už Samuela Erdélyho, ktorého pôvodné meno Eckstein je základnou pointou nášho príbehu.

Marikina stará mama Gizela Erdélyová, rodená Stránska, sa narodila v roku 1864 v Štubnianskych Tepliciach. Bolo to mestečko známe svojimi termálnymi kúpeľmi. Za Samuela sa vydala ako devätnásťročná v lete roku 1883. Samuelovi a Gizele sa narodili postupne traja chlapi – Arpád (*1884 Vrtníkovec, Juhoslávia), Gejza (*1886 Zombor), Ladislav (*1887 Zombor) a dievčatko Ilonka (*?). Žili šťastne a spokojne a rodina sa rozrastala o sedem vnúčat, ktoré

starým rodičom robili veľkú radosť. Arpádovi, ktorý bol váženým plukovníkom a jeho manželke Ilonke (*1891 Szeged) – kresťanke, sa narodili dcéry Magda a Alicka. Arpád sa dal ešte pred maturitou pokrstiť a prestúpil na katolícku vieru. Možno sa to jeho rodičom nepáčilo, no neskôr, keď zúrila druhá svetová vojna, im to zachránilo život. Ich rodina žila v Maďarsku. Gejzovi s manželkou Jolankou rod. Langerovou (*1893 Batizovce), ktorí našli domov pod Tatrami v Poprade od roku 1906, sa narodila dcéra Anna (*1915 Poprad), ktorú všetci volali Nuši a syn Zoli (*1918 Poprad), z ktorého sa po vojne stal uznávaný lekár, psychoanalytik v Nemecku. Jediná dcéra v rodine – Ilonka sa vydala do Osijeky (Chorvátsko), kde sa narodila Naďa. Po odchode do dôchodku sa starý otec Samuel s manželkou Gizelou v jeseni roku 1914 usádzajú v Poprade, kde býval už ich syn Gejza, ktorý tu mal okrem vlastného bývania ešte ďalší nájomný byt.

Marikin otec Ladislav prišiel z Budapešti do Popradu za starším bratom Gejzom v roku 1918. Do spoločenského diania malého mestačka, v ktorom vtedy poznal každý každého, zapadol od úplného začiatku, možno aj vďaka kontaktom svojho brata Gejzu. Bol to veľký fešák a elegán. Na prvý pohľad však pôsobil do seba dosť uzavretý. Jeho veľkou vášňou bol šport. Vtedy v Poprade už fungoval Popradský atletický klub (PAC), a tak sa mladý, perspektívny Ladislav stal jeho predsedom. Spomedzi mnohých priateľov a známych mu do oka padla krásna, pôvabná a tmavooká dievčina, Anna Jungová (*1899 Hranovnica). Popradský lekárnik, ktorého volali Teichner báči, mal veľký zmysel pre humor. To on jej vymyslel prezývku „die Gräfin von Nitzza“, čo v preklade znamená „grófká z Nice“, teda z Hranovnice. Totiž, keď mladá Anna kráčala popradským námestím, pôsobila veľmi pôvabným dojmom. Bola to naozaj šarmantná dáma, ktorá Lacovým očiam učarila, zlomila mu srdce a v roku 1925 sa stala napokon jeho manželkou. Ladislav Erdély bol v Poprade okrem iného aj známym a obľúbeným majiteľom prosperujúceho obchodu so stavebným materiálom. V obchode, na ktoré dostal živnostenské oprávnenie pre podnikanie od Okresného úradu v Spišskej Sobotě v roku 1923, sa mu dobre darilo.

Do mladšej rodiny Ladislava a Anny Erdélyových postupne pribudli dve deti, dcéra Marika (*1925 Poprad) a syn Peter (*1928 Poprad). Otec bol okrem svojej práce v obchode zavalený aj povinnosťami okolo športového klubu, a tak v roku 1930 pribudla do rodiny služobná dievka Ludvika Vozárová, ktorá Anne okrem detí veľa pomáhala aj v domácnosti s upratovaním, varením a nákupmi. Podľa súpisného hárku zo sčítania ľudu z roku 1930 v dome na Alžbetinej ulici č. 18 žili okrem Lacovej rodiny aj jeho rodičia Samuel a Gizela. Majiteľom domu bol Lacov brat Gejza, ktorý so svojou rodinou býval na Tatranskej ulici č. 8 a pracoval ako vedúci účtovník v popradskej firme J. Ph. Glesinger, ktorá spracovávala drevo zo širokého okolia.

Marika spolu so svojim bratom Petrom mali v období prvej Československej republiky veľmi šťastné detstvo. Jej najlepšou kamarátkou, s ktorou zdieľala spoločný osud nielen z detských čias ale aj cez hrôzy vojny a potom neskôr po nej, bola Františka (Franzi) Spirová (*1924). Mladší brat Peter mal zasa okruh svojich kamarátov, ktorými boli Juraj (Ďuri) Spitzer, Ján (Hansko) Lichtenstein, Mikuláš (Miky) Krieger či Ján (Jančí) Friesz. Ich veľkou vášňou sa stali tanier, ktoré brádzili v zime na lyžiach a v lete v nich zdolávali rôzne túry, ako pred vojnovú tak i po nej. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1930 sa Marikini rodičia prihlásili k maďarskej národnosti. Mariku a Petra prihlásili k národnosti nemeckej. To však nehralo žiadnu rolu, keďže doma sa rozprávalo ako maďarsky, tak aj nemecky a samozrejme slovensky. Mladí Erdélyovci sa stali tradičnou spišskou, trojjazyčnou rodinou. I keď Ladislav a Anna nikdy nežili nábožensky, predsa sa možno z úcty k rodičom a k tradícii svojich predkov prihlásila za 1. ČSR k izraelskému náboženstvu.

V tridsiatych rokoch aj v Poprade okrem katolíckej a evanjelickej ľudovej školy fungovala aj židovská ľudová škola a to na veľmi dobrej úrovni. Jej riaditeľom bol od septembra roku 1919 najprv Franz Gottlieb a po ňom Maximilián Laufer, ktorého deti volali Laufer báči. Marika prekročila prvýkrát bránu tejto školy 1. septembra 1932. Počas nasledujúcich štyroch rokov bola veľmi usilovnou a múdrou žiačkou. Každý deň pod vedením láskavých učiteľov nasávala nové vedomosti. Keď rodičia videli, že Marika je veľmi bystrá, rozhodli sa zapísať ju v školskom roku 1936/37 na nemecké gymnázium v Kežmarku. V tých rokoch už malo dlhoročnú tradíciu a dobrú povesť a mnoho detí z popradskej židovskej ľudovej školy na ňom pokračovalo v ďalších štúdiách. Zmaturoval tam aj Marikin bratranec Zoli. Marika v ňom vychočila štyri triedy v rokoch 1936–1940. V roku 1938 však nastali zlé časy pre študentov židovského pôvodu a neskôr aj za slovenského štátu, ktorý vraj vznikol z Hitlerovej milosti. Keď vodca obsadil Čechy a Moravu, na Slovensku začali do platnosti vstupovať tvrdé protizidovské zákony. Marikini rodičia videli, že situácia v spoločnosti sa nevyvíja v ich prospech, a tak sa rodina i napriek dlhoročnej židovskej tradícii rozhodla, že sa dá ešte začiatkom roku 1939 v Poprade pokrstiť v katolíckej cirkvi. Marika

ako mladá dospievajúca dievčina konfrontovaná so svojou identitou, spomína na toto rozhodnutie rodičov veľmi ťažko: „Ja som mala vtedy 13 a Peter 10 rokov. Bola som zúfalá. Mojm presvedčením bolo, že práve za prenasledovania by mal človek zotrvať pri svojom pôvodnom náboženstve, i keď nie je bohvieako pobožný.“

I napriek tomu, že Marika bola na gymnáziu výbornou študentkou, ju zo školy nakoniec s ostatnými spolužiakmi židovského pôvodu na základe nariadenia vlády zo dňa 30. augusta 1940 jednoducho vyhodili podľa platného zákona ako odpad, a to ešte pred absolvovaním maturitnej skúšky. Byť Židom už neidentifikovalo len hlásenie sa k náboženstvu, ale na základe Židovského kódexu z 9. septembra 1941 rasový pôvod človeka. A tak sa aj Marika a Peter museli ako deti podrobiť vtedajším zákonom, ktoré síce neboli dobré, ale boli zákonom a ten bolo potrebné rešpektovať. V domácnosti nemohli mať rádio, bicykel, lyže a nemohli chodiť ani na spoločenské a kultúrne podujatia. Museli odovzdať aj kožuchy a zlaté predmety, pretože im to zakazoval Židovský kódex. Aby toho nebolo málo, Marikinmu otcovi sa podarilo len získať hospodársku výnimku, čo znamená, že pre fungovanie vtedajšieho hospodárskeho života bol dôležitým človekom. Potom, čo prišiel o prácu vo vlastnom obchode, ktorý vybudoval od nuly holými rukami, sa stal zamestnancom popradskej škrobárne, v ktorej mal predtým ako spolujateľ jednu desatinu podielu. A tak Marikina rodina neprišla o príjem peňazí, bez ktorých by neboli prežili.

Nastal smutný rok 1942, v ktorom začali aj z Popradu odchádzať prvé transporty Židov pred príchodom Nemcov. Najprv brali slobodné dievčatá a ženy od 16 do 35 rokov do Auschwitz. Vtedy sa však ešte nevedelo, čo to znamená, a čo tieto mladé dievčatá plné života čaká. Hovorilo sa však, že ich posielajú „na práce, ktoré budú v prospech Slovenského štátu.“ Tak sa aj Marikine meno ocitlo na zozname krásnych, mladých popradských dievčat, ktoré mali byť 25. marca 1942 deportované z Popradu do koncentračného tábora Auschwitz a to hneď na prvom hárku pod poradovým číslom 17. Jej meno je však v zozname preškrtnuté a namiesto neho je vpísané meno inej dievčiny, devätnásťročnej Ruženy Feuermannovej. Kto Mariku v zozname z prvého transportu vyškrtol, ostane už navždy tajomstvom. Určite však zavážila otcova hospodárska výnimka, ktorá nateraz chránila starých rodičov Erdélyových, starú mamu Etelu Jungovú rod. Zimmermannovú (*1876 Hranovnica), rodičov a deti. Bolo jedno, koho meno sa ocitlo na deportačnom zozname. Norma počtu tisíc osôb v transporte musela byť splnená. Z mien konkrétnych ľudí sa stali už len čísla a neskôr popul.

Časy počas vojny boli veľmi ťažké. Marika do školy síce nemohla chodiť, no napriek tomu sa vzdelávala súkromne. Popritom sa učila aj šiť, čo ju však nesmierne otravovalo. Bola možno jedna z mála detí, ktoré plakalo za školou. Z peknej vily, kde bývali, sa museli vystahovať. Prišiel totiž istý inžinier z Nemecka z firmy Siemens, ktorý majiteľovi nájomného bytu ponúkol o tisíc korún viac, ako platil Marikin otec. Tak sa rodina presťahovala späť do bytu Marikinho strýka Gejzu, ktorý v tom čase aj so svojou rodinou ušli do Maďarska, kde vtedy ešte nevládli fašisti.

O tom, že láska má veľkú moc, i keď zúri vojna, svedčí aj Marikina skúsenosť nevinne platonickej zaľúbenosti. V roku 1942, keď mala ešte len sedemnásť a rodina sa zo dňa na deň bála čo bude, sa Marika zoznámila s jedným dôstojníkom slovenskej armády. Marika na neho spomína takto: „Bol práve oblečený v civile. Vlastne, on ma oslovil na ulici, čo bolo vtedy pre slušné dievča neslýchané, ak na oslovenie odpovedalo. Chodila som vtedy denne s kanvičkou do Spišskej Soboty po mlieko. Ten dôstojník mi nebol známy, lebo býval s ostatnými dôstojníkmi naproti v súkromnom dome a ja som si dávnejšie všimla, že po mne pokukuje. Keď som išla cez dvor alebo okolo jeho domu, zdvorilo sa z balkóna poklonil a pozdravil. Nesmel sa vtedy so mnou stýkať. Jednako k nám prišiel na návštevu a spoznal mojich rodičov a brata. Chodila som s ním na prechádzky na kvetnícku cestu, aby nás podľa možnosti nikto nevidel. Vtedy z toho vznikla veľká láska medzi nami - v tých časoch samozrejme platonická.“ Keď Marikinej rodine hrozilo najväčšie nebezpečenstvo, poslal za nimi svojho priateľa, slovenského poručíka s tým, že by Mariku a jej starú mamu mohol ukryť. V tom momente však Marikina spolupatričnosť k rodine zvíťazila a dala mu odkázať, že mu za túto ponuku veľmi pekne ďakuje, ale že pôjde všade tam, kam pôjdu jej rodičia, starí rodičia a brat Peter.

Na frontoch sa bojovalo a prišiel august roku 1944, kedy v krajine vypuklo Slovenské národné povstanie. Aj Marikini rodičia pevne dúfali, že čoskoro bude všetkému utrpeniu a prenasledovaniu koniec. Prezident Tiso si dokonca zavolať na pomoc Nemcov. Udalosti začali naberáť rýchly spád aj pre Marikinu rodinu. S pomocou Bélu Kolenku, ktorý si v Poprade vyslúžil prezývku „biely Žid“, sa podarilo ukryť neďaleko Popradu v sanatóriu u Kvetnici Marikíných starých rodičov Erdélyových a starých rodičov Marikinej kamarátky Zuzany (Žuži), Karola a Malvínu Scheiberových.

Posledný augustový deň, keď sa mali doma oslavovať Petrove šesťnásť narodeniny, Marikina rodina utiekla do Hranovnice a našla útočisko u katolíckeho pána farára, lebo už od dávna bol ich dobrým priateľom. V dedine ich síce nikto neudal, ale ukrývať sa tam bolo nebezpečné. Tak sa rodina po odkaze od otcovho známeho, ktorý ho ubezpečoval, že v Poprade sa nič nedeje, po pár dňoch vrátil späť do svojho popradského bytu.

7. septembra 1944 po nich hneď ráno prišli gestapáci v sprievode ich popradských prívržencov. Krstné listy a ani hospodárska výnimka už vtedy neboli nič platné. Najprv ich zavreli do pivnice Popradského okresného úradu, potom ich previezli do Kežmarku. Umiestnili ich do bývalej slovenskej obchodnej školy, kde boli zamurované okná. Každý deň ich brávali na upratovacie práce do bývalých židovských bytov, kde sa usalašili esesáci, no stále mali nádej a v duchu si dookola opakovali: „Keby sme len tu takto mohli prežiť, veď koniec vojny už nie je ďaleko ...“

2. novembra 1944 ich však naložili do nákladných železničných vozňov, ktoré uzamkli a zapečatili. Po niekoľkých dňoch bez jedla a vody dorazili na obávanú koľaj do Auschwitzu. Dali im kávu a kúsok chleba. V otrasných scénach sa ľudia ľuďmi so životom. Marikina mama však mala stále nádej, že tam neostanú. Koncentračný tábor Auschwitz začali evakuovať. Po ôsmich dňoch hroznej cesty, počas ktorej vo vagónoch určených pre dobytok umierali ľudia, päť členov rodiny Mariky dorazilo do koncentračného tábora Ravensbrück. Vtedy nastala pre rodinu, ktorá sa všemožne držala pokope, hrozná chvíľa, keď oddelili mužov od žien. Marika na tieto chvíle aj po rokoch spomínala stále so slzami v očiach: „My sme sa ani nestačili rozlúčiť s otcom a Petrom. Všetko išlo hrozne rýchlo a za stáleho kriku. Otca sme viac nikdy nevideli! Všetko je ešte také prítomné, akokeby sa to stalo pred včerajškom. Nemôžeme, ale ani nesmieme zabudnúť!“

Po rozdelení rodiny sa Marika spolu so svojou mamou zomkli ešte väčšmi. V koncentračnom tábore ťažko pracovali, boli uzímané, špinavé, vyhľadované a v neustálom strachu. Večerné spočítavanie na apelplaci trvalo nekonečne. Jedného dňa spomedzi žien vybrali dievčatá, medzi ktorými bola aj Marika. Jej mame, ktorú poslali na druhú stranu, sa však podarilo prekĺznúť k Marike. Túto skupinu 30. novembra 1944 naložili opäť do vozňa, bez teplého oblečenia, bez pančúch, len v handrách, ktoré mali na sebe a drevákoch. Transport po niekoľkých dňoch dorazil do Dortmundu. Tam začali pracovať na dve zmeny po dvanásť hodín v jednej továrni na výrobu bômb. Mali stále nádej a v duchu si hovorili, že predsa: „Hitler musí čo najskôr prehrať vojnu, keď bomby vyrábame my...“ Podmienky bývania sa tu o čosi zlepšili a boli tu aj sprchy s teplou vodou. Jedla bolo síce málo, ale na hlad sa neumieralo. Všetci sa nesmierne tešili, keď bolo počuť zvuk bombardovania leteckých spojencov. To sa už dozorkyne SS triasli od strachu. Spojenci nakoniec zbombardovali aj továreň, kde pracovali Marika s mamou. A tak v marci 1945 prišiel ďalší transport do pekla s menom Bergen-Belsen.

Ľudia tu umierali od vyhľadovania a na škrvňitý týfus, na ktorý ochorela aj Marika. Bolo tu aj jedno popradské dievča, ktoré Mariku spoznalo, a tak ju prenieslo do nemocničného baraku. Našťastie tábor oslobodili Angličania 15. apríla 1945 a Mariku odviezli do vojenského lazaretu v neďalekom meste Celle. Tam na škrvňitý týfus ochorela aj Marikina mama. Po zotavení každá z nich vážila len 39 kíľ. Petra oslobodili Američania v nemeckom meste Lübeck.

Stretnutie Mariky a mamy s Petrom 26. júna 1945 v Poprade je neopísateľné. Otec Ladislav sa z koncentráku Ravensbrück už žiaľ, nevrátil. Zahynul vysilený, krátko pred oslobodením 4. marca 1945 ako väzeň evidovaný pod číslom 11 676. Stará mama Jungová skonala ešte na sklonku roku 1944.

V sanatóriu u Kvetnici prežila aj stará mama Gizela Erdélyová a manželja Scheiberovi. Starý otec Samuel Erdély zomrel ešte pred príchodom frontu v roku 1945. Pochovali ho v Poprade na židovskom cintoríne.

Po skončení vojny sa Marika s mamou a Petrom snažili vrátiť k bežnému životu. Začiatok bol ťažký a rany na duši hlboké a bolestné až do konca života. Z rodiny zahynulo následkom vojny celkovo štrnásť členov – starí rodičia, deti i vnúčatá.

Či po vojne prišla tak vytúžená sloboda, je ďalším pokračovaním príbehu Marikinej

rodiny. Vráťme sa však na úvod nášho rozprávania. „Kto zachráni jeden ľudský život, zachráni celý vesmír.“ Tento známy citát z Talmudu je veľmi výstižný aj pre Marikin príbeh, ktorý nie je len o obetiach, ale aj o tých, ktorí v časoch prenasledovania pomáhali, ako sa len dalo. Jedným z nich bol aj spomínaný Béla Kolenka, ktorý vďaka pravdivému svedectvu tých, ktorí prežili, dostal 27. januára 2009 v Bratislave ocenenie „Spravodlivý medzi národmi“ in memoriam. Bol to človek s mimoriadnym zmyslom pre humor, pre ktorého náboženstvo či pôvod druhého človeka nezohrával žiadnu úlohu. Starí Popradčania na neho dodnes s úsmevom spomínajú. Pomohol nielen Marikiným starým rodičom, ale aj rodine bratov Spitzerových, ktorých príbeh píše môj spolužiak Kevin. Aj v súvislosti so súčasnou situáciou a konfliktom na východe medzi Ruskom a Ukrajinou nie je jednoduché rozhodnúť sa a podať pomocnú ruku cudziemu človeku, ktorý prišiel o všetko a bojí sa aj o to najvzácnejšie čo má, o holý život. Kiež by sa takých ľudí, akými bol aj Béla Kolenka, našlo v našej spoločnosti čím najviac, aby sme zachránili svet, ktorý je aj bez vojny veľmi chorý.

Hľadali záchranu v pravde a pomocná ruka prišla v pravý čas. Postaviť sa na vlastné nohy je občas veľmi ťažké, niekedy ťažšie, než sa zdá. Tým hrdinom, ktorí prežili prvé transporty ako aj hrdinom, ktorí im zachraňovali životy v strachu o ten vlastný, patrí veľká vďaka. Sú to ľudia, ktorí prežili ľudskú nenávisť, i keď s bolestnými slzami, no s odhodlaním, aby sa nezabudlo, nám vyrozprávali, čo museli prežiť. Marikin príbeh mi do života priniesol veľké ponaučenie, aby som sa nikdy nevzdávala a bola odvážna postaviť sa za pravdu a spravodlivosť, i keby som mala kráčať „pochodom smrti.“ A aký je na záver pre nás odkaz od Mariky?

*„Nemci nás chceli zavraždiť,
zničiť našu pamiatku,
ale my sme tu.
Žijeme na ľudskej úrovni,
plnoprávne
a hlavne
slobodne ...“*

Pre mňa ako dievča je táto téma neraz veľmi ťažká najmä vtedy, ak sú hlavnými hrdinkami dievčatá v mojom veku. Ten neopísateľný pocit som prežívala pri každej jednej prezentácii alebo prednese básní, ktoré som napísala. Hlavou mi neustále vírila myšlienka, akú hodnotu má vlastne náš ľudský život, moje sny a ciele. A nie len to. Stále sa pokúšam hľadať a nájsť odpoveď na otázku, prečo je medzi ľuďmi toľko nenávisť ešte aj dnes. Vesmír je nekonečný. A kde má hranice ľudská nenávisť? Čo je ešte schopný vymyslieť človek, ktorý sám seba postavil na roveň Stvoriteľa a privlastnil si právo rozhodovať o tom, kto má a kto nemá žiť. Odpovede na tieto otázky postupne hľadám v príbehoch ľudí, ktorý ľudskú nenávisť zažili na vlastnej koži počas vojny, prenasledovania, ukrývania sa, deportácií ale neraz aj šťastný návrat domov.

Marikin príbeh a svoje uvažovanie nad ľudskou nenávisťou by som v závere zhrnula v mojej básni, ktorú som napísala v symbolický deň 9. septembra 2021 a chcela by som ju venovať 999 dievčatám z prvého transportu:

Vlak života

*Sedím v preplnenom vlaku života,
za maličkou špárou sa mihajú výjavy.
A v hlave otázka, čo trápi ľudí.
Strach v srdci, slzy v očiach
a otázka, či prežijem.*

*Brzdy tupo zaškrípu, vlak zastavil.
Los! Auf! Zahlásil niekto neznámy.
Čo bude s nami?*

*Pýtala som sa samej seba,
no odpovedi niet...*

*Prečo stále medzi sebou bojovať,
a o život nevinný sa strachovať?
Chceš spútať moju dušu*

*za ostatný drôt?
Zamknúť môj každodenný úsmev do baraku,
čo lemuje elektrický plot?*

*Chceš, aby moje dni
zapadli popolom
pred zrakom tých druhých.
Chceš, aby som bola bez snov.*

*Vyhrám tento boj nad tebou!
A ukážem svetu, aký si bol zlý k nevinným
ľuďom.*

*K ľuďom, ktorý za nič nemohli.
K ľuďom, ktorí túžili byť šťastnými.
K ľuďom, ktorí chceli len v pokoji žiť!*

Kam až dospela nenávisť: 80 rokov od prvej vlny deportácií Židov z pohľadu dnešných mladých ľudí Venované spomienke na Kláru Babi Lustbaderovú

Volám sa Milan Grich, mám 18 rokov a bývam v goralskej obci Lendak. Navštevujem Strednú odbornú školu hotelovú v Hornom Smokovci, ktorá sa nachádza v krásnom prostredí Tatranského národného parku pod Slavkovským štítom. Už tretím rokom sa učím za kuchára. Je to krásne povolanie a nesmierne ma baví.

Druhá svetová vojna je pre mňa veľmi zaujímavá, či už z pohľadu vojenskej techniky, zbraní, vojenských operácií, ale aj samotných vojakov, ktorí boli zadelení do rôznych oddielov. Keďže ma táto téma veľmi baví, pozerám v televízii rôzne dokumentárne filmy venované vojnej tematike a tiež čítam knihy. Naposledy som čítal dva zaujímavé tituly. Kniha s názvom Chlapec v pásikavom pyžame ma veľmi zaujala. Je to príbeh o chlapcovi Brunovi, ktorý je synom významného nemeckého dôstojníka. Jeho rodina býva neďaleko koncentračného tábora. Skamarátil sa s chlapcom z koncentračného tábora. Pre Bruna má zvláštne meno Šmuel. Ale to mu vôbec nevedí. Tragédiou tohto príbehu je dojímavý záver, keď sa obaja chlapci stali súčasťou davu ľudí, ktorí skončili v plynovej komore. Druhá kniha s názvom Svedkovia z továrne na smrť veľmi podrobne rozoberá fungovanie koncentračného tábora Auschwitz, opisuje jeho rôzne časti a zachytáva výpovede preživších členov Sonderkommanda, ktorí pracovali v plynových komorách a krematóriách.

Pri pozeraní filmov a čítaní kníh som si už aj ja neraz položil otázku, kam až dospela ľudská nenávisť, že inteligentný človek vymyslel systematickú mašinériu záhuby pre iného človeka. Niekedy sa až desím, ako to mohol dopustiť až k niečomu tak hroznému, priam až odpornému, ako boli koncentračné tábory alebo gulagy. Kam až zašla vlastne ľudská nenávisť? Táto téma je pre mňa veľmi hlboká, pretože len v koncentračných táboroch zomreli milióny ľudí, nehovoriac o frontoch, na ktorých sa bojovalo tak, ako dnes na Ukrajine. V koncentrákoch zomierali muži, ženy, dokonca i malé nevinné deti, ba i celé rodiny. Kde sa v niektorých ľuďoch zobrala toľká horkosť a nenávisť, že masovo dokázali zabíjať tisíce ľudí? Smrť bola na dennom poriadku, keď lekári v táboroch robili na nevinných obetiach tie najodpornejšie pokusy. Prečo ľudia súhlasili s týmito zverstvami, ktoré sa diali za ostnatými drôťmi? Od tej doby už prešlo osemdesiat rokov, no

Prezentácia v Podtatranskom múzeu, 23. apríl 2022 – Židovské dejiny ožívajú v príbehoch ...

So spolužiakmi a vzácnymi hosťami – spomienka na popradské dievčatá z prvého transportu

predsa to nie je tak dávno, čo sa tieto všetky skutočnosti udiali, keď jeden človek dokázal svojou propagandou a mocou poštváť proti druhému celý svet.

Ani my, študenti SOŠ hotelovej, sme nezabudli na smutné 80. výročie prvého transportu mladých a krásnych židovských dievčat z východného Slovenska, ktorý bol vypravený z Popradu do Auschwitz dňa 25. marca 1942. Slovom a hudbou v prerozprávaných spomienkach dodnes žijúcich pamätníkov, ktoré spracovali naši spolužiaci, sme si ho pripomenuli prezentáciou a pietnou spomienkou v popradskom múzeu. Pozvanie prijali aj vzácní hostia zo Židovskej náboženskej obce z Prešova, predsedníčka Margita Eckhausová, podpredseda Denis Tomko, tajomník Peter Chudý a kantor Peter Háber. Bolo to prvýkrát v živote, čo som mal možnosť stretnúť sa s predstaviteľmi židovskej komunity. Bolo to moje prvé stretnutie sa s naozajstnými Židmi a môžem povedať, že som si medzi nami nevnímal žiadne rozdiely. Čítali sme úryvky z prác našich predchodcov zapojených do projektu Susedia, na ktorých sme nezabudli.

Pre mňa osobne veľmi silným a emotívnym zážitkom, na ktorý nezabudnem do konca svojho života, bolo vystúpenie, autentické svedectvo a spomienky Petra Chudého. Spomínal totiž na svoju mamičku, Kláru Lustbaderovú. Všetci ju volali Babi, lebo bola pekná, ako bábika. Keď som videl jej fotografiu, na ktorej je zobrazená ako mladé dievča s krásnymi, hustými vrkočmi, úprimným úsmevom, ktorý po oboch stranách líc zdobia jamky, tak som v nej zrazu zbadal jej syna, pána Chudého. Áno, ako by jej bol z oka vypadol. Žiaľ, bola medzi dievčatami, ktoré sa ocitli v prvom transporte. Jeho mamka mu o období, ktoré prežila tri a pol roka v koncentračnom tábore Auschwitz nikdy nič nepovedala. I to málo, čo vie, sa dozvedel vlastne od svojej starej mamy. Z jeho celej rodiny prežili len ony dve. Tu som si v duchu opäť položil otázku, kam až dospela ľudská nenávisť? Veď kto by o tom chcel rozprávať? Z rozprávania Petra Chudého ma zaujali niektoré fakty.

Jeho starý otec Vojtech Lustbader bol jedným z prvých absolventov právnickej fakulty univerzity Komenského, kde v roku 1919 absolvoval notársky naukobež a vyučil sa za notára. S Irenou Fürstovou, ktorá mu padla do oka, si založil rodinu. Jej otec bol obchodníkom a krčmárom v obci Meretice. Narodilo sa im dievčatko, ktorej dali meno Klára, a mladá rodina žila slušne a v dobrých, priateľských vzťahoch so susedmi. Pokojný život však narušilo vypuknutie vojny a s ňou spojené rôzne protižidovské zákony a nariadenia. Starý otec, ktorého si všetci vážili, prišiel o svoje zamestnanie. Márne sa snažil vysvetliť, že je Slovákom, chce pracovať a slušne zarábať peniaze, aby uživil svoju rodinu. Klára sa veľmi dobre učila a ako mnohé iné židovské deti, aj ona študovala v tom čase na prešovskom evanjelickom gymnáziu. Bolestným úderom pre rodinu bolo, keď ju zo štúdia podľa vtedajšieho platného zákona jednoducho vyhodili. Nakoniec sa podľa nariadenia Židovského kódexu musela hlásiť na príslušnom okresnom úrade, aby splnila literu zákona, podľa ktorej mala povinnosť pracovať. Vtedy mala len šesťnásť rokov. Spolu so svojimi kamarátkami a spolužiačkami sa ocitla v chladnej budove zberného tábora v Poprade pod Tatrami. Nebolo tam príjemne, ale čo ju čakalo ďalej, to ani len netušila. Dievčatá oklamali, že idú na prácu, aby zarobili peniaze a tak pomohli svojim rodinám. Bola to však veľká lož vtedajšej propagandy. Dnes si neviem ani len predstaviť človeka, ktorý by takto dokázal oklamať niekoho iného. Dievčatá ani len netušili, že na nich čaká koncentračný tábor, v ktorom sa život meral na sekundy. Boli tam len dve možnosti – život alebo smrť.

V Auschwitz Babi pracovala na oddelení známom pod názvom Kanada. Prehľadávali a triedili osobné veci ľudí, ktorí prichádzali transportmi z celej Európy. V šatách, bábikách a zubných pastách neraz našli cenné veci, diamanty, šperky, peniaze, ktoré museli odovzdať.

Ďalších členov rodiny transportovali v rodinných transportoch. Trinásti z nich zahynuli v koncentračných táboroch. Až tam dospela ľudská nenávisť. Dnes nemajú ani len hrob, na ktorý by Peter Chudý mohol ísť položiť kamienok so spomienkou. Klára mala na predlaktí vytetované číslo 1366. Z človeka urobili len číslo. Mnohé z nich upadli do zabudnutia. Klára však prežila, a tak zvíťazila nad ľudskou nenávisťou. I keď život po vojne nebol o nič lepší, dnes tu žijú jej potomkovia, ktorí sú dôkazom, že i nenávisť má svoje hranice, a láska nad ňou zvíťazila. Dôkazom toho jej Peter Chudý, ktorého som mal možnosť osobne spoznať.

V závere smutných spomienok, ktoré zdobí oči zarosené slzami, zaznela otázka, že keď nebudeme spomínať my, tak kto potom? A tak som sa chopil tejto výzvy, že to sme my, mladí, ktorí musíme o tom rozprávať a spomínať, kam až dospela ľudská nenávisť. Na príbeh Kláry – Babi nikdy nezabudnem.

Počas prezentácie v popradskom múzeu zaznelo aj množstvo faktov. Doteraz som vlastne vôbec ani len netušil, že aj v Poprade bolo koncentračné stredisko, a že z popradskej

stanice odchádzali transporty najprv s mladými dievčinkami a mládenkami vo veku mojich spolužiakov a neskôr celé rodiny, starí, chorí ľudia ba dokonca i malé nevinné deti. Od marca do októbra roku 1942 ním prešlo takmer desaťtisíc ľudí. Jeho veliteľom bol Jozef Petřík. Nikdy som o tomto človeku nepočul a nezachovala sa ani jeho fotografia. Po prečítaní si faktov z historických dokumentov, ktoré sme si mohli na hodinách seminára pozrieť, som zistil, že sústredenie ľudí, všetky nekonečné zoznamy mien a čísel, ako aj transporty, boli jednoducho dokonale a do detailov pripravené. Týkali sa napríklad zabezpečenia stravy v koncentračnom stredisku. Mňa ako kuchára osobne zaujal zostavený týždenný jedálny lístok: pondelok – zemiaky, utorok – hrach, streda – fazuľa, štvrtok – guláš, piatok – zemiaky, sobota – kapusta, nedeľa – fazuľa. To všetko mal na starosti vedúci kuchyne, ktorý mal k dispozícii šesť poľných kuchýň a päť kuchárov. Kapacita koncentračného strediska bola určená pre tisíc päťsto osôb a celý areál mal byť zabezpečený ostatným drôtom a dobre osvetlený. Každý a jeden človek prešiel dôkladnou osobnou prehliadkou a gardisti písali nekonečné a detailné zoznamy zhromaždených osôb, ktorým nakoniec aj tak prideliť len číslo v transporte. Pri eskortovaní ľudí z koncentračného strediska na stanicu asistovali príslušníci miestneho žandárskeho zboru a gardisti. Trojposchodová murovaná budova bývalých kasární pôsobila veľmi chladne, a tak sa Jozef Petřík v jednom zápise, ktorý adresoval Ministerstvu vnútra pýta, či sa má kúriť a kto má zaobstarávať drevo, prípadne uhlie, nakoľko je v marci pod Tatrami ešte zima. Z človeka sa stáva zvierá. Áno, až tam dospela ľudská nenávisť a bezcitnosť.

K 23. marcu 1942 Jozef Petřík podáva Ministerstvu vnútra hlásenie, že v koncentračnom stredisku sa nachádza 678 Židoviek. Boli to mladé dievčatá plné túžob, snov a očakávaní od života. Určite nie jedna z nich mala v srdci svoju vytuženu lásku, svojho princa, muža snov, s ktorým by si založila rodinu a dala život ďalším generáciám. Nevie, čo by som robil, keby som v tej dobe žil ja a medzi dievčatami by bola láska môjho života. Kam až dospela ľudská nenávisť? Uhasila všetky sny a ideály. Koľko múdrych a vzdelaných ľudí z tejto stratennej generácie by bolo vynašlo liek proti rakovine alebo by vymyslelo patent na ekologické auto? Dvadsať minút po ôsmej večer sa to všetko zdvihnutím výpravcovej paličky rozplynulo do večnosti. Vo vagónoch určených na prepravu dobytky odišlo v transporte z Popradu smer Auschwitz šestdesiat mladých dievčat z Popradu a priľahlých mestských častí, ktoré sa stali súčasťou čísla 999. Medzi nimi bola aj Babi, evidovaná pod číslom 663.

Spomienku na smutné osemdesiate výročie prvého transportu sme zavŕšili účasťou na prezentácii, ktorá bola venovaná ženám z prvého transportu, a uskutočnila sa v priestoroch gymnázia na Kukučínovej ulici, kde bol kedysi zberný tábor a v chladnej budove boli umiestnené dievčatá. Prezentáciu usporiadalo Múzeum holokaustu v Seredi. Videli sme film o Laure Španíkovovej, takmer storočnej pani, ktorá žiaľ pred nedávnym zomrela a bola posledným dievčaťom z prvého transportu. Po prezentácii sme išli s naším pánom učiteľom na popradskú vlakovú stanicu, kde sme k pamätnej tabuli venovanej prvému transportu položili biele kamienky na pamiatku mladým dievčatám.

Pre mňa osobne to bol veľmi emotívny, no zároveň aj povzbudzujúci moment. Celá táto úvaha mi dodala silu ísť druhým ľuďom príkladom. Nie pre mňa samého, lež preto, aby sa takéto veci už nikdy nestali. Prežívam smútok, keď si pomyslím, že z jedného dňa na druhý zobrali mladé dievčatá, nahnali ich do vagónov určených pre dobytky a poslali do koncentračného tábora, odkiaľ sa ich vrátila len veľmi malá hŕstka.

Kam až dospela ľudská nenávisť? Až do takých rozmerov, že človek človeku dokázal urobiť hrozné veci, vymyslel koncentračné tábory, Židovský kódex, gulagy a vojnu. Výrok dikátora sa stal pravdou – Ak zabijete jedného, je to vražda. Ak zabijete milióny, je to štatistika.

Je aj dnes medzi nami takáto nenávisť? Odpoveď na túto otázku som nemusel hľadať dlho, keďže v susednej Ukrajine dnes zúri vojna, a mnohí ľudia sa obávajú o svoje životy. I dnes, keď píšem tieto riadky, som sa dozvedel, že padol mladý muž, ktorý nemal ešte ani štyridsať rokov. Manžel a otec dievčiny, ktorá je v našej obci naša prechodná, možno už svoj trvalý domov. Parafrázované slovami Remarqa – Na východe nič nového. Kto však za to bude brať zodpovednosť?

V závere by som chcel len dodať, že i ja som si uvedomil, aké je potrebné na tieto udalosti spomínať, i keď už prešlo mnoho desaťročí. Ako povedal Peter Chudý, keď nebudeme spomínať my, tak kto potom? Pamätníkov ubúda a teraz je na nás, mladej generácii, ako sa chytíme tejto výzvy a posolstva preživších. Svet totiž nezničia tí, ktorí konajú zlo, ale tí, ktorí sa na zlo nečinne prizierajú a dovoľia nenávisť, aby zvíťazila nad láskou, ktorá túži po živote.

Príbeh dvoch povstaleckých vojakov z obdobia Slovenského národného povstania

V Klenovci a jeho okolí je vyše 20 pamätníkov a pamätných tabúl, z ktorých sa dozvedáme o padlých vojakoch a partizánoch z obdobia Slovenského národného povstania a II. svetovej vojny. Každý má svoj príbeh. O jednom z nich rozprával strýko môjho starkého, ktorý bol účastníkom SNP a v tomto roku by sa bol dožil stovky. Tento pomník je postavený v sedle Chorepa, medzi obcami Klenovec a Kokava nad Rimavicou, na počesť dvoch padlých povstaleckých vojakov.

Ich príbeh je nasledovný: Po vypuknutí SNP tak, ako iní vlastenci sa zapojili do obrany Slovenska, aby nevypustili na naše územie vojská nacistického Nemecka, ktoré chcelo okupovať našu krajinu, zotročiť i vyvraždiť jej obyvateľov. Povstalecká armáda, spolu s partizánmi sa bránila na viacerých miestach na Slovensku. Jeden obranný úsek proti postupujúcim nemeckým vojskám bol i pri obci Rimavská Baňa. Jeho obrancovia sa niekoľko dní hrdinsky bránili, avšak proti mohutnej presile nemali šancu. Po prelomení obrany jedna skupina ustupovala cez Hnúšťa a Klenovec smerom do Kokavy nad Rimavicou. Ako hliadku a pozorovateľov v sedle Chorepa, ktorí mali informovať veliteľov o postupe Nemcov, boli určení dvaja vojaci menom Beňo a Zvara. Starkého strýko, ktorý po neúspešných bojoch v Rimavskej Bani, tiež ustupoval ich stretol na ich pozícii. Povedal im, že nemecké vojská vo veľkej presile postupujú a že proti delám, obrneným vozidlám i tankom, len s puškami nemajú šancu zadržať nepriateľa. Neuposlúchli ho a naďalej si chceli plniť rozkaz, ktorý im dal ich veliteľ. Onedlho ich zasiahla nepriateľská mína. Jeden zomrel okamžite, druhý ranený ešte žil, avšak prichádzajúci nemeckí vojaci ho utkli pažbou pušky. I takéto zverské činy páchali nacisti.

Na mieste kde títo dvaja vojaci zomreli, stojí pamätník na večnú pamiatku na týchto dvoch vojakov – hrdinov i všetkých, ktorí zomreli za slobodu Slovákov. Pri pomníku vedľa hlavnej cesty je malé parkovisko. Často sa tu zastavia i cudzí motoristi, prečítajú si čo je na pomníku napísané a chvíľkou ticha, niekedy i kytičkou vzdajú úctu týmto jednoduchým, pre nich neznámym hrdinom.

Ako tento príbeh jedného pomníka, taký je možné porozprávať o všetkých ďalších roztratených po klenovských vrchoch. Generácia našich rodičov i starých rodičov už vojnu našťastie nezažila. Jej útrapy sú nám cudzie. Vo vojne trpia i deti. Preto každý človek, mladý i starší by mal kričať, aby všade na svete zavládol pokoj a mier hlavne teraz, keď vojna je blízko našej vlasti a kde medzi sebou bojujú dva doteraz bratské národy.

Z rodiny mojich predkov boli mimo starkého strýka zapojení v SNP i starkej starý otec a krstná mama. Starká rozprávala, že bojovali v obci Kunerád pri Žiline. Všetky ich významenia a ocenenia starká starostlivo opatruje. Starký je dlhoročný člen SZPB. Od tohto roku je členom i môj otecko. Na fotografii je pomník o ktorého príbehu som napísala.

Starký opravuje pomník mladého partizána z Klenovca, ktorého taktiež zastrelili fašisti počas SNP.

Pomník padlých vojakov na Chorepe pri obci Klenovec

2. Svetová vojna: Prečo?

Ak vyslovíme slovo vojna, každému sa vybaví v hlave niečo iné. Ale ak niekto povie 2. svetová vojna, každému sa v hlave vybaví najkrvavejšia a najkrutšia operácia v dejinách ľudstva. Vojna je niečo, pri čom zomiera veľa vojakov, ale ešte viac civilistov. Ak sa každá vojna aj tak končí dohodou, tak sa prečo nedohodnúť hneď? Ušetrili by sme veľa nevinných životov. Veľakrát sa zamýšľam, že keby ľudia a vládcovia vedeli, že čo všetko stratia vo vojne a ako málo získajú, asi by vojny ani neboli. Z vojny sa ani vlastne nedá vyjsť šťastný. Aj keď vojnu vyhráš, hneď si uvedomíš, koľko je padlých vojakov a mŕtvych civilistov. Všetky udalosti 2. svetovej vojny boli hrozné, ale tieto dve sú tie čo ma zaujali najviac: Najznámejšia udalosť 2. svetovej vojny – Holokaust. Hitler mal v pláne zabiť všetkých Židov, Rómov, homosexuálov, černocho a iných, aby rozšíril árijskú rasu. Podľa mňa to bola najtvrdšia a najsebeckejšia operácia v dejinách ľudstva. Je úplne zbytočné a neprijateľné zabiť toľko ľudí, len preto, aby sa preslávila podľa neho najlepšia rasa. Ďalším krutým človekom 2. svetovej vojny bol Josef Mengele, prezývaný aj ako Anjel smrti. Vykonaval veľa hrozných experimentov, hlavne na dvojčatách. Väčšina týchto experimentov bola úplne zbytočná a bezdôvodne zomrelo toľko dvojčiat a dievčat. Jedným z jeho experimentov bolo aj menenie farby očí chemikáliami. Deťom vstrelol do očí chemikálie a myslel si, že sa im zmení farba očí. Dôkazom jeho nelútosťi a bezcitnosti bolo aj to, že mu to nikdy nevyšlo, ale on sa stále pokúšal ďalej. 2. svetová vojna mala mnoho ďalších hrozných experimentov. A aké poučenie máme z 2. svetovej vojny? Všetky vojny sú kruté a zlé, a preto by sme sa mali usilovať, aby ostali už len v minulosti.

AUTOR: Oliver Magic, 9. B, ZŠ Pavla Dobšinského, Rimavská Sobotka

Zabudnutí hrdinovia

Keď niekto zmieni Druhú svetovú vojnu, mnoho ľudí si predstaví nacistické Nemecko, vojakov umierajúcich na fronte alebo hrôzostrašné koncentračné tábory. Len málo ľudí si však uvedomí, že to neboli len vojaci, ktorí vyhrali túto vojnu. Pritom by sme nemali zabúdať ani na ženy a deti a celkovo civilistov, ktorí najviac doplatili na hrôzy Druhej svetovej vojny. Napokon, boli to ženy, ktoré sa celé dni zúfalo modlili za to, aby sa ich manželia vrátili domov živí a zdraví. Boli to ženy, ktoré sa po odchode svojich manželov na front museli starať o celú domácnosť. Boli to ženy, ktoré po svojich manželoch prevzali pracovné miesta v továrňach a jedine darčeky, ktoré svojim mužom posielali, bola munícia.

A čo deti? Druhá svetová vojna zanechala na najmladšej generácii hlboké stopy. Už len samotná situácia byť dieťaťom vojaka, ktorý skončil na fronte, je sama o sebe zlá. A to ešte nehovoríme o každodennom strachu z ostreľovania, zlej finančnej a psychickej situácii v rodine...

Aj napriek týmto problémom sa civilisti zo všetkých síl snažili pomôcť svojim vojakom na fronte. Dodávali im morálnu podporu, vyrábali muníciu a v neposlednom rade stále držali spolu. Síce ich od seba delilo mnoho kilometrov, myslou boli stále spolu.

Preto si dovoľm povedať, že bez civilistov by sme Druhú svetovú vojnu nevyhrali.

Zlé časy

Keď oblohu sivé mraky zakryjú,
ľudia dúfajú, že sa ukryjú.
V uliciach krik sa ozýva,
každého do vojny pozýva.

V zelenom už po nich prišli,
v putách s nimi už odišli.
V zástupe a v pozore stoja,
kým sa na nich dívajú zhora.

O život v lese bojujú,
nevedia, či vôbec prežijú.

Rodinám slzy tečú,
rozmýšľajú, ako utečú.

Na stole červené ruže blednú,
v čiernom sa pri hroboch stretnú.
Za svoju vlasť ešte bojujú,
kým ich mestá bombardujú.

Túto vojnu vyhrali,
no mnohí sa nevrátili.
Rodiny šťastím plakali,
keď sa s blízkymi zviatali.

AUTOR: Viktória Mučaiová, 8. A, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č. 2, Hurbanovo

Kvapky pravdy

25 000 našich vojakov padlých v boji,
za prísľubom sveta, kde môžu v pokoji,
dožiť svoje dni bez bojov a zlosti,
za prísľubom sveta plnom lásky a radosti.

Aj keď ťažko sa to počúva, pravdou ale je,
že svet bez vojny a násilia jednoducho neexistuje.

Mier je totiž iba nedosiahnuteľným cieľom,
iba zabudnutým umeleckým dielom,
nakresleným dieťaťom vychovaným v cnosti,
ktoré ešte nespoznalo silu ľudskej lakomosti.

Muži donútení do vojny sa vydať,
ženy, ktoré už nebudú viacej ich vídať,
deti, ktoré nevedia, čo sa to deje,
kým dážd' krvi na ich národ sa im leje.

Život nám daroval schopnosti slova,
tak prečo ľudia zas a znova,
jednoducho kašľú na ne,
a pri každom malom probléme,
hneď vyťahujú zbrane.
Aj keď slov na tomto svete existuje hojne,
ľudia sa vždy nakoniec obracajú k vojne.

AUTOR: Ladislava Moskurišínová, 14r., ZŠ Dargovských hrdinov, Humenné - Nech zavládne mier

AUTOR: Natália Magejová, 13r., ZŠ Dargovských hrdinov, Humenné - Holubice mieru

Pamätník Rolanda W. Morina

Dňa 17. decembra 2022 si pripomenieme 78. výročie zostrelenia amerického bombardéra Liberator B-24 s posádkou Kennetha B. Smitha nad Slovenskom, ktorý vzlietol spolu s ostatnými lietadlami práve 17. 12. 1944 z letiska v Taliansku. Ich cieľom bolo zbombardovanie rafinérie v nemeckom Odertale. Strelec Roland W. Morin bol smrteľne zasiahnutý. Všetci ostatní členovia posádky prežili.

V roku 1994 obyvatelia mestskej časti Baračka na mieste dopadu lietadla postavili „Pamätník amerických letcov“.

Musíme priznať, že tento príbeh nás veľmi zaujal, a preto sme sa rozhodli zistiť o tom viac. Zároveň chceme naše poznatky formou krátkeho dialógu medzi nami dvoma priblížiť všetkým, ktorí majú záujem dozvedieť sa viac o tejto skoro zabudnutej udalosti z obdobia druhej svetovej vojny.

N: Ivana, vedela si, že na Slovensku máme v obci Omšenie pamätník, ktorý postavili miestni obyvatelia na počesť americkým vojakom ako pietnu spomienku na letca zostreleného neďaleko ich obce?

I: Nie, to som vôbec nevedela, ale znie to zaujímavo. Porozprávaj mi o tom viac.

N: Spomínaným letcom bol Roland Morin, ktorý mal v čase zostrelenia jeho lietadla iba 22 rokov. Ako strelec na veži bol účastníkom svojej prvej a bohužiaľ aj poslednej misie.

I: Tak to je naozaj veľmi smutné. Taký mladý muž, ktorý mal život pred sebou. A vieme, čo sa stalo s ostatnými členmi posádky?

N: Ostatným letcom z bombardéra sa podarilo včas vyskočiť. Spolu s pilotom boli piati z nich zajatí, previezli ich do kasární v Trenčíne a po výsluchu do Stalag Luft I., čo bol nemecký zajatecký tábor práve pre zajatých spojeneckých letcov. Nachádzal sa neďaleko mesta Barth a keď ho 30. 4. 1945 oslobodili sovietske vojská, bolo tam uväznených asi 9 000 letcov. Ďalší traja museli byť s vážnymi zraneniami dočasne prevezení do trenčianskej nemocnice. Posledný z posádky, Edwin Burkhard, pristál so svojím padákom v horách.

I: Teda mal tiež zaujímavý osud. Vieme, čo sa s ním stalo potom?

N: Edwina Burkharda našli traja Rusi, utečenci zo zajateckého tábora, ktorí sa pridali k partizánom. Dovedli ho do Omšenia, kde ho obyvatelia ukrývali. Neskôr sa však tiež pridali k sovietskej oslobodzovacej armáde.

I: A z čoho je tento pamätník postavený?

N: Okrem žuly a mramoru použili obyvatelia pri stavbe pamätníka aj autentické časti zostreleného bombardéra.

Mimochodom, zaujímavosťou je i to, že letci si svoje lietadlo chceli pomenovať ako „Tenmenbak- Ten Men Back“, čo by sme mohli preložiť ako „10 mužov sa vráti domov“ spolu s kresbou 10 postavičiek letiacich na bombe. Bohužiaľ, nestihli to, pretože boli do bojov nasadení veľmi skoro a toto akési ich pranie sa nenaplnilo práve pre tragické úmrtie jedného z nich.

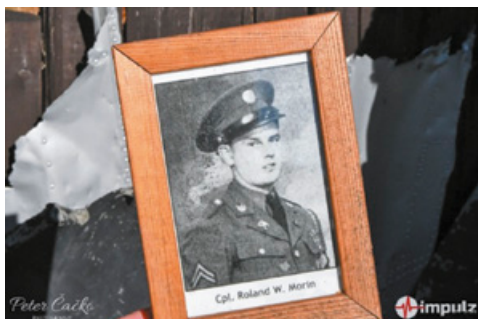
I: Kde je vlastne teraz pochovaný Roland Morin?

N: Roland Morin bol pochovaný za veľmi smutných okolností najskôr v Trenčíne. Keďže drevená rakva, ktorú priniesli Nemci pre jeho telo, bola príliš malá a mŕtve telo by sa do nej nezmestilo, odťali mu ruky a priložili ich k telu. Po skončení 2. sv. vojny v júni 1945 boli jeho pozostatky prevezené do jeho rodiska.

I: Teraz ma už zaujíma iba posledná vec. Konajú sa pri tomto pamätníku aj nejaké akcie na počesť tohto letca?

N: 11. november, celosvetový Deň vojnových veteránov, je pamätný deň venovaný pamiatke vojnových veteránov. A práve v tento deň sa každoročne koná pietna spomienka na tieto udalosti i pri pamätníku v Omšeni.

Symbolicky v roku 2000 bola táto spomienka obohatená návštevou piatich letcov zostreleného bombardéra, ktorí si pri pamätníku v Omšeni pripomenuli udalosti týchto smutných dní a vzdali úctu

AUTOR: Nadin Tóthová, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Ranený chlapec

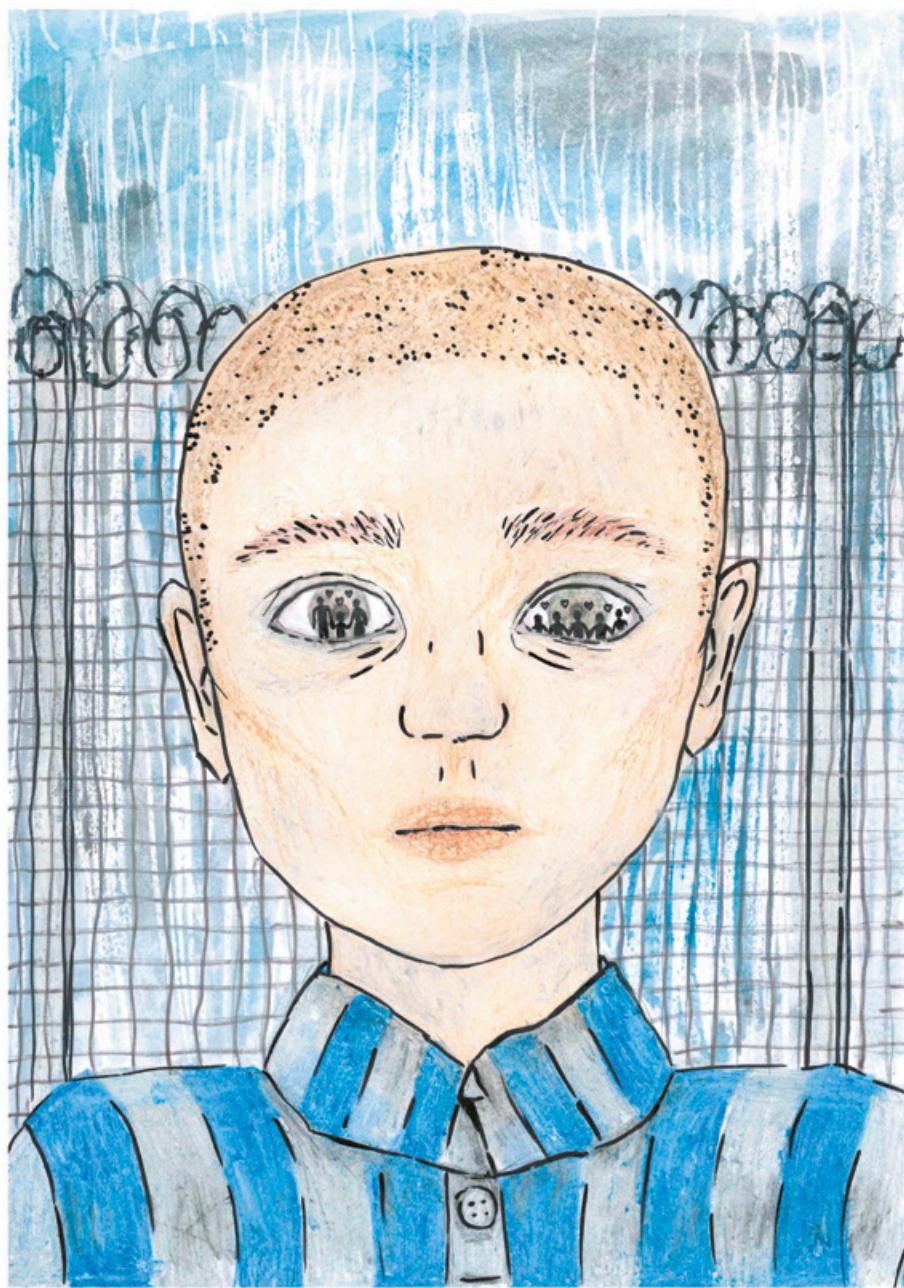
AUTOR: Daniel Wimmer, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo

AUTOR: Ondrej Hudák, 8r., ZŠ Pugačevova, Humenné - Jeden za všetkých, všetci za jedného

AUTOR: Sandra Ferjaková, 12r., ZŠ Dargovských hrdinov, Humenné - Boje

AUTOR: Ella Tringelová, 7.E, ZŠ Tajovského, Senec - väzen

AUTOR: Daniela Petrová, 10r., Kudlovsá 11, Humenné - Šťastné zvitanie po vojne

AUTOR: Karolína Rút Kožíšková, 14r., ZŠ Kudlovsá, Humenné - Na to sa nedá pozerat

AUTOR: Eva Onderišinová, 12r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - S bolesťou v srdci

AUTOR: Sebastián Horvát, 8r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Bratanky

AUTOR: Laura Ovšanyová, 12r., ZŠ Kudlovská 11, Humenné - Chceme mier

AUTOR: Ria Karafová, 14r., ZŠ Dargovských hrdinov, Humenné - Za mier

AUTOR: Jakub Macko, 12r., ZŠ Dargovských hrdinov, Humenné - Na pomoc Ukrajine

AUTOR: Šimon Zinčák, 8r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Vojna na Ukrajine

AUTOR: Stella Strížová, 10r., ZŠ Kudlovsá, Humenné - Spomienky

AUTOR: Anna Šimonová, 13r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Keď trpia deti

AUTOR: Erika Bakajsová, 14r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Prečo

AUTOR: Diana Karnajová, 13r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Tam kde končí život

AUTOR: Natália Hoodrová, 14r., ZŠ Kudlovska 11, Humenné - Vytúžený mier

AUTOR: Lenka Milčová, 14r., ZŠ Kudlovská 11, Humenné - Zúfalstvo

AUTOR: Zuzana Panocová, 13r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Za bránami pekla

Nezabudneme

Pavol Sečkář, predseda SZPB

Slovenské národné povstanie dovŕšilo politický a morálny kolaps ľudáckeho režimu. Poslednou nádejou sa pre Tisu a spol. stala ich vlastná žiadosť o okupáciu svojho štátu nacistickým Nemeckom, za ktorú aj platili.

Už koncom roka 1941 sa začali zakladať bojové Jánošíkove družiny, čo boli v podstate predchodcovia budúcich partizánskych oddielov.

Najdôležitejšie oficiálne dokumenty sa prijali koncom roka 1943. Dňa 12. decembra v Moskve podpísali čs.-sovietsku zmluvu o priateľstve, vzájomnej pomoci a spolupráci. Za účasti Edurda Beneša a J.V. Stalina. V zmluve sa okrem iného riešili aj otázky súvisiace s výcvikom partizánskych skupín a s ich presunom na Slovensko.

Druhým dokumentom sa stala Vianočná dohoda, ktorú uzavreli zástupcovia Komunistickej strany Slovenska a občianskeho odboja a ku ktorej sa neskôr pridali aj sociálni demokrati a významní národohospodári. Bol to vlastne dokument hlavných protifašistických prúdov.

Podpísanie dohody bolo v súlade s politikou čs. exilovej vlády v Londýne, ktorá vyvíjala aktivity proti vojnovému Slovenskému štátu. Rozvinula sa činnosť ilegálnej Slovenskej národnej rady zameraná na prípravu SNP.

V polovici roku 1944 výrazne zintenzívnili svoju aktívnu partizánske jednotky. Slovenská armáda dostala 9. augusta od kolaborantskej vlády rozkaz, aby proti nim zakročila, no bezúspešne. Ani vyhlásenie stanného práva 11. augusta neodradila antifasistov od pomoci partizánom.

28. augusta požiadal nemecký vyslanec v Bratislave Hanns Ludin o vojenský zásah, s čím ľudácka vláda súhlasila. O deň neskôr vstúpili na slovenské územie vojská nacistického Nemecka. Začalo sa Slovenské národné povstanie – boj za slobodu.

V druhej fáze bojov prišla na povstalecké územie so Sovietskeho zväzu II. paradesantná brigáda, 1. čs. letecký stíhací pluk a generál Rudolf Viest, ktorý prevzal vojenské velenie.

18. októbra sa začal generálny útok nemeckých síl proti Povstaniu. O deväť dní na to sa zišla na Donovaloch Rada na obranu Slovenska, ktorá prijala rozhodnutie o prechode 1. čs. armády na Slovensku na partizánsky spôsob boja a o pokračovaní v ozbrojenom boji.

30. októbra generál Waffen-SS Hermenn Höffle za aktívnej účasti predstaviteľov ľudáckej vlády a prezidenta Jozefa Tisa usporiadal v Banskej Bystrici vojenskú slávnosť. Tiso ako kňaz slúžil omšu a ako hlava štátu vyznamenal príslušníkov SS a verejne poďakoval Hitlerovi.

Ani jeden z nemeckých veliteľov, ani nikto iný nevyzval účastníkov SNP ku kapitulácii, nik takýto dokument nepodpísal, ani neuznal porážku povstaleckých vojsk či oddielov partizánov. SNP teda „oficiálne“ nebolo porazené.

Vojenský význam Povstania sa zaraďuje k najvýznamnejším antifasistickým vystúpeniam v Európe počas druhej svetovej vojny.

Slovenský ľud vtedy svojím odhodlaním demonštroval pred celým svetom, že nechce mať nič spoločné s fašizmom.

Európa a svet bojovali a zvíťazili nad smrteľne nebezpečným „rakovinovým nádorom“ – nacizmom a fašizmom. Veľké boli obeť, neľahké víťazstvo.

Prešli desaťročia. Stalo sa ľudstvo vidiace pred sebou priepasť múdrejším a zodpovednejším? Od tých čias vyrástla tretia povojnová generácia. Zdalo by sa, že hrozba znovuzrodenia fašizmu a nacizmu musí prejsť do roviny teórie a mravnej časti svetových dejín.

Čo však vidíme v skutočnosti? Snahy o rasovú, národnostnú, náboženskú, hospodársku a kto vie ešte akú nadvládu stále žijú a fungujú. Deformujú sa historické fakty.

Po celom svete sa rodia hnutia a dokonca aj politické strany, ktoré nielen spochybňujú a ospravedlňujú, ale aj vyzdvihujú niektoré zločiny nacistov a fašistov. Nie je to inak ani na Slovensku.

Naši dedovia a otcovia dali v šanc svoje zdravie a životy, mnohí ich aj obetovali pre česť a slobodu domoviny. Boli jednotní v boji proti nacistickým okupantom, pri obrane svojej vlasti a za jej lepšiu budúcnosť.

A čo bude ďalej? Budú žiť v mieri aj súčasné i nasledujúce generácie? Naozaj sme si tým istí? Samozrejme, z celého srdca to želáme každému novému pokoleniu, no či to zvládne, to sa stane jej každodennou výzvou. Kto zapríčiňuje túto moju neistotu? Žiaľ, taktiež aj mnohé postoje a prejavy časti práve nastupujúcej generácie.

Kým by sme boli, keby sme si nechali vziať SNP? Kým by sme boli, ak by sme pripustili zabudnutie na našich povstaleckých hrdinov?

Nebojme sa to neustále pripomínať najmä mladým ľuďom. Aj im hrozí, že sa stanú len „ľuďom“. My si však želáme, aby zostali hrdým slovenským národom, a preto im hovoríme o slávnych časoch štúrovcov, legionárov i o protifašistických bojovníkoch. Vtedy sa formoval výkvet nášho národa. Robme to naďalej, pretože takto sa správa každý plnohodnotný národ.

Bol by som veľmi rád, keby sa Slováci, Slovenky a príslušníci ďalších národov a národností niekedy v budúcnosti naozaj zjednotili. Na základe minulosti sa nám to zatiaľ veľmi nedarí, no skúsme to na základe pohľadu do budúcnosti.

Skúsme si vypracovať štátnu ideu – nech nás tá zjednocuje! My v Slovenskom zväze protifašistických bojovníkov vieme, že Slovensko ešte stále štátnu ideu nemá definovanú a pritom sa nám ponúka celonárodná vďačnosť za hrdinstvo našich protifašistických bojovníkov.

Preto, vážení veteráni, žite ešte dlho. Potrebovali sme vás v boji, aby sme si vedeli za každých okolností reálne pripomínať proti komu a za čo bol boj s nacizmom a fašizmom.

Nemôžeme vyžiť iba zo spomienok, musíme intenzívnejšie prechádzať do ofenzívy, posunúť sa k väčšej aktivite!

Vízia ďalšej perspektívy existencie SZPB spočíva najmä v protifašistickom myslení ľudí, ktorí neopúšťajú stavebné kamene duchovnej, morálnej základne SZPB a jeho historický odkaz determinovaný Slovenským národným povstaním.

AUTOR: Ďurišová Kristína, ZŠ Nám. Konkolyho - Thege č.2, Hurbanovo - Vojak

Pamätník osloboditeľov – súsošie troch postáv, vojaci červenej armády a matka s dieťaťom v náručí. Umiestnené v parku pred základnou školou na Hviezdoslavovej ulici v Rožňave

Zostavili: Ing. Norbert Lacko, Irena Lacková

Vydavateľ: Slovenský zväz protifašistických bojovníkov,
Komisia učiteľov, žien a mládeže.
Virtuálne aktivity 2022.
Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
a podpory Slovenského zväzu protifašistických
bojovníkov, ktorým ďakujeme.

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Grafika a tlač: Ivan Šebesta

Náklad: 1000 ks

Rukopisy neprešli jazykovou úpravou.

Obálka - autor: **Marína Holubová**, 13r., ZŠ Jána Švermu, Humenné - Keď plače zem

Za obsahovú stránku zborníka zodpovedá Komisia učiteľov, žien a mládeže pri SZPB. *Niektoré fotografie detí boli prevzaté z internetu. Vzhľadom k tomu, že sú to práce detí, SZPB nezasahovalo do ich obsahu.*

Nepredajné.